

DRIEMAANDELIJKE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE
M. Maaskant-Kleibrink, Dr. H. H. Zwager, K. H. Heins

REDACTIE-SECRETARIAAT
J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS
voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 4.— per jaar

ADVERTENTIES
½ pagina f 75.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS
20e JAARGANG
NO. 1
JANUARI 1970

MUNTVONDSTEN OP HET STRAND BIJ OUDDORP (GOEREE)¹ 1957-1967

Sinds 1957 hebben de heren L. en S. Olivier te Dirksland ieder vrij moment langs het strand bij Ouddorp gespeurd naar munten en andere voorwerpen. Het resultaat is niet gering!

Behalve munten vonden zij onder andere een tiental pijpestokers uit de 18e eeuw (sommige aan de bovenkant fraai versierd, o.a. met een schoentje of draaibankje); horlogesleuteltjes uit dezelfde eeuw (soms mooi bewerkt); 3 incomplete 18e eeuwse Neurenbergse sluitgewichten; tientallen knopen uit het eind van de 18e, doch merendeels uit het begin van de 19e eeuw; een 200-tal loden kogels; een tinnen lepel; spijkers; naalden; gespen, veelal uit het begin van de 19e eeuw; voorts 5 lakenloodjes uit Leiden met op de vz. de tekst: WOLLE / DEEKEN / GEMAAKT / BINNEN / LEYDEN, op de kz. de Leidse leeuw (4 ex.) en twee sleutels (1 ex.); tenslotte een drietal Neurenbergse speelpenningen van I. C. en A. Höger en Ioh. Iac. Dietzel, met op de vz. zon, maan en sterren, en twee met portret Lodewijk XV, op de kz. een schip.

Eén en ander is gevonden op een strook kleigrond van ongeveer 400 meter lengte, ten N.W. van het radarstation van Goeree, nabij de zeewering, welke strook bij laag water komt droog te liggen. Vroeger is dit land geweest. Op het huidige strand treft men fundamenteën aan van een huisje en een waterput. Vermoedelijk is het merendeel der gevonden voorwerpen door bewoners verloren en een enkele maal afkomstig van schipbreukelingen.

Bij de munten zijn twee vondsten op eenzelfde dag in 1958 gedaan. Tijdens het zoeken op de kleistrook ontdekte de heer S. Olivier namelijk tegen een richel klei een rol aan elkaar gekoekte zilveren munten; even later vond zijn

broer nog geen meter verder 5 gouden dukaten.

De rol munten bleek na losweken en reinigen te bestaan uit 9 zilverstukken, te weten:

Holland, zilveren rijder 1692
 Friesland, $\frac{1}{2}$ zilveren dukaat 1673
 Doornik, Albertus en Isabella, $\frac{1}{4}$ patagon
 Luik, Maximiliaan-Hendrik van Beieren 1650-1688, patagon 1666
 Engeland, George I, shilling 1723
 Frankrijk, Lodewijk XIV, halve écu aux insignes 1702, geslagen te Dijon
 halve écu au huit L. 1690, geslagen te Amiens
 2 halve écus aux palmes 1694, geslagen te Lyon en Reims
 De 5 dukaten zijn:
 Holland, 1742 (zonder karteling)
 Holland, 1744 (zonder karteling)
 Holland, 1750
 Holland, 1751
 West-Friesland, 1749.

Of deze beide muntvondstjes bij elkaar behoren en of zij opzettelijk verborgen, dan wel verloren zijn valt niet te zeggen.

Enkele dagen na de vondst van de zilver- en goudstukken werden een meter of 10 verder op het strand nog eens 20 zilveren munten gevonden, te weten:

Noorwegen:
 Christiaan V, 2 skilling Christiania 1682
 Frederik IV, 8 skilling Kongsberg 1730
 Frederik V, 24 skilling Kongsberg 1751

Denemarken:
 Christiaan IV, 2 skilling 1627
 Frederik IV, 12 skilling Kopenhagen 1717
 „ „ „ Rendsborg 1719

Duitse Rijk:
 Schleeswijk Holstein, Frederik IV, 6 schilling 1724 (BH)
 Brandenburg, Frederik Willem, 6 pfennige 1676
 Pruisen, Frederik II, groschen (24 einen Reichsthaler) Berlijn 1755 (2 ex.)
 Pruisen, Frederik II, groschen (24 einen Reichsthaler) Maagdenburg 1753 (3 ex.)
 Pruisen, Frederik II, groschen (24 einen Reichsthaler) Stettin 17.., 1753
 Pruisen, Frederik II, $\frac{1}{2}$ groschen (48 einen Reichsthaler) Berlijn onleesb. (1743-9)
 Pruisen, Frederik II, 3 pfennige Berlijn 175.

Beieren, Max. Emanuel, I groschen 17..
 Brunswijk-Wolfenbüttel, Karel I, groschen (24 einen thaler) 1751
 Anhalt-Bernburg, Victor Frederik, 6 pfennige 1752

Deze laatste vondst doet zeer sterk denken aan die in 1959 door Dr. H. Enno van Gelder beschreven.² Daar ging het om 21 munten, op ongeveer dezelfde plaats gevonden onder het skelet van een man. Van deze 21 munten waren 15 afkomstig uit het Oostzeegebied; de jongste munt was van 1755. Bij de vondst van 20 stukken zijn wederom 17 munten afkomstig uit het Oostzeegebied en is de jongste munt eveneens van 1755. Wij mogen dus wel aannemen, dat deze 20 munten eveneens aan de schipbreukeling(?) toebehoord hebben, waarvan in 1959 het skelet gevonden werd en die uit het Oostzeegebied afkomstig en $\pm$ 1756 om het leven gekomen zou zijn.

De heren Olivier hebben in totaal $\pm$ 600 munten gevonden. Het oudste stuk is een halve groot (1489-90) van Vlaanderen (v. GH 86-5). Het talrijkst vertegenwoordigd zijn duiten, overwegend die van Zeeland en Holland. Hieruit blijkt weer eens, dat de circulatie van kopergeld sterker aan de streek gebonden is dan die van gouden en zilveren munten. De duiten zijn vermoedelijk door bewoners van de streek verloren.

Aantal duiten per provincie:

Holland	50
West-Friesland	20
Zeeland	70
Gelderland	44
Overijssel	20
Friesland	1
Groningen	3
Stad Utrecht	37

De meeste duiten zijn uit de 18e eeuw, nl. 233 stuks; van vóór 1700 zijn er 11 stuks en van vóór 1600 maar één, namelijk een duit van Holland zonder jaar (1573-'79). Voorts zijn er 6 ruiterschellingen, 10 tweestuiverstukken en 4 bezemstuivertjes van verschillende provincies; uit de Zuidelijke Nederlanden zijn er een viertal oorden van Brabant en een oord van Luik.

1.

2.

Aan buitenlandse munten trof ik o.a. aan: 2 één-reaal-stukken, 1745 en 1774 van Spanje, geslagen in Mexico, 18 koperen munten van Duitse staten, o.a. Wied, Keulen, Gulik-Berg, Trier, Frankfurt, Hessen en Aken.

Tenslotte zijn er uit de 19e en 20e eeuw voornamelijk Nederlandse en Belgische munten, vermoedelijk door bewoners en vakantiegangers verloren.

J. H. Evers

¹⁾ Een gedeelte van deze strandvondst werd vorig jaar in het Penningkabinet tentoongesteld, zie *De Geuzenpenning* 1969, p. 10.

²⁾ *Jaarboek* 46 (1959), p. 105

NIEUWE TOESCHRIJVINGEN AAN DE HOLTZHEY'S.

Martinus en Johan George Holtzhey, vader en zoon, waren de meest gezochte medailleurs van Nederland in de 18e eeuw. Zij hebben honderden penningen gemaakt, zowel in opdracht als op eigen initiatief voor de verkoop. Bijna al hun werk voorzagen zij van een duidelijke signatuur. Van tijd tot tijd komen echter archivalische gegevens aan de dag, op grond waarvan ook ongesigneerde penningen aan een van hen toegeschreven kunnen worden. Een door Johan George Holtzhey in 1777 geschreven aantekening maakt het nu mogelijk om een vijftal penningen die ter gelegenheid van familiefeesten gemaakt zijn aan hun oeuvre toe te voegen.

In het *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* van 1919 heeft A. O. van Kerkwijk gedeelten gepubliceerd uit een aantekenboek dat in de jaren 1777-1784 door Johan George bijgehouden werd. Dit manuscript dat zich nu in de bibliotheek van 's Rijks Munt te Utrecht bevindt, bevat aantekeningen over al zijn uitgaven en inkomsten in die jaren, zowel van zijn huishouding als van zijn bedrijf. Van Kerkwijk heeft alle notities die betrekking hebben op de fabricage van nieuwe penningen eruit gehaald en van commentaar voorzien. Op ingenieuze wijze wist hij uit de vaak summiere aanduidingen te reconstrueren, om welke penningen het ging. Verschillende ongesigneerde penningen kon hij op grond van Holtz-

hey's aantekeningen nu met zekerheid aan hem toeschrijven.

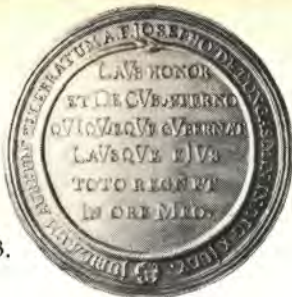
Uit de gedeelten die niet door Van Kerkwijk gepubliceerd werden zijn nog interessante gegevens te halen over de bedrijfsvoering van een dergelijke 18e eeuwse penningfabriek. Onder andere blijkt, dat Holtzhey een voorraad had van oudere penningen op vroegere historische gebeurtenissen, vaak nog door zijn vader Martinus gemaakt, en dat deze nog geregeld door verzamelaars besteld werden.

Van 1771 tot 1776 had zijn penningbedrijf in Amsterdam stil gelegen, omdat hij in die periode muntmeester van de Munt te Utrecht was. Toen hij in 1777 weer in Amsterdam begon, legde hij opnieuw zijn boeken aan. Het aantekenboek begint dan ook met een „Inventaris van Medailles welke den 15 Jan. 1777 in het Cabinet zig bevonden hebben." Dit zijn oudere penningen, die hij voor de verkoop in zijn winkel (het Cabinet) had liggen. Daarna volgen lijsten van penningen die hij nog in voorraad had, maar nog niet in het Cabinet gelegd had, van zijn voorraad aan ivoren en palmhout dozen en edele metalen, en op blz. 11 een lijstje van 32 penningen waar boven staat: „dese Silvere Medailles zyn in het Cabinet gelegd tot monsters om voor particuliere te dienen." Wanneer dus een opdrachtgever bij hem kwam om de vormgeving van een bestelde penning te bespreken, kon hij een idee krijgen van de mogelijkheden aan de hand van een aantal voorbeelden.

De meeste particuliere opdrachten kwamen van mensen die ter gelegenheid van hun gouden of zilveren bruiloft een penning wilden laten maken. Zij konden een algemene penning uitzoeken, waarvan Holtzhey een hele voorraad had, en waarop alleen nog de namen en data gegraveerd hoefden te worden. Deze penningen waren natuurlijk vrij goedkoop, omdat men dan niet de kosten voor het ontwerpen en uitvoeren van nieuwe stempels hoefde te betalen. Velen stelden echter prijs op een persoonlijker herinnering en lieten een penning ontwerpen, die duidelijke verwijzingen naar de feestvierende familie bevatte. De namen van het bruidspaar werden bijvoor-

3.

4.

beeld in de omschriften of in een vers aan de keerzijde verwerkt, hun wapens kwamen erop voor, of de verschillende gezinsleden, vergezeld van allerlei symbolische attributen, werden erop afgebeeld. De meeste van de penningen die Holtzhey als voorbeeld in zijn winkel had liggen zijn dan ook van deze soort. Er zijn een paar uitzonderingen, namelijk de penning die hij in 1766 bij het eeuwfeest van het Aalmoezeniersweeshuis te Amsterdam maakte, de penning op het ambtsjubileum van B. van Nes in 1768 en twee prijspenningen van geleerde genootschappen. Dit zijn de prijspenningen van het Stolpiaans Legaat te Leiden (gemaakt in 1756) en van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem (gemaakt in 1752). In de tweede helft van de 18e eeuw werden namelijk telkens dergelijke genootschappen opgericht en Holtzhey kreeg vaak de opdracht om hun prijspenningen te maken.

Van de meeste van de penningen genoemd in het lijstje van voorbeelden was al bekend dat zij, hetzij door Martinus, hetzij door Johan George Holtzhey gemaakt waren. Zij zijn of gesigneerd of bestaan uit een combinatie van een particuliere en een algemene stempel. In dit laatste geval is de algemene stempel vaak nog van Martinus Holtzhey afkomstig en is de voorzijde er bij gemaakt door zijn zoon, die het bedrijf in 1749 van zijn vader overnam.

Van vijf ongesigioneerde exemplaren kan echter eerst nu met zekerheid vastgesteld worden, op grond van hun voorkomen in deze lijst, dat een van de Holtzhey's de maker is. De penningen die gemaakt zijn vóór 1749 kunnen aan Martinus toegeschreven worden, de latere aan Johan George. De gelijkenis met andere Holtzhey penningen in dit genre is trouwens frappant. Steeds weer komen dezelfde offerende vrouwenfiguren in antieke kledij voor, dezelfde altaren, stralenschietende wolken, takken, ornamentjes en lettertypen, in dezelfde wat droge, maar technisch knappe stijl. De offerende vrouwen symboliseren de Dankbaarheid of de Godsvrucht (met een vlam op het hoofd) en zij legen meestal een offer-

schaal op het huwelijksaltaar of het altaar der dankbaarheid. Ook komen vaak twee brandende harten op het altaar voor, in liefde verenigd. Boompjes symboliseren de kinderen van het echtpaar. Het hele tafereel wordt meestal beschenen door stralen die uitgaan van het door wolken omgeven alziende oog van God, of de naam van God in het Hebreeuws. Al deze symbolen waren stereotiep geworden in de 18e eeuw en werden door alle medailleurs in vele variaties en verschillende combinaties gebruikt. Ieder had echter zijn karakteristieke wijze van uitbeelding en arrangement van dezelfde elementen.

De penningen, die zich alle in het Koninklijk Penningkabinet bevinden, zijn in de bovenmarge afgebeeld.

Er zijn nog meer ongesigioneerde 18e eeuwse penningen, waarvan de stijl doet vermoeden dat zij door de Holtzhey's gemaakt zijn. Het wachten is nu nog op een bevestiging door nieuwe gegevens, die misschien nog eens uit een archief of bibliotheek tevoorschijn zullen komen.

Afb. 1: 50-jarig huwelijk van Christian Hannes en Henderina Lenertsen te Wesel, 1737. Goud, 36 mm. Cat. K.P.K. 2570.

Afb. 2: 50-jarig huwelijk van Pieter Vervell en Maria Molengraef, 1744. Zilver, 37 mm. Cat. K.P.K. 2664.

Het versje van de *kz.* komt, uiteraard zonder de datum, en zonder het ornamentje, ook voor op een algemene stempel.

Afb. 3: 50-jarig jubileum van Frater Josephus de Longas, pastoor van de R.K. kerk „Het Boompje” te Amsterdam, 1748. Verguld zilver, 39 mm. Cat. K.P.K. 2893. Het *voorzijde* omschrift, in Nederlandse vertaling: „Hoe zal ik den Heere vergelden alle zyne weldaden,” heeft Holtzhey ook gebruikt op een algemene penning voor gouden huwelijken. Het opschrift op de keerzijde binnen het slangengord geeft de datum 1748, wanneer alle letters in groot formaat als Romeinse cijfers bij elkaar opgeteld worden. In 1748 werkte Johan George al samen

5.

met zijn vader in het bedrijf, maar de manier waarop de kleding van de vrouw gedrapeerd is wijst naar Martinus als de maker.

Afb. 4: 50-jarig huwelijk van Lieven de Loos en Elizabeth Willeboorts, 1757. Zilver, 34 mm. Cat. K.P.K. 3021.

Afb. 5: 25-jarig huwelijk van Adriaan Okhuysen en Alida Maria van Liesvelt, 1768. Zilver, 37 mm. Cat. K.P.K. 3203.

G. van der Meer.

DE MUNTEN VAN 'DE LIEFDE'

Op 28 oktober jl. is bij Glendining's te Londen een belangrijk deel van de munten geveild, die in 1967 zijn geborgen uit het wrak van het bij de Shetlands vergane schip „De Liefde”. Deze in 1698 gebouwde Oost-Indiëvaarder verging tijdens een storm op 8 november 1711; slechts één lid van de bemanning bracht het er levend af en toen gedane pogingen tot berging van de lading leverden vrijwel niets op.

De hulpmiddelen die tegenwoordig beschikbaar zijn voor onderzoek onder de zeespiegel hebben echter wel resultaat gehad. De Engelse Maatschappij Scientific Survey & Location Ltd te Banbury heeft in 1965 het wrak gelokaliseerd en is in 1967 met het boven water brengen van voorwerpen begonnen. Geborgen werden behalve een klein aantal fragmenten van scheepsonderdelen in hoofdzaak munten. Uit de archieven van de V.O.C. is bekend dat het schip onder meer een grote hoeveelheid geld meevoerde, zoals dat gebruikelijk was om inkopen in Oost-Azië te financieren. Het totale bedrag kan slechts bij benadering geschat worden op wellicht f 700.000. Hiervan is in 1967 een klein gedeelte teruggevonden: de 23 gouden dukaten Utrecht 1711, 1751 diverse zilveren ducats en halve dukats en 20 dubbeltjes Holland 1711, benevens enkele duizenden dukats Utrecht 1711, die nog niet zijn verkocht. Later zijn hier nog een paar honderd dukats bijgekomen en wellicht zullen volgende duikcampagnes nog meer opleveren.

De teruggevonden munten mogen vermoedelijk wel als representatief voor het meegevoerde geld beschouwd worden, althans wat de soorten betreft. Ook uit andere gegevens is bekend dat de V.O.C. deze muntsoorten verscheepte. Zilveren ducats zijn in de 18e eeuw in grote aantallen geslagen, niet voor het binnenlands verkeer, maar voor de buitenlandse, speciaal Aziatische handel. De aanmaak had toen grotendeels op bestelling van de Compagnie plaats, bij uitzondering met het speciale VOC monogram, maar gewoonlijk zonder dat. Kleingeld, schellingen en dubbeltjes, mocht zelfs na 1694 uitsluitend op bestelling van de Compagnie geslagen worden en werd niet in de binnenlandse omloop gebracht, die bleef bestaan uit de 17e eeuwse ruiterschellingen en dubbeltjes. Slechts Spaanse matten die ook zeer veel voor de Aziatische handel werden gebezigd, zijn uit „De Liefde” niet te voorschijn gebracht.

Deze muntschat werpt enig licht op de wijze waarop zo'n lading geld werd bijeengebracht. Een gedeelte van de ducats zijn oude, deels gesleten stukken uit de 17e eeuw, die de Amsterdamse Kamer van de V.O.C. of de Wisselbank van Amsterdam uit vroegere transacties in voorraad had. Deze voorraad werd voor de belading aangevuld met grote aantallen nieuw aan de Munt bestelde stukken, die dan ook alle het jaartal 1711 dragen en geen sporen van slijtage vertonen, wel natuurlijk van beschadiging, onder andere door zeewater tijdens en na de schipbreuk; de gouden dukats en zilveren ridders waren besteld in Utrecht, de dubbele stuivers in Dordrecht.

De partij ouder, uit de omloop afkomstig geld, is geheel te vergelijken met een op het land gevonden muntschat. De samenstelling komt dan ook duidelijk overeen met die van verschillende andere Nederlandse muntvondsten uit het laatste kwart van de 17e eeuw. Het betreft hier echter een veel groter aantal, zodat ook meer dan anders weinig of niet bekende jaartallen werden aangetroffen.

De reeks der vóór 1711 geslagen stukken, die thans geveild zijn bestond uit:

1.

2.

3.

SPEELPENNINGEN

Midden juli 1969 werd in het Wenumse veld te Apeldoorn, aan de Fluitersweg, bij het graven van een kuil in de tuin van zijn ouders, door Frits Komans een aantal speelpenningen gevonden. Na verder graven en zeven van de aarde vond men in totaal 69 stuks.

Op een aantal van deze penningen zijn de initialen van de fabrikant leesbaar, te weten I.I.L. = Johan Jacob Lauer, zoon van Ernst Ludwig Sigmund Lauer, stamvader van dit geslacht van Neurenbergse rekenpenningfabrikanten. Johan werd in 1789 geboren, reeds in 1806 wordt hij voorgedragen als „Meister Rechenpfennigmacher“, in 1808 betaalt hij zijn „Meistergeld“, waarna hij zelfstandig kan werken. Hij is werkzaam geweest tot 1851 en is in 1865 gestorven.¹

Het merendeel van de gevonden speelpenningen is niet gesigneerd. Het zijn wel typen uit

het eerste kwart van de 19e eeuw; zij zouden dus ook van Johann Lauer kunnen zijn, of misschien van zijn vader, die tot 1829 werkzaam is geweest. De Lauers waren in ieder geval in deze periode de belangrijkste fabrikanten.

De penningen konden als volgt worden gede-termineerd:

Vz. borstbeeld Lodewijk XVIII van Frankrijk. Omschrift LUUIS XVIII ROI DE FRANCE. Kz. staand hert naar links, hiervoor boom beschenen door zon. Omschrift RECHE PFENNING, in de afsnede I.I.L. = Johann Jacob Lauer

Hiervan zijn 10 exemplaren aanwezig (afb. 1).

Vz. borstbeeld Schwarzenberg. Omschrift SCHWARZ ENBERG.

Kz. Triomfboog. Omschrift RECHE: PFENNING.

Hiervan is één exemplaar aanwezig (afb. 2).

Republiek der Ver. Nederlanden

Zilveren rijders:

Holland (Dordrecht)	1660-1694	40
Id. (Amsterdam)	1672-1673	40
West-Friesland	1659-1679	143
Zeeland	1659-1670	52
Utrecht	1659-1692	91
Gelderland	1659-1707	87
Overijssel	1660-1682	52
Deventer	1662-1667	21
Kampen	1659-1679	104
Zwolle	1659-1676	64
Friesland	1659-1663	7

701

Halve zilveren rijders:

West-Friesland	1666-1674	5
Zeeland	1660-1664	3
Utrecht	1662-1679	2
Overijssel	1677	2
Zwolle	1661	1
Friesland	1660	2

15

Spaanse Nederlanden

Ducatonen:

Brabant (Antwerpen)	1618-1705	574
Id. (Brussel)	1619-1684	285
Vlaanderen	1631-1684	93
Doornik	1631-1651	12

964

Halve ducatonen:

Brabant (Antwerpen)	1619-1684	41
Id. (Brussel)	1633-1670	23
Vlaanderen	1633-1689	7

71

De ducaton werd in de Zuidelijke Nederlanden ingevoerd in 1617 en daar zonder wijziging van gewicht of gehalte geslagen tot in de 18e eeuw. Reeds spoedig gingen deze nieuwe munten ook in de Noordelijke gewesten de omloop domineren. In 1659 werd in de Republiek de zilveren rijder ingevoerd, van gelijke waarde als de ducaton, zodat daarna ducatonen en rijders naast elkaar circuleerden. De

4.

5.

Vz. borstbeeld Pallas Athene. Omschrift PAL LAS.
Kz. omkijkende leeuw. Omschrift RECH
PFENING, in de afsnede L = Lauer.
Hiervan zijn 7 exemplaren aanwezig (afb. 3).

Vz. kop Venus. Omschrift VE NUS.
Kz. anker met vleugels. Omschrift IOHAN
LAUER RECH.PFEN.
Hiervan zijn 11 exemplaren aanwezig (afb.
4).

Vz. kop Mercurius. Omschrift MER KURIUS.
Kz. Drie bloemen. Omschrift VER EINT IN
EINEN
Hiervan zijn 40 exemplaren aanwezig (afb.
5).

J. H. E.

1) Zie C. F. Gebert, „Die Nürnberger Rechen-
pfennigschläger” *Mitteilungen der Bayerischen
Numismatischen Gesellschaft*, XXXV, 1917, p. 74-
77.

aanmuntingen zijn vooral bijzonder omvang-
rijk geweest in het Zuiden van ca. 1635 tot
ca. 1675, in het Noorden van 1659 tot ca.
1680; daarna werden deze veel geringer en
deden nieuwere muntsoorten hun intrede, zo-
dat de ducats en rijders meer en meer uit-
sluitend voor de Aziatische handel gingen
dienen. De verdeling in de schat van „De Lief-
de” is geheel hiermee in overeenstemming: de
oudere jaargangen met de koppen van de
Aartshertogen en met het portret met plooi-
kraag van Philips IV zijn schaars; die met het
tweede portret van Philips IV en met het
jeugdportret van Karel II zijn zeer overvloei-
dig, evenals de oudere zilveren rijders; schaars
zijn weer de latere portretten van Karel II en
de na 1680 uitgegeven rijders; de vondst sluit
enkele jaren vóór 1711 met een Brabantse du-
cat van 1705 en een Gelderse rijder van
1707.

De veiling op 28 oktober had een vlot ver-
loop en er werd hoog geboden. Het niet zeer
talrijke publiek bestond uit een aantal Engelsen,
die zich in hoofdzaak tot toekijken be-
perkten en enkele Nederlanders en Belgen, die
het grootste deel van de munten kochten. Het
merendeel is dan ook gegaan naar openbare

en particuliere verzamelingen in Nederland
en België of zal daar via de handel terecht
komen.

De prijzen vooral van de Noordnederlandse
rijders lagen op een hoog niveau, hoewel de
munten – door de inwerking van het water –
zelden uitstekend geconserveerd waren. Rede-
lijke exemplaren brachten £10 à £20 op,
beter geconserveerde stukken en zeldzamer
jaartallen liepen al gauw op tot £50, £70,
zelfs £90. Werkelijke rariteiten waren nog
duurder: de Gelderse rijder van 1707 werd
toegeslagen voor £220. De stukken van de
Zuidelijke Nederlanden gingen begrijpelijker-
wijze aanmerkelijk goedkoper: de reeks ver-
toont minder variatie, de munten komen veel
meer voor en de kwaliteit was, doordat zij
gemiddeld ouder waren, geringer. Voor ge-
wone exemplaren werd vaak niet meer dan
£1 à £2 betaald; de schaarsere stukken van
Vlaanderen en Doornik gingen duurder; voor
zeldzame of onbekende jaartallen werden prij-
zen van £30, soms £40 betaald.

H. E. v. G.

KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE

Op zaterdag 25 oktober 1969 werd de najaars-
vergadering 1969 van het Genootschap gehou-
den te Leeuwarden. De leden verzamelden zich
’s morgens in het Oranje Hotel, waar om 11.30
de huishoudelijke vergadering begon.

Na de opening werd het overleden lid me-
vrouw S. Delprat-Veth met een ogenblik stil-
te herdacht. De notulen van de voorjaarsver-
gadering van 31 mei 1969 te Leiden werden
goedgekeurd. Naar aanleiding hiervan werd
geïnformeerd of het bestuur al stappen geno-
men had om inspraak te verkrijgen bij de over-
heid inzake eventuele nieuwe munten. Het
bleek dat de voorzitter een brief geschreven
had, waarop nog geen antwoord binnengeko-
men was. Eveneens werd geïnformeerd naar
de voorgestelde excursie naar het Penningka-

binet van Brussel. De meerderheid was ervoor om dit in januari te organiseren.

Tot nieuwe leden werden benoemd: Dr. Tj. L. A. de Bruïne te Haarlem; H. H. Greter te Amsterdam; J. H. Grit te Diever; C. J. Holtslag te Oostburg; H. J. te Paske te Haren (Gr.); P. M. Reckman te Rio de Janeiro; J. Roelse te Vlissingen; Stedelijk Museum „De Lakenhal” te Leiden; en A. H. N. van der Wiel te Gouda.

De voorzitter deelde mee dat de voorjaarsvergadering 1970 te Amsterdam gehouden zou worden en de najaarsvergadering in Bentheim op uitnodiging van de Verein der Münzfreunde für Westfalen und Nachbargebiete.

Tijdens de rondvraag werd geïnformeerd, hoe verzamelaars buiten de grote steden aan nieuwe Nederlandse munten konden komen. Het schijnt dat 's Rijks Munt deze naar de Nederlandse Bank stuurt, die ze doorzendt naar de circulatiebanken in het gehele land. Het kleingeld wordt naar de postkantoren gestuurd. Wanneer men een bankemployé ertoe kan bewegen om de zakken open te maken om naar het jaartal te kijken, kan men zo'n zak in zijn geheel kopen, eruit halen wat men nodig heeft en de rest uitgeven.

Vervolgens kwamen de moeilijkheden met het *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* aan de orde. Om meer kopij te krijgen werd voorgesteld dat leden met eenzelfde interesse studiegroepjes zouden vormen en dat zij de resultaten van hun gezamenlijk onderzoek zouden proberen te publiceren. Enige leden verzochten het bestuur om leiding te geven bij de organisatie van dergelijke groepjes en om ervoor te zorgen dat men ook geïnstrueerd zou worden over de methoden van onderzoek. De voorzitter zegde toe dat het bestuur zich hierover zou beraden. Ook werd voorgesteld dat er in *De Geuzenpenning* artikelen zouden verschijnen over de wijze waarop men bronnenstudie kan verrichten, waar men gegevens kan vinden en welke numismatische gebieden nog onderzocht moeten worden.

De heer R. Schulman bracht de wetgeving tegen vervalsing van munten, vooral ook antieke munten, ter sprake. Hij verzocht het be-

stuur bij de regering op maatregelen aan te dringen. De heer Van der Dussen wilde een kleine werkgroep instellen om deze kwestie te bestuderen en een ontwerp wet op te stellen, dat aan de regering aangeboden moet worden. De heer Schulman wees erop dat 's Rijks Muntmeester al eens een verslag aan de regering gestuurd heeft, maar dat hier niet op gereageerd is.

Na de lunch in het Oranje Hotel hield mej. drs. G. van der Meer een voordracht over „Friese penningen.” Eerst gaf zij een kort overzicht van de ontwikkeling van de penningkunst in de Nederlandse centra waar deze kunst het meest beoefend werd en waar ook de Europese stijltendenzen gevolgd werden. Daarbij gaf zij aan in hoeverre de ontwikkeling in Friesland zich hierbij aansloot en waarom bepaalde genres in bepaalde perioden daar ontbraken, terwijl aan de andere kant ook specifiek Friese genres tot bloei kwamen. Zij illustreerde haar inleiding vervolgens met een serie dia's van Friese penningen, d.w.z. enerzijds door Friese kunstenaars gemaakte penningen, anderzijds door niet-Friese medailleurs vervaardigde penningen die betrekking hadden op Friesland.

Daarna brachten de leden een bezoek aan het Fries Museum. De zilvercollectie was helaas tengevolge van een verbouwing niet te bezichtigen, maar de prachtige verzamelingen archeologische voorwerpen, schilderijen, keramiek en volkskunst hielden de aandacht van de leden geboeid. Ook waren enige vitrines speciaal ingericht met Friese munten en penningen.

G. v. d. M.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

De meest recente penning, die de Vereniging voor Penningkunde heeft uitgegeven is een zogenaamde vrije penning, dit wil zeggen een penning, die de kunstenaar voor zichzelf – zonder opdracht – heeft gemaakt, en die door de Vereniging is gekozen voor uitgave (met

kleine wijzigingen, zoals het aanbrengen van het verenigingsmonogram). Het ligt in de bedoeling in de toekomst deze procedure vaker toe te passen.

De titel van de penning 1969 is „Zomer”. De *voorzijde* toont een moeder met haar kind in een omranding, die een soort prieel vormt, van bladeren en vruchten.

Op de *keerzijde* is in letters en speelse decoratie de zomer verbeeld. Het monogram van de Vereniging en het jaartal zijn harmonisch in het geheel opgenomen.

De penning, die gegoten is en een diameter van 64 mm heeft, wil de vreugde en de vruchtbaarheid van de zomer suggereren. De ontwerper Ruth Brouwer is een Amsterdam-

se kunstenaar. Zij ontving haar opleiding aan de Rijksakademie en heeft geruime tijd in Parijs gewoond en gewerkt. Naast beelden op groot formaat (o.a. in het stadhuis van Leiden) en tekeningen heeft de penningkunst altijd haar bijzondere aandacht genoten.

Ongeveer tien jaar geleden heeft zij een serie penningen gewijd aan het Sarphatipark, in 1965 maakte zij de gedenkpenning: „100-jaar Vondelpark.” In 1969 heeft zij een Erasmuspenning ontworpen. Verder heeft zij portretpenningen gemaakt (o.a. van de verzonnen meisjes Saartje en Roosje Blom en een grootmoeder). Afbeeldingen van dieren (poezen) en kinderen spreken haar sterk aan.

J. N. van Wessem

BINNENLANDS NIEUWS

RECENTE MUNTVONDSTEN

Zomer en najaar hebben weer verschillende interessante vondsten opgeleverd. De oudste en meest unieke is een klompje van kleine zilverstukjes, dat bij Katwijk in aangevoerd zand werd aangetroffen. Na reiniging bleken het 16 penningen of denarii geslagen te Keulen te zijn van de Karolingische koningen Lodewijk het Kind (900-911) en Karel de Eenvoudige (911-925), helaas alle sterk vergaan. Hoewel wordt aangenomen, dat dergelijke stukken in de 10e eeuw in ons land een belangrijke rol gespeeld hebben, waren zij nog zelden hier aangetroffen. Jammer genoeg staat ook ditmaal de eigenlijke herkomst niet vast.

Uit het begin van de 16e eeuw dateert een vondst van 19 stuks klein geld samen met één Luikse postulaatgulden, dat te Wijdenes te voorschijn kwam. Deze kleine schat, sluitend met het jaar 1507, vertoont grote gelijkenis met de omvangrijkere van Gapinge die in een vorig nummer werdesignaleerd.

Van omstreeks 1580 dateert een te Stedum gedane vondst van 4 goudstukken en 21 zilveren munten. Van deze laatste is het overgrote deel, 17 stuks, afkomstig uit het naburige Oost-Friesland. De rest is van zeer uiteenlopende herkomst: naast enkele Bourgondische munten, o.a. een Spaanse dubbele dukaat, een Brandenburgse daalder en een hier wel als rara avis te beschouwen schilling van de stad Zürich uit 1518.

Zaandam leverde een vondst van een veel voorkomend type op: 65 zilveren munten. Deze bestaat uit Zuidnederlandse ducats en patagons en Noordnederlandse ridders, verborgen kort na 1673.

Het omvangrijkst was tenslotte een schat die te voorschijn kwam na het afbreken van een huis en egaliseren van de grond te Alphen aan de Maas (gem. Appeltern). Daar de munten door de graafwerkzaamheden verspreid waren en niet tegelijk aan de dag kwamen, is het onmogelijk gebleken de gehele schat te registreren. Wel konden belangrijke delen ervan worden bezichtigd, tezamen 274 zilveren en 2 gouden munten, maar er is ongetwijfeld meer geweest. De voorlopige inventarisatie wijst weer op een omstreeks 1800 veel voorkomende samenstelling. Het zijn enerzijds talrijke daalders, dubbele daalders, florijnen (meest geklopt), schellingen (al of niet geklopt) en dubbeltjes uit de 17e eeuw, anderzijds veel jongere munten: drieguldens, guldens en Zeeuwse rijksdaalders uit de 18e eeuw, waarvan de jongste het jaartal 1798 dragen.

Verrassend is slechts het voorkomen van een klein aantal Franse gouden en zilveren louis, die wel in Brabant en Limburg circuleerden, maar zelden boven de rivieren worden aangetroffen, al ligt de vindplaats dan ook slechts juist aan de noordelijke oever van de Maas.

≈

H. E. v. G.

In het Museum Boymans-van Beuningen te Rotterdam is dit jaar de grote herdenkingstentoonstelling „Erasmus en zijn tijd” gehouden. De organisatoren hebben zich zeer veel moeite gegeven talrijke kunstwerken, dikwijls van de eerste rang, en met vele zeldzame documenten een beeld te geven van de periode. Ook penningen uit de tijd waren zeer goed vertegenwoordigd: behalve door het Penningkabinet waren ruime bijdragen gegeven door de verzamelingen te Brussel, Parijs, Neurenberg en München, waaronder veel stukken die nog nooit eerder in ons land te zien zijn geweest.

Ter gelegenheid van deze expositie hield op 27 november Mlle Joséphe Jacquot van het Parijse penningkabinet een voordracht met lichtbeelden over „De plaats van de penning in de tijd van Erasmus.”

BUITENLANDS NIEUWS

Om de twee jaar wordt er een internationale tentoonstelling van moderne penningkunst georganiseerd door de F.I.D.E.M. (Fédération Internationale de la Médaille), telkens in een ander land. De opening wordt steeds verricht tijdens een congres dat een week duurt en waar kunstenaars, penningfabrikanten, directeurs van munthuizen, verzamelaars en museumconservatoren van alle deelnemende landen elkaar ontmoeten.

Van 6-11 oktober 1969 vond het 13e congres plaats te Praag. De tentoonstelling was ingericht in het prachtige Belvédère-paleis dat Koning Ferdinand I van Bohemen in de 16e eeuw bouwde voor zijn vrouw, Koningin Anna. 25 landen hadden werk ingezonden van 454 kunstenaars. Nederland was vertegenwoordigd met 54 penningen van 25 kunstenaars. In een benedenzaal was een tentoonstelling ingericht die een overzicht gaf van de Tsjechische en de Slowaakse penningkunst tussen 1508 en 1968. Van beide tentoonstellingen zijn catalogi uitgegeven, die bewondering wekken door hun moderne en esthetisch zeer verzorgde lay-out en prachtige foto's. De organisatoren, waarvan vooral Dr. Václav Procházka genoemd moet worden, hebben onvoorstelbare moeilijkheden moeten overwinnen om alles op tijd klaar te krijgen, gezien de politieke en financiële situatie in het land.

De sfeer van het congres was bijzonder prettig, mede dankzij de hartelijkheid waarmee de Tsjechische en Slowaakse kunstenaars, museumbeambten en verzamelaars de congressisten tegemoet traden. Er waren ontvangsten door de Minister van Cultuur, de Burgemeester van Praag en de Tsjechische kunstenaars, en excursies, o.a. naar de oude Munt van Kutenberg, waar de Prager Groschen in de Middeleeuwen geslagen werden. Verder was er een uitgebreid lezingenprogramma, verzorgd o.a. door prof. dr. Emanuela Nohejlová-Prátová, die een historisch overzicht gaf van de Tsjechische penningkunst, door de heer Lagerqvist over de Zweedse medailleur J. C. Hedlinger, door prof. Elstrøm over nieuwe tendenzen in de Belgische penningkunst, door dr. Procházka over moderne Tsjechische penningen, door dr. Elvira Clain-Stefanelli over munten als kunstvoorwerpen en nog vele anderen. Er werden verscheidene huishoudelijke vergaderingen gehouden, waarin o.a. de financiële toestand van de F.I.D.E.M. en de moeilijkheden rond de publicatie van het blad „Médailles” aan de orde kwamen. Verscheidene gedelegeerden en bestuursleden traden af en werden vervangen door anderen. In de plaats van de heer Van Gelder werd mej. van der Meer benoemd tot gedelegeerde voor Nederland en bestuurslid van de F.I.D.E.M. Alle deelnemers aan het congres ontvingen de hierbij afgebeelde F.I.D.E.M.-penning, gemaakt door Karol Lacko. Aan weerszijden van de gestileerde Kruittoren van Praag staat: XIII FIDEM PRAHA 1969. Ieder woord staat in een vlak waarvan de hoogte verspringt ten opzichte van het ernaast gelegen

vlak en dit wordt voortgezet op de keerzijde, die het spiegelbeeld van de voorzijde vormt. Hierdoor wordt een driedimensionaal effect verkregen.

Een kleine groep maakte na afloop van het congres nog een driedaagse excursie door Slowakije. Zij genoten van het natuurschoon in de Hoge en Lage Tatra gebergten, bezichtigden oude kerken en kastelen en brachten een bezoek aan de Middeleeuwse Munt van Kremnitz waar nog steeds de munten van de Tsjechoslowaakse Republiek geslagen worden. Ook hier werden zij overal allerhartelijkst ontvangen door de Slowaakse kunstenaars.

Het is jammer dat de Nederlandse kunstenaars en verzamelaars tot nu toe steeds verstek hebben laten gaan op de F.I.D.E.M.-congressen, waar zij zoveel geestverwanten uit andere landen en werelddelen kunnen ontmoeten en waar zij kennis kunnen nemen van de nieuwste ontwikkelingen in de penningkunst. Eventuele geïnteresseerden kunnen inlichtingen krijgen bij mej. drs. G. van der Meer, p/a Koninklijk Penningkabinet, Zeestraat 71b, Den Haag.

G. v. d. M

PUBLIKATIES

A. N. Zadoks-Josephus Jitta en A. M. Witteveen, *Archeologische verzamelingen in Nederland*, (1969). Dit in de reeks „Een Museumrondgang” van De Bussy verschenen werkje heeft geen wetenschappelijke pretentie maar wil „alleen de belangstellende vrijetijdsbesteder of vakantieganger wijzen op wat musea in en rondom zijn woonplaats of vakantieoord aan archeologische bezienswaardigheden bieden.” In een lezenswaardige algemene inleiding wordt de historische achtergrond geschetst, daarna volgt een karakteristiek van de expositie op archeologisch gebied in 106 grotere en kleinere musea, waarbij ook telkens

de aandacht op munten gevestigd wordt. De tekst wordt geïllustreerd met 36 fraaie afbeeldingen van opstellingen en geëxposeerde voorwerpen.

H. E. v. G.

J. de Mey, *Les monnaies de Reckheim* (1340?-1720), Bruxelles-Amsterdam 1968. Iedere verzamelaar weet hoe moeilijk het is gegevens over de zeer verbreide munten van de heren en graven van Reckheim (Rekem aan de Maas) bijeen te vinden: de werken van Van der Chijs en Wolters zijn volslagen verouderd, talrijke korte tijdschriftpublicaties vullen die slechts zeer gedeeltelijk aan. De heer De Mey heeft nuttig werk gedaan door te trachten in deze chaos enige ordening te brengen. In een chronologisch kader heeft hij bijeengebracht wat hem zowel uit de literatuur als uit diverse collecties aan Reckheimse munten bekend geworden is: van een 14e eeuwse mijt toegeschreven aan Lodewijk van Stein via de grote zilverstukken van Willem van Vlodrop uit de 16e eeuw en ontelbare imitaties van Nederlandse en vreemde munten in de 17e eeuw geslagen door Ernst en Ferdinand van Aspremont-Lynden tot een dubbele kruizer van 1720. De tekst wordt verduidelijkt door een groot aantal tekeningen en foto's. De vele problemen die deze interessante reeks stelt zijn hiermee zeker niet definitief opgelost, terwijl ook bij verschillende toeschrijvingen voorlopig wel een vraagteken mag blijven staan. Dat neemt niet weg dat het boekje een zeer welkome gids vormt op dit tot nu toe haast ontoegankelijke terrein.

H. E. v. G.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

199ste bijeenkomst op 21 mei 1969 — Mevrouw A. A. Eekels-Wiegel hield een enthousiast betoog over „Kinderportretten op penningen” en toonde daarbij de door haar in enkele jaren bijeengebrachte verzameling.

200ste bijeenkomst op 2 oktober 1969 — Een zó groot aantal bezoekers had zich te voren reeds aangemeld, dat de grote zaal van het American Hotel moest worden gehuurd om allen te herbergen. Na enkele toespraken en het aanbieden van geschenken werd een numismatische quiz ge-

houden. Na de pauze volgde onder de bezielende leiding van Dr. H. H. Zwager een wedstrijd, waarbij titels van boeken, en muziekstukken met namen van munten en penningen geraden moesten worden en tenslotte kregen de aanwezigen tableaux voorgelegd met munten, die naar waarde moesten worden gerangschikt, hetgeen een vrij moeilijke opgave bleek te zijn.

201ste bijeenkomst op 12 november 1969 — Dr. H. Enno van Gelder kwam spreken over „Organisatie van het muntwezen tijdens de Republiek: muntbuscontrole, tarieven, beeldenaars en muntgewichten.” Alvorens te beginnen, vroeg Dr. Van Gelder zijn „Causerie” — die meer een uiterst interessante lezing was — te willen onderbreken voor het stellen van vragen en het maken van opmerkingen. Aan zijn verzoek werd ruimschoots voldaan en menige discussie ontstond.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

195e bijeenkomst op 25 september 1969 — Voor de pauze gaf Dr. H. Enno van Gelder beschouwingen naar aanleiding van een aantal recente muntvondsten (elders in dit nummer over enkele daarvan). Daarna werd op voorstel van het bestuur uitvoerig gediscussieerd over verbetering van de organisatievorm ten einde de leden meer bij het werk van de kring te betrekken.

196e bijeenkomst op 16 oktober 1969 — De heer K. Faber hield een causerie over Romeinse keizersmunten, geïllustreerd met kleurendia's. Bij de voortzetting van de besprekingen over reorganisatie werd een uitgebreider bestuur gekozen bestaande uit: Drs. R. Chr. Wolff, voorzitter, Dr. H. Enno van Gelder, secretaris, J. A. Burgers, H. van der Kuyl, S. Olivier en Drs. A. T. Puister.

197e bijeenkomst op 27 november 1969 — De heer Lod. S. Beuth hield een voordracht getiteld „Monument voor Erasmus,” geïllustreerd met penningen uit diens tijd. Hij trachtte vooral karakter en gedachten van onze grote humanist naar voren te brengen.

Na de pauze toonden de heren Puister en Van Raesfeldt Meyer resp. Brabantse en Achterindische munten uit eigen verzameling en bracht mevrouw Maaskant Atheense munten uit de collectie van het Penningkabinet ter tafel.

Kring Rotterdam
(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

67e bijeenkomst op 7 oktober 1969 — Lt. Kol. J. A. Herweyer hield een voordracht over „De muntslag van de Heren van Batenburg”; met zijn uitvoerig gedocumenteerde studie en zijn fraaie collectie munten bezorgde de heer Herweyer ons een bijzonder interessante avond.

68e bijeenkomst op 4 november 1969 — Ons lid, de heer A. A. Moorlag vertelde ons over „Joodse penningen” en hoe hij zijn verzameling op dit gebied sneller had doen toenemen, door zelf penningen te gaan vervaardigen. Spreker lichtte zijn werkwijze als kunstenaar uitvoerig toe.

Kring Twente
(Secr.: Bourdonstraat 12, Enschede)

18e bijeenkomst op 9 september 1969 — De eerste avond van het seizoen 69/70 was een ruilavond. Als gast was de heer S. A. M. Leloux uit Amsterdam aanwezig met voor verkoop bestemd materiaal.

19e bijeenkomst op 14 oktober 1969 — De interessante lezing van de heer C. Wijdooge over „Luchtvaartgeschiedenis in penningen” vond een aandachtig gehoor. De lezing was ook voor niet-penningverzamelaars boeiend door de levendige verteltrant van de heer Wijdooge, die van zeer nabij de ontwikkeling van de luchtvaart heeft meegemaakt.

20e bijeenkomst op 11 november 1969 — Over „Munttekens en muntmeestertekens van de Republiek” hield dr. H. J. v. d. Wiel een causerie. Deze lezing onderstreepte nog eens opnieuw (en dat is niet overbodig) dat de beoefening van numismatiek meer vergt dan verzamelen volgens catalogus of handboek en dat er, ook aan de hand van redelijk betaalbaar materiaal, interessante „ontdekkingsreizen” zijn te maken in de historie.

Kring Kampen
(Secr.: Wilhelminalaan 3, Kampen)

17e bijeenkomst op 1 september 1969 — Op deze eerste vergadering in het nieuwe seizoen werden talrijke huishoudelijke zaken besproken. Het plan werd geopperd eens een tentoonstelling te organiseren op het gebied der numismatiek. Tot slot volgde hersengymnastiek op het gebied van munten.

18e bijeenkomst op 5 oktober 1969 — Spreker voor deze avond was de heer Holman uit Goirle met het onderwerp: „Hoe mijn muntenverzameling tot stand kwam.” Na de pauze was er ruimschoots gelegenheid munten van de heer Holman te kopen.

Op 22 oktober 1969 bracht een 17-tal leden een bezoek aan het Rijksmuntenkabinet. Het was zeer interessant. 's Middags werd doorgereden naar Amsterdam om enkele muntenhandelaren te bezoeken.

19e bijeenkomst op 1 november 1969 — Een groot deel van de avond werd besteed aan de bespreking van de munttentoonstelling in januari 1970 in het Gotische Huis te Kampen.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Heijdenrijkstraat 8, Nijmegen)

57ste bijeenkomst op 30 september 1969 — De heropening van het seizoen bracht een voordracht van de heer J. H. Evers, medewerker van het Koninklijk Penningkabinet over vervalsingen en vervalsers. Uit het bezit van het Penningkabinet toonde spreker van een groot aantal munten zowel een echt als een vals exemplaar, nadat hij vooraf aan de hand van dia's de meest karakteristieke kenmerken van valse munten had behandeld. Uitvoerig werden daarbij de Paduaners en de nabootsingen daarvan en de vervalsingen van Becker besproken. De zeer leerzame avond werd besloten met een overzicht van de tot nu toe bekende vervalsingen van gouden munten van het Koninkrijk.

58ste bijeenkomst op 28 oktober 1969 — Op deze avond hield ds. J. de Vor uit Culemborg een voordracht over Romeinse munten. In een algemeen overzicht geïllustreerd met dia's en foto's over dit voor velen onbekende numismatische gebied vertelde de inleider eerst iets over Romeinse munten in het algemeen, en meer in het bijzonder over datgene wat hem bij de bestudering van zijn verzameling het meest geboeid had. Daarna toonde ds. De Vor onder grote belangstelling van alle aanwezigen nog een fraaie en overzichtelijke gerangschikte keuze, uit zijn omvangrijke collectie.

59ste bijeenkomst op 25 november 1969 — Het eerste deel van het seizoen werd afgesloten met een onderlinge veiling, waarvoor verschillende leden van de Kring munten van allerlei soort en waarde hadden ingezonden. Het was een zeer geanimeerde bijeenkomst, waarop een ieder wel iets van zijn gading wist te bemachtigen.

Kring Brabant
Secr.: (Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

91e bijeenkomst op donderdag 23 oktober 1969 — Dr. H. Enno van Gelder sprak over organisatie van het muntwezen tijdens de Republiek: techniek, muntbus-kontrôle, tarieven en beeldenaars, muntgewichten. Uitgaande van het volgende jaar te slaan zilveren 10 guldenstuk, (hoeveel, door wie ontworpen, de „kontrôle” hierop) ging spreker terug in de historie, hoe e.e.a. in het verleden geregeld was en welke hulpmiddelen men gebruikte.

92e bijeenkomst op donderdag 13 november 1969 — De heer J. Schulman, Amsterdam, vertelde het een en ander over de viering van de 200ste bijeenkomst van de Kring Amsterdam. Vervolgens over de munten, welke opgevest zijn van het in het begin van de 18e eeuw gezonken schip „De Liefde” en toonde daarbij een aantal exemplaren. Na de pauze vertelde de heer Schulman een en ander over een aantal meegebrachte munten, welke telkens bij opbod werden verkocht.

Kring Limburg
(Secr.: Bonnefantenmuseum)

88e bijeenkomst op 22 maart 1969 — Op deze bijeenkomst had een vrij druk bezochte ruilbeurs plaats.

89e bijeenkomst op 26 april 1969 — De heer J. Herweijer uit Den Haag hield een boeiende voordracht over de Bisschoppen van Utrecht als muntheren. Hij vond een aandachtig en dankbaar gehoor bij de vrij talrijke aanwezigen.

90e bijeenkomst op 24 mei 1969 — De heer P. J. Meijer (uit Eindhoven) hield een gedocumenteerde voordracht over de Belgische opstand in 1830 (toegelicht met penningen), waarvan hij de oorzaken en gevolgen uiteenzette. De belangstelling was vrij groot.

91e-92e en 93e bijeenkomst op 28 juni, 26 juli en 23 augustus 1969 — Op deze data werden op verzoek ruilbijeenkomsten gehouden, die in verband met de vacantiетijd, niet te overmatig bezocht waren.

94e bijeenkomst op 27 september 1969 — De heer J. Gommers (Meerssen) hield een elementaire voordracht over de munten der Romeinse Republiek aan de hand van meerdere door hem meegebrachte muntstukken uit zijn verzameling. De bijeenkomst was matig bezocht.

95e bijeenkomst op 25 oktober 1969 — De heer J. Gielen (Heerlen) besprak op deze bijeenkomst de munten der Romeinse keizertijd tot 284 met lichtbeelden. De belangstelling was vrij groot.

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

S. A. M. LE LOUX

Numismaat

Damrak 37-38. 2e Etage, Amsterdam-C. 1, Postbus 3738 - Telef. 22 68 20

MUNTEN - PENNINGEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

Prijslijsten, geïllustreerd en zes maal per jaar verschijnend, gratis op verzoek.

Geopend: Maandag—Vrijdag: 10.00—12.30; 14.00—17.00
Zaterdag: 10.00—14.00

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.

Subscriptions: \$ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

Cables: Numatics, N.Y.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

D. J. CROWTHER LIMITED

76 NEW BOND STREET, LONDON, W.1.

TEL: 01-629 9835

CABLES: CROWCOIN LONDON

for

COINS AND MEDALS OF ALL COUNTRIES
CLASSICAL ANTIQUITIES
NUMISMATIC LITERATURE

Send for specimen fixed Price List — Published Bi-Monthly

A. G. VAN DER DUSSEN

Hondstraat 5, Maastricht

Tel: 04400-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Primerose 2
1000 Lausanne 3 Cour
Tél. 021/27.75.58-59

Case Postale III, Cour
SUISSE

MONNAIES

MEDAILLES

Listes de prix illustrées sans frais
Ventes aux enchères

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Malmskillnadsgatan 29, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

SPINK

Handelaren in munten en penningen
van alle tijden

*Uitgevers
van de „Numismatic Circular”
en andere toonaangevende werken
op numismatisch gebied*

*By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists*

*By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists*

SPINK & SON LTD

Gevestigd in 1666

KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W.1
ENGLAND

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1969, Vierde druk	f 30,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—
A. Delmonte. De zilveren Benelux - le Benelux d'argent	f 70,—
Dr. I. G. Spassky. The Russian Monetary System	f 60,—

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 224392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 6.50

A. RINALDI. Catalogo delle medaglia papali annuali
da Pio VII a Paolo VI con prezzo. L. 4.500.

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu
PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

INKOOP - VEILINGEN - VERKOOP
MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKWERKEN

Grootste keuze in Nederlandse munten.

Vaste voorraad van ca. 10.000 stuks op jaartal.

Meer dan 100.000 buitenlandse munten en penningen

Regelmatig verschijnende prijslijsten op aanvraag.

Bezoekt ons geheel gemoderniseerde kantoor.

Kantooruren:

Werkdagen van 9.30 tot 17.30

Zaterdag van 11.00 tot 14.00 uur

Bezoek bij voorkeur na telefonische afspraak.

Fa. J. C. A. LOON
ERKEND NUMISMAAT

Haagweg 150 — Rijswijk (Z.H.)

(in het verlengde van Rijksweg 13, 200 meter over de Hoorenbrug)

tel. 070-980665-903147 — filiaal 010-241890

Parkeergelegenheid aanwezig.

NIEUWE PENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER!

Modelés J. Hekman

EERSTE LANDING OP DE MAAN

Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat
relief

oplage	afmeting	gewicht	prijs
	18,5 mm.	3,7 gram	f 39,50
	22,5 mm.	6,5 gram	f 59,-
x 750 stuks	30 mm.	13 gram	f 125,-
x 100 stuks	50 mm.	50 gram	f 450,-
x 50 stuks	50 mm.	90 gram	f 760,-

Zilver: 30 mm. f 16,25; 50 mm. f 34,50
Brons: 50 mm. f 9,75.

PRESIDENT NIXON

Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat
relief

oplage	afmeting	gewicht	prijs
	22,5 mm.	6,5 gram	f 59,-
x 250 stuks	30 mm.	13 gram	f 125,-
x 50 stuks	50 mm.	50 gram	f 450,-
x 25 stuks	50 mm.	90 gram	f 760,-

Zilver: 30 mm. f 16,25; 50 mm. f 34,50
Brons: 50 mm. f 9,75.

VIJFDE EEUWFEEST GEBORTE ERASMUS

Muntgoud: 18,5 mm., 3,7 gram f 39,50
Voor andere uitvoeringen, oplagen, maten, gewichten en prijzen zie penning President Nixon. De keerzijde toont de schrijvende hand van Erasmus, gemaakt naar een gravure van Hans Holbein. De vertaling van de tekst luidt: „Standvastigheid is niet: altijd hetzelfde zeggen, maar: altijd hetzelfde doel voor ogen hebben.”

EEUWFEEST GEBORTE MAHATMA GANDHI

Muntgoud: 18,5 mm., 3,7 gram f 39,50
Voor andere uitvoeringen, oplagen, maten, gewichten en prijzen zie penning President Nixon.

Op de voorzijde staat het portret van Gandhi met geboorte-, sterf- en herdenkingsjaar. De keerzijde toont een Indiër achter zijn charkha (Indisch spinnewiel), waaromheen een tekst in het Hindi, overgenomen uit „Gandhi's View of Life”. De vertaling luidt: „Ik zal ernaar streven India voor de allerarmsten een vaderland te maken”.

x genummerd, met waarborgcertificaat, in luxe etui.

Prijzen inclusief B.T.W.
Te bestellen bij uw bank, uw juwelier, de stations- en grenswisselkantoren en de numismatische handel.
Prijswijzigingen voorbehouden.

Koninklijke Begeer
Voorwerpen

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

M. Maaskant-Kleibrink, Dr. H. H. Zwager, K. H. Heins

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide verenigingen

f 4.— per jaar

ADVERTENTIES

$\frac{1}{2}$ pagina f 75.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

20e JAARGANG

NO. 2

APRIL 1970

MUNTEN ALS GESCHENK BIJ DE DOOP VAN KINDEREN¹⁾

In een boek met aantekeningen over mijn familie vond ik enige gegevens over munten, die door peter en meter bij de doop van een kind werden geschonken. Dergelijke giften worden slechts door één persoon vermeld en wel door Philips de Bisscop van Ghendt, in 1522 te Gent geboren en in 1545 te Amsterdam gehuwd met Baefgen Oloffsdochter.

Het is merkwaardig dat alleen deze Philips de Bisschop over het geven van munten schrijft en dat dit verder nergens door anderen gebeurt. Dit kan twee oorzaken hebben: ten eerste is het mogelijk dat Philips de Bisschop dit vermeldt omdat hij in zijn aantekeningen veel meer details geeft dan anderen gedaan hebben, maar het is ook mogelijk dat het hier een gebruik betreft dat alleen in de 16e eeuw bestond. Misschien zijn er lezers van dit tijdschrift die iets van een dergelijk gebruik weten.

Daar de aantekeningen van Philips de Bisschop wel interessant zijn, niet alleen om de vermelding van de geldstukken die werden gegeven, maar ook om de merkwaardig nauwkeurige aanduiding van maanstand en windrichting op het tijdstip van de geboorte van de kinderen, geef ik hieronder de volledige tekst uit het boek.

„In dit boecxken sal Ick Philips de Bisscop schrijven de geboorte van mijne kinderen met goede specificatie die ick wil God bij Baefgen Oloffsdochter mijne gheechte huisvrouw winnen sal.

5.

1548

Den achtsten dach in Ianuario anno Domini der geboorte deszelfs ons Heer 1548. Op Saint Severijn confessoir dach (23 okt.), wesende son-dach tusschen negen ende thien uren des avonts de mane wesende in Sagittario, ende tlaeste breeckende quartier, de wint wesende noort noortoost, in welke ure was regnerende Mars, is mijne huijsvrouwe Baefken Olofs gelegen van ene jonghe dochter genaamt Maijken vander Loven; de peter was Jan Ysbrantsz Hollesloot, Sijtgen Aelbertsdochter ende Griete Jaep Swaen.

De peter brochte een andries gulden gemunt bij hertoge Philips van Bourgoigne, mette leew bin-nen Gendt geslagen, mit eenen dubbel silveren griphoen.

Sijtgen Aelberts een gouden rijder met twe sil-veren vliessen. Griet Jaep Swaen een gouden crone met een vier stuivers penninck.

1 Leeuw met titel van Philips de Schone, geslagen tijdens de op-stand in Vlaanderen in 1489 (GH 144)	f. 1 : 11
Dubbele griffioen van Philips de Schone	2 $\frac{3}{4}$ st.
Rijder van Philips de Goede	2 : 1
2 vliessen van Philips de Schone à 3 st.	6 st.
Zonnekroon van Karel V of van Frankrijk	1 : 18
Vier-stuivers van Karel V	4 st.
	f. 6 : 2 $\frac{3}{4}$

1549

Den tweentwintichsten dach in Julio inde jare der geboorte deszelfs ons Heer 1549 op Sinte Marie Magdalena dach (22 juli), wesende maen-dach, tusschen twaelf ende een ure opde noene, de mane wesende in Cancer, ende tlaeste breeckende quartier op eene dach nae, de wint wesende noortoost, is mijne huijsvrouwe voorsz gelegen van eene jonghe sone genaamt Jan de Bisscop, de peters waeren discreten Willem Dircxs schout der stede van Amsterdam, Cornelis Dharnasmaker ende Aeltgen Henricxdochter, de huijsvrouw van Mr Willem Andriesz stede-meester.

De peter Willem Dircxs brachte een gouden Philips gulden, Cornelis Harnasm een Philips gulden en Aeltgen Henricx een goude crone.

2 Philipsgulden van Philips de Schone of Karel V	f. 1 : 7
Als voren	1 : 7
Zonnekroon van Karel V of van Frankrijk	1 : 18
	f. 4 : 12

1551

Den eenentwintigsten dach in Ianuario, inden jaer der geboorte ons Heer 1551 op Sinnte Ag-niete dach (21 jan.), wesende donderdach tus-schen negen en thien uren des avonts, de mane wesende in Sagittario, ende tlaeste brekende quartier op drie dagen nae, de wint wesende suijswest, is mijn huijsvrouwe gelegen van eene jonge sone genaamt Adolf de Bisscop, de peters waren Claes Pietersz de goutsmit, houtcoper Seger Oloffs, ende Lobregt Claeszdochter, de huijsvrouwe van Joachim Sticker.

De peter Claesz Pietersz brachte een gouden hollantse rijder ende dubbel stuurver.

Segher Oloffsz eene gouden ducaet ende dobbel stuurver, Obbregt Claesdochter een gouden andries gulden, eene gouden halve riaal, eene dob-bel stuurver, mit twe cleijne silvere stucxkens.

3 Rijder van Philips de Goede, geslagen in Holland	f. 2 : 1
Dubbele stuurver van Philips de Schone of Karel V	2 st
Dukaet van Spanje van Ferdinand en Isabella of van Hongarije	2 : 1
Dubbele stuurver van Philips de Schone of Karel V	2 st.
Andriesgulden, waarschijnlijk van Karel de Stoute of Maria	1 : 11
Halve reaal van Karel V	1 : 11 $\frac{1}{2}$
Dubbele stuurver van Philips de Schone of Karel V	2 st.
Mogelijk 2 groten van Philips de Schone of Karel V	1 st.
	f. 7 : 11 $\frac{1}{2}$

1555

Den twintichste dach in Maije inden jare des geboorte ons Heer 1555 op Sinte Basilia maget

1. rozenobel (4, 10)
2. Zonnekroon Karel V (1, 2, 8)
3. gouden leeuw (1, 7)
4. Philipsgulden (2, 6)
5. daalder (Joachimstaler) (10)
6. zilveren Karolusgulden (8, 9, 10)

6.

dach (20 mei), wesende maendach tusschen acht ende negen uren des avonts, de mane wesende in Gemini ende nieuwe mane opden selven dach, de wint wesende west, is mijn huijsvrouw gelegen van een jonge sone genaamt Arendt de Bisscop, de peters waren Jan oom Jansz Waert, Pieter Willemsz van Schagen, ende Griete Bartelsdochter, huijsvrouw van Rutgert Brimhof, de peter Jan oom brochte eene goude rijder ende een silver stuck presenterende de coninck ende coninginne van Engelant, Pieter Willemsz een franche gouden crone mit eene dobbel stuiver, ende Griete Bartels eene roosen nobel mit eenen vier stuuvers penninck.

4	Rijder van Philips de Goede	f. 2 : 1
	Shilling van Maria van Engeland	
	en haar echtgenoot Philips II	9 st.
	Zonnekroon van Frankrijk,	
	geslagen sinds 1475	1 : 17
	Dubbele stuiver van Philips de	
	Schone of Karel V	2 st.
	Rozenobel van Eduard IV van	
	Engeland of één van zijn opvolgers	4 : 10
	Vier-stuivers van Karel V	4 st.
		f. 9 : 3

Den 27 der selven maent tusschen elf ende twaelf uijre opde noene is Arent de Bisscop gestorven, die almogen God wilt hem barmhertig ende genadich zijn.

1556

Opden drie ende twintichsten dach in Junie inden jaer der geboorte ons Heer 1556 op Sint Jans avont (23 juni), wesende disendach tusschen één ende twee uijre nae de noene, de mane wesende in Capricorno, ende volle mane daegs te voren, is mijn huijsvrouw Baefken Olofsdochter gelegen van eene jonghe sone genaemt Arendt de Bisscop, de peters waren Claes Sijmons d'oude, Helmech Beddehesinck, ende Hillegont Gerrits de huijsvrouw van Claes Pietersz Goutsmid, de peter Claes Sijmons brocht eene halve goude riel mit eene dobbel stuiver, Helmech Beddehesinck eene gouden riel met eene vier stuuvers penninck ende Hillegont Gerrits een dobbel Philips gulden met een dobbel stuiver.

5	Halve reaal van Karel V	f. 1 : 11 ¹ / ₂
	Dubbele stuiver van Philips de	
	Schone of Karel V	2 st.
	Reaal van Karel V	f. 3 : 3
	Vier-stuivers van Karel V	4 st.
	Vlies van Philips de Schone of Karel V	2 : 13 ¹ / ₂
	Dubbele stuiver van Philips de	
	Schone of Karel V	2 st.
		f. 7 : 16

1558

Opten achthienden dach in Decembreis inde jare vande geboorte ons Heere 1558 op Sint Wimbalt dach 18 dec., wesende sondach tusschen drie ende vier uijre na de noen de mane wesende in Ariete, wesende twassende quartier vande mane, de wint wesende west ende suijwest, is mijn huijsvrouw gelegen van een jonge sone genaemt Cornelis de Bisscop, de peters waren Mr Claes Heijn burgemeester, broeder van Willem Dircxs schout der stede van Amsterdam, Gerrit Jansz Coesvelt, ende Anneke Willems van Gorcum de huijsvrouw van Adriaen Goossensz Seepzieder, poorter deser stede. De peter Mr. Claes Heijn brochte eene gouden Philips gulden, Gerrit Jansz Coesvelt eenen angelot mit een sliver penninck van Engelant, 12 penningen aeneen cant, ende Anneke Willemsdochter een oude franche crone ende een halve Philips clinckaert mit eene dobbel stuiver.

6	Philipsgulden van Philips de	
	Schone of Karel V	f. 1 : 7
	Angel van Eduard IV van	
	Engeland of één van zijn opvolgers	3 : -
	Schilling (12 pence) van Eduard VI of	
	Maria I van Engeland	9 st.
	Oude kroon van Frankrijk,	
	geslagen voor 1475	1 : 16
	Half schild van Philips de Goede	
	geslagen in Holland 1425—1433	15 ¹ / ₂ st.
	Dubbele stuiver van Philips de	
	Schone of Karel V	2 st.
		f. 7 : 9 ¹ / ₂

1561

Opten xiiiien dach Augusti anno 1561 wesende donderdach tusschen vijf ende zes uijre des morgens de mane wesende in Libra, twassende quartier de 17 daer nae, ende de wint wesende

Tiberius Claudius Nero werd geboren in 37 n. C. als zoon van Cn. Domitius Ahenobarbus en van Agrippa Jun. Hij werd de adoptief- en schoonzoon van Claudius I. In 54 n. C., op 17-jarige leeftijd, kwam hij aan de regering en is in 68, op 30-jarige leeftijd gestorven.

± 16 jaar 1.

noorden ten westen, is mijne huisvrouw Baefke Olofs dochter gelegen van eene jonge dochter genaemt Margriete, de peter was Joriken van Hagen, brochte een *henricus vlaemsche nobel mit eene prince daeller*, de meters waren Lijsbeth Jacobs dochter de huisvrouw van Floris Martsz raedt, brochte eene *gouden leeuw met een vlies*, ende Aeltgen Florisdochter brochte oock eene *Leeuw mit eene dobbel stuuver*.

7 (Nieuwe koersen van 1559)	
Vermoedelijk is bedoeld een Vlaamse nobel van Philips de Goede, geslagen voor 1433, overeenkomend met de nobel van Hendrik VI	f. 4 : 4
Vermoedelijk is bedoeld een Philipsdaalder	1 : 15
Leeuw van Philips de Goede	2 : 10
Vlies van Philips de Schone	3 st.
Leeuw van Philips de Goede	2 : 10
Dubbele stuiver van Philips de Schone of Karel V	2 st.
	f. 11 : 24

1563

Opten xven dach Octobris anno 1563 wesende vrijdach nae ses uijre des smorgens, de mane wesende in Libra tbrekende quartier den ix der selver maent, ende de wint wesende suijtwest, is mijne huisvrouw Baefkens Olofsdochter geleghen van eene Jonge dochter genaemt Catarina, de peter wasz meester Willem Linnesz licentiaet inde godheijt pastoor vande nieuwe parochiekercke, die brochte een *Crusaet met eene vier stuvers penninck*, de meters waren Etgen Reijers brochte een *gouden crone mit een vlies*, ende Aechte Jansdochter de huisvrouw van Claes Dirxcs Raue, brochte een *henricus nobel mit eene silveren carolus gulden*.

8 Cruzado van Johan III van Portugal (1521—1557)	f. 2 : 5
Vier-stuivers van Karel V of Philips II	4 st.
Zonnekroon van Karel V of van Frankrijk	2 : 1

Vlies van Philips de Schone	3 st.
Nobel van Hendrik VI van Engeland (1422—1461)	4 : 8
Karolusgulden van Karel V	2 : 2
	f. 11 : 3

1564

Opten xvien dach Octobris 1564 wesende maendach voor half drie uijre nade noene, de mane wesende in Pisces, volle mane op drie daghen ende de wint wesende noorden ten westen, is mijne huisvrouw geleghen van eene jonge soone genaemt Pieter, de peters waeren Willem Bogaer baillu in Waterlandt, brochte eene *vlaemsche nobel mit eene silveren carolus gulden*, Luijcas Pietersz suijvelcoper, mijn cou-sijn, brochte eene *gouden reael van iii gulden en [5] stuuvers, mit seven stuuvers*, Marij Vinck de huisvrouw van Anthonis Arents brochte een *hollandsche rijder mit een vlies*.

9 Nobel van Philips de Goede, geslagen in Vlaanderen	f. 4 : 4
Karolusgulden van Karel V	2 : 2
Reaal van Karel V of Philips II	3 : 10
Een/vijfde Philipsdaalder	7 st.
Rijder van Philips de Goede, geslagen in Holland	2 : 5
Vlies van Philips de Schone	3 st.
	f. 12 : 11

Den 22 februarij anno 1565 tusschen elf ende twaelf uijre des snachts is Pieter de Bisscop tot Weesp gesturven, ende aldaer begraven. God wilt hem barmhartich ende genadich sijn.

1566

Opte vierde dach Januario anno 1566 vander geboorte Jesu Christi, wesende vrijdach des avonts tusschen thien ende elfve uijre, de mane wesende in Cancer, volle mane tsaterdaechs daer nae, des avonts te x uijre, ende de wint wesende suijdt ten westen, is mijne huisvrouw geleghen van eene jonge dochter genaemt Elisabeth, de peters waren Arendt Bouwer poorter ende Lijsbeth Vranchers de huisvrouw van An-thuenis van Loue, de derde soude geweest sijn

± 22 jaar

2.

± 24 jaar

3.

Geerte Mr Cornelis Dobbenszdochter, overmits de nieuwe ordonans bijde paeus ende consoorte gemaect ende opde seste dach der selver maent vande predickstoel afgelesen, heeft moeten afstaen. De peter Arendt Bouwer brochte *eene Roosenobel mit eene daelder*. De meter brochte *eene henricus nobel mit eene silveren corolus gulden*."

10 Rozenobel van Eduard IV van Engeland of één van zijn opvolgers

f. 5 : -

Een van zeer talrijke in het Duitse Rijk geslagen daalders

1 : 10

Nobel van Hendrik VI van Engeland

4 : 8

Karolusgulden van Karel V

2 : 2

f. 13 : -

Tot zover deze notities, die aanleiding geven tot de volgende vragen: volgens welk gebruik gaven de peters en meters geldstukken aan het kind en welke regels golden hiervoor? Zowel de aard van de muntstukken als de combinatie van gouden en zilveren munten geven de indruk dat er voor de keuze van de munten bepaalde regels bestonden. Kan iemand helpen met een antwoord op deze vragen?

Ir. W. F. van Limborch van der Meersch

¹⁾ Het artikel werd van annotaties voorzien door Dr. H. Enno v. Gelder.

EEN PSEUDO-MUNTVONDST UIT „HET” HAARLEMMERMEER

Al geruime tijd worden alle nagelaten notities, manuscripten, correspondentie etc. van Dr. L. J. F. Janssen, die in het midden van de vorige eeuw conservator was van het Rijksmuseum te Leiden, bewerkt. Tussen de veelal provinciaal-archeologische notities kwam een aardige mededeling van Janssen zelf tevoorschijn over een zak met Romeinse munten, gevonden in „het Haarlemmermeer”.

De munten waren door Mr. A. J. Enschedé, een bekende muntverzamelaar te Haarlem, voor een bedrag van vijftien gulden gekocht van

„den Israëliet Konijn”, volgens Janssen in „October jl.”. Een jaartal wordt niet genoemd. Wél is het opvallend dat Janssen spreekt van een vondst uit HET Haarlemmermeer, terwijl hij het in andere notities heeft over DE Haarlemmermeer. Hieruit viel af te leiden dat de munten waren gevonden in de periode vóór de drooglegging van dit meer in 1852—53.

Overtuigd van het belang van de vondst heeft Mr. Enschedé alle munten, op enige exemplaren na, geschonken aan het Munt- en Penningkabinet van de Leidse Hogeschool, met het verzoek ze door Dr. Janssen te laten onderzoeken. De Hoogleraar-directeur van dit Munt- en Penningkabinet, de heer P. O. van der Chijs, publiceerde in de *Algemeene Konst- en Letterbode*, een algemeen cultureel tijdschrift, een artikel, gedateerd 8 november 1852, over muntvondsten in het Haarlemmermeer ¹⁾. Daarin maakte hij ook melding van „eene groote menigte Romeinsche munten, volgens de opgave van den, naar men met reden meent, geloofwaardigen persoon, die ze aan gemelden heer (i.e. Mr. Enschedé) verkocht.” Hij geeft een beschrijving van de toestand waarin de munten verkeren: „De massa draagt de onmiskenbaarste sporen van gedurende een aantal eeuwen in eenen zeer vochtigen grond bedolven gelegen te hebben. Die daaraan mogt twijfelen, zoude dadelijk zijne onbedrevenheid in Numismatische vonden verraden. Verre de meeste munten zijn zoo sterk geoxydeerd . . . dat ze tot geen en bepaalden Keizer meer gebragt kunnen worden. Die nog het hoofd of wel het borstbeeld van eenen Keizer vertoonen, en daardoor tot eenen zekeren tijd te brengen zijn, hebben zelden, zoo ooit, leesbare om- en opschriften: niet ééne munt heeft zulk een omschrift in zijn geheel, de meeste dragen slechts een of meer letters; wat wij met inspanning der oogen hebben kunnen ontcijferen, bepaalt zich tot munten van AUGUSTUS, alsmede een tweetal onleesbare monetarii van AUGUSTUS; verder AUGUSTUS en AGRIPPA, munt van de Colonia Nemausus (Nîmes); . . . TIBERIUS, NERO, VESPASIANUS, TRAJANUS, HADRIANUS, SABINA (?), ANTONIUS PIUS, M. AURELIUS, COMMODUS, CRISPINA, MAXI-

± 26 jaar

4.

± 28 jaar

5.

± 30 jaar

6.

MIANUS; verder een aantal kleine bronzen muntjes van de geringste soort (waaronder een aantal van eenige der dusgenaamde triginta tyranni, bij welke uiterst barbaarsche, duidelijk door inlanders vervaardigde, stempels), eenige met Urbs Roma en de wolvin met ROMULUS en REMUS. De jongste is uit den tijd van Keizer HONORIUS (395—425 na Chr.)."

Ook beschrijft hij de munten die door Mr. Enschédé voor diens eigen verzameling gehouden zijn: „...Daaronder troffen wij er nog aan van DOMITIANUS, VESPASIANUS met Iudaea Capta, AELIUS CAESAR, SEPTIMIUS SEVERUS, GETA, ALEXANDER SEVERUS, GORDIANUS III en CONSTANTINUS den Groote”.

Verder maakt hij gewag van de belangrijkheid van de vondst, daar dit de eerste in het Haarlemmermeer gevonden Romeinse munten zijn.

Janssen spreekt in zijn geschreven notitie over 484 munten, „meest van koper, enkele van zilver”, die hij toeschrijft aan „I. Caesar, Augustus, Cajsus en Lucius Caes. (col. Nem), Tiberius, Trajanus, Hadrianus, M. Aur. Anton. Sept. Severus, Commodus, Constant. M. Theodosius”. Bij Caesar, Hadrianus en Septimus Severus plaatst Janssen vraagtekens. Hij noemt 261 munten onleesbaar, de andere „eenigszins leesbaar”.

Het lijdt geen enkele twijfel dat deze twee berichten over één en dezelfde muntvondst gaan! Blijkbaar boezemde deze nieuwe aanwinst ook Janssen wel belang in; hij doet in ieder geval vrij snel moeite iets meer van de herkomst te weten te komen, en wendt zich daartoe op 1 november van hetzelfde jaar tot „den Jood Konijn in de Houtstraat te Haarlem”.

De heer Konijn was weliswaar een broer van de verkoper, maar kon Janssen toch wel op weg helpen. Hij moest maar eens gaan praten met de heer Engesmet te Haarlem. De munten kwamen namelijk uit een oude boedel, en niet uit het Haarlemmermeer...!

Veertien dagen later verneemt Janssen de ware herkomst uit de mond van genoemde mijnheer Engesmet. De munten waren inderdaad afkomstig uit een oude boedel, en wel uit die van de heer K. Kaan. Deze wordt door Van der Chijs

in zijn artikel als een „ervaren Numismaticus te Haarlem” aangeduid, bij wie hij in zijn nalatenschap „een groot aantal munten, die bij gelegenheid van het graven der ringvaart waren te voorschijn gekomen. Het waren meest van die groote stukken genaamd heele, halve en oord-stuivers, die men sloeg tijdens de regering van Filips den Schoone, alsmede gedurende de minderjarigheid van deszelfs zoon Karel V”.

Genoemde mijnheer Engesmet had samen met een zekere „v. d. Willigen” in de boedel van wijlen de heer Kaan een zak gevonden met een labeltje waarop de inhoud duidelijk stond vermeld: „Munten van geenerlei waarde”!

In de veronderstelling dat alleen een koper-slager daar nog iets voor zou willen geven, verkochten ze de zak voor vier gulden. Daar werden ze ontdekt door de heer Konijn (door Engesmet „de Krullebol” genoemd, die — terecht! — heeft gedacht deze munten, versierd met een actueel leugentje over het Haarlemmermeer, met een behoorlijke winst aan een muntverzamelaar te kunnen verkopen!

Weinig kon men toen vermoeden dat in 1920 werkelijk een grote vondst van Romeinse munten in de Haarlemmermeer werd gedaan!

Over de verdere lotgevallen van onze munten is niets bekend. In het jaarlijkse overzicht van „Aanwinsten van het Munt- en Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool” door Van der Chijs, gepubliceerd in de *Algemeene Konst- en Letterbode*²⁾, wordt er onder de schenkingen in het jaar 1852 geen melding meer van gemaakt.

Waarschijnlijk zijn ze mét de collectie van dit kabinet in 1893 overgegaan naar het Koninklijk Penningkabinet te 's-Gravenhage.

In latere werken doken ze nog wel eens op; bij Prof. Dr. A. W. Byvanck³⁾ worden ze genoemd onder de in de Haarlemmermeer gevonden voorwerpen.

In de publicatie van de grote muntvondst van 1920 door J. H. Evers⁴⁾ is dit misverstand hersteld, hopelijk voorgoed.

G. M. C. Kramer-Clobus

¹⁾ P. O. van der Chijs, „Haarlemmermeer”, in *Algemeene Konst- en Letterbode voor het jaar 1852*, 47 (1852), pp. 322—324.

 1000 talenten
 500 „
 100 „
 50 „

 10 talenten
 5 „
 1 talent
 5 staters

 1 stater
 10 litrae
 5 litrae
 1 litra
 1 uncia

²⁾ P. O. van der Chijs, „Aanwinsten van het Munt- en Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool gedurende het Rectoraat van den Rector-Magnificus G. J. Verdam. 8 Febr. 1852—8 Febr. 1853”, in *Algemeene Konst- en Letterbode* 34 (1853), pp. 130—135; 35 (1853), pp. 151—155.

³⁾ A. W. Byvanck, *Excerpta Romana* III, 's-Gravenhage 1947, p. 171.

⁴⁾ J. H. Evers, „The Haarlemmermeer Hoard. Late-Roman Bronze Coins up to about A.D. 400”, in *Oudheidkundige Mededelingen XLVII* (1966), pp. 31—101; pls. XXXII—XXXVI.

EEN TEMPELARCHIEF UIT LOCRI IN ZUID-ITALIË

In januari 1959 vond de landarbeider Leonardo Calarco op een terrein ca. 4 km ten zuiden van het tegenwoordige dorp Locri aan de oostkust van Calabrië, in het gebied van de antieke stad Locri Epizefyrri, een zeer bijzondere schat. In een stenen cilindrische kist van 1,10 m hoog met een diameter van 1,45 m bevonden zich een aantal bronzen tafeltjes met inscripties erop, daarbij een aantal munten en andere voorwerpen. Hij hield zijn vondst geheim, maakte een gat in de zijkant van de zware doos en nam de inhoud mee naar huis.

Gelukkig kreeg de plaatselijke oudheidkundige dienst er lucht van en er kon beslag gelegd worden op een aantal van de bronzen tafeltjes, die verborgen waren in de stal van de vinder. Ondertussen ging het gerucht, dat er meer tafeltjes waren geweest en een aantal munten en andere „waardevolle voorwerpen”, maar dat deze verdwenen waren naar de clandestiene kunstmarkt, waarop begonnen werd met een gerechtelijk onderzoek.

Het toenmalige hoofd van de oudheidkundige dienst van Calabrië, professor A. de Francis, heeft een eerste beschrijving van deze vondst gegeven in het tijdschrift KLEAR-CHOS, dat in Nederland slechts op één plaats, en daar onvolledig, te vinden is.

Van een oorspronkelijk groter aantal werden 37 bronzen tafeltjes met inscripties geborgen. De maten van de grootste zijn 39 x 14 cm en van de kleinste 12,5 x 8,5 cm, terwijl sommige dun zijn en in slechte toestand en andere dikker en beter behouden. De tafels werden afgesne-

den nadat de tekst erop geschreven was, hetgeen de variatie in maat verklaart. De goed leesbare inscripties op de bronzen tafeltjes blijken administratieve aantekeningen van een tempel te zijn. Gezien de plaats, waar de vondst werd gedaan, zou dit het heiligdom van Zeus kunnen zijn. De teksten leveren veel gegevens op over: constitutie, kalender, taal, namen en economie van Locri. Op palaeografische gronden d.w.z. afgaande op de lettervormen zijn de inscripties eind 4e, begin 3e eeuw v. Chr. te dateren. Het betreft telkens bedragen, die de stad heeft geleend van de godheid, terwijl in enkele gevallen duidelijk als motivering erbij wordt vermeld: „als contributie voor de koning”. Prof. A. de Francis vraagt zich in zijn artikel af wie deze koning geweest kan zijn en daarbij laat hij de volgende historische figuren de revue passeren: *Dionysios II*, die de jaren 352—346 v. Chr. als verbannen tyran in Locri doorbracht, kan niet bedoeld worden, want er is sprake van een democratische constitutie, die pas na *Dionysios* is ingesteld.

Agathocles, die vanuit Syracuse omstreeks 300 v. Chr. veel contact heeft gehad met het Italiaanse vasteland, wordt niet genoemd in verband met Locri; *Alexander de Molossier*, die van 334—331 v. Chr. in Zuid-Italië rondtrok heeft, voorzover we kunnen nagaan, geen contact met Locri gehad.

Pyrrhus van Epirus, die van 280—275 v. Chr. in dit gebied als strateeg optrad, wordt wel in verband met Locri genoemd. Zelfs verschillende malen en in één geval (*Zonaras* VIII, 6, 2) wordt uitdrukkelijk vermeld, dat hij zich daar koren en geld liet leveren, terwijl elders (*Diodorus* XXVII, 4, 3) wordt verteld, dat hij door gebrek aan geld werd gedreven de schatten te „gebruiken”. Hoewel het in dit geval gaat om schatten van het Demeter heiligdom, is de overeenkomst met de „leningen” in de pas gevonden inscripties opvallend en is het begrijpelijk dat Prof. A. de Francis aanneemt dat de genoemde Koning *Pyrrhus* moet zijn geweest. Hij voert daarbij nog aan dat de bedragen worden geleend tijdens 6 verschillende eponieme magistraten (d.w.z. functionarissen, die hun naam aan het jaar gaven), terwijl het ook juist

6 jaar duurde dat Pyrrhus in Zuid-Italië actief was. Als dit nu werkelijk zo kan worden verklaard, dan is dit één van de zeldzame gevallen, waarbij de archeologie door één enkele vondst de historie een heel eind vooruit kan helpen.

Voor de lezers van dit blad is in deze inscripties nog interessant de wijze waarop de bedragen zijn aangegeven. Namelijk met een serie tekens, zoals dat bij de Grieken op vele plaatsen voorkwam, waarbij er een combinatie is van getaltekens en het gewichtsteken. Uit de tafeltjes is op te maken dat de boven dit artikel afgebeelde gecombineerde tekens bij de Locriërs in gebruik waren.

De numismaten nemen aan dat Pyrrhus in Locri een muntslag had. Op zilveren tetradrachmen van Pyrrhus¹ is een kop van Zeus uit Dodona afgebeeld, die zeer veel overeenkomst vertoont met die van een Zeus op staters uit Locri uit dezelfde tijd.² Bovendien is een groot aantal van de Pyrrhus-munten gevonden in Zuid-Italië en speciaal in Locri.³ De bedragen, die genoteerd zijn op de bronzen tafeltjes betreffen waarschijnlijk gewichten van ongemunt edelmetaal. De veronderstelling is aantrekkelijk dat Pyrrhus deze schatten nodig had voor zijn muntatelier in Locri.

A. V. M. Hubrecht

¹) B. V. Head, *Historie Numorum*, 2e dr. p. 323, fig. 182. Giesecke, *Sicilia Numismatica* 1923, p. 106 n. 3. pl. 23,4.

²) Head, *H.N.*², p. 104, fig. 57.

³) P. Orsi, *Rivista Italiana Numismatica*, 1908, p. 339; S. P. Noe, *Bibliography of Greek Coin Hoards*, 2e ed. 1937, nr. 426.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Tijdens de 45ste Ledenvergadering trad de heer Eijssen af. Tot opvolger werd benoemd de heer K. H. Heins, Notweg 21, Bergen (N.-H.), tel. 02208-4872, postgiro 96820.

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

De voorjaarsvergadering 1970 van het Genootschap zal gehouden worden op zaterdag 6 juni in Amsterdam. 's Morgens wordt er vergaderd en geluncht in Restaurant Atlantic, vlakbij de Nederlandsche Bank, waar de leden om 2 uur ontvangen worden. De heer Soetens zal een causerie houden over „1000 jaar Nederlandse muntslag, 580—1581” en na bezichtiging van de expositiezaal zullen de leden een tocht (onder leiding) door het bankgebouw kunnen maken. Nadere gegevens worden op de convocatie verstrekt. Noteert u de datum alvast? De excursie naar Brussel is tot het najaar uitgesteld omdat het Penningkabinet van Brussel op het punt staat te verhuizen naar een nieuw gebouw en op het ogenblik niet veel te tonen heeft.

G. v. d. M.

BINNENLANDS NIEUWS

DIEFSTAL

Op 10 februari jl. werd bij een inbraak in de woning van één van onze Genootschapsleden de inhoud van een muntkabinet gestolen; daarnaast werden wapens, snuifdozen en enige antieke voorwerpen onttrokken. In het muntkabinet waren o.a. aanwezig: naar schatting ongeveer 700 muntgewichten van geel koper, grotendeels vierkant, maar ook buitenlandse ronde en Franse zeshoekige exemplaren. Hieronder bevonden zich eveneens 12 vierkante Romeinse muntgewichtjes, Middeleeuwse exemplaren en enige blokjes met zeer fraaie Renaissance portretjes. (Zie voor afbeeldingen en beschrijvingen

van de vermelde soorten o.a. A. Dieudonné, *Manuel des Poids Monétaires*, Parijs 1925).

Daarnaast een verzameling gouden munten betrekking hebbend op de muntgewichtjes en Nederlandse zilveren en koperen munten o.a. van West-Friesland, Holland, Utrecht en Indië (o.a. 15 bonken van Ceylon). Opvallende stukken hiertussen zijn twee Marokkaanse dukaten en enige recente penningen (o.a. de Sixpenning van Pol Dom en de Engelandvaarderspenning van Kutterink).

De redactie verzoekt namens de eigenaar iedereen te letten op aanbiedingen van meer dan enige muntgewichten tegelijkertijd (zij komen normaal immers weinig in de handel) en combinaties die men uit bovenstaande opsomming kan samenstellen. Iedereen, die inlichtingen kan verschaffen, verzoeken wij zich met ons in verbinding te stellen.

M. M.-K.

MUNTEN-TENTOON- STELLING IN KAMPEN

De Numismatische Kring „Moneta Campensis” te Kampen heeft het aangedurfd een tentoonstelling te organiseren van munten en penningen. Er waren 1050 munten en penningen bijeengebracht. Deze waren niet alleen afkomstig van eigen leden, maar ook van het Kon. Penningkabinet; de gemeente Kampen en leden van andere kringen hadden een rijke bijdrage geleverd, teneinde deze tentoonstelling mogelijk te maken.

In een 25-tal vitrines, door enkele leden zelf gemaakt, was alles overzichtelijk opgesteld. Terwijl de directeur van de openbare leeszaal (aldaar werd de tentoonstelling gehouden) voor een collectie boeken over de numismatiek had gezorgd. Alle vitrines toonden een interessant overzicht van een onderdeel uit de numismatiek, terwijl verschillende in het bijzonder de aandacht trokken.

De heer Udemä uit Roden had 43 munten afgestaan, afkomstig van de Oost-Indiëvaarder „De Liefde”.

Bijzonder leerzaam was de vitrine, die met behulp van door het Penningkabinet verstrekte gegevens was samengesteld over de koopkracht van het geld in 1658.

Voorts waren er vitrines met munten van Groningen en de Ommelanden, van de „Overzeese gebiedsdelen”, van oude Duitse staten en steden, de Ver. Staten, Israël enz. enz.

De oudste tentoongestelde munten waren de Griekse en Romeinse munten en die uit de tijd der kruistochten. De laatste afgestaan door Mr. Rueb uit Velp.

Interessant was ook de vitrine met Nederlands en stedelijk oorlogsgeld, hier zag men o.a. de normale gulden, gewijzigd in „Wilhelmina in Londen” centen, waarin geslagen O.Z.O. (Oranje zal overwinnen), geld uit het kamp Westerbork, munten die in Philadelphia en Denver in Amerika werden geslagen. Verder was er een vitrine met vals geld, mislagen enz. De heer Korteweg uit Zwolle vervaardigde een wereldkaart met op ieder land een munt uit dat land. Terwijl eveneens een heel aardige bijdrage werd geleverd door Ir. Koning uit Delden. Hij had een tableau vervaardigd met zegswijzen en spreekwoorden, waarin sprake is van een munt.

Zo zag men daar een penningske, oortje, botje, duit, stoter, schelling, daalder, mat, ducaton, enz.

Bij de opening waren een groot aantal genodigden aanwezig, o.a. de burgemeester, mevr. Drs. M. Maaskant-Kleibrink en de heer J. H. Evers van het Penningkabinet.

Vertegenwoordigers van de kringen Oost-Nederland en Rotterdam spraken hun bewondering uit t.a.v. het initiatief van de jonge kring. Na een openings- en welkomstwoord van de voorzitter opende de burgemeester de tentoonstelling.

P. de Kale

- 508 *katzengulden* (postulaatgulden van bisschop Rudolf van Utrecht)
- 219 *duggaten* (Italiaanse en Hongaarse dukaten)
- 79 *guilermischen gulden* (schilden van Willem VI van Holland)
- 14 *Rosen nobell* (rozenobels van Eduard IV van Engeland)
- 12 *engelsch* (angelotten van dezelfde)
- 10 *avignioner gulden* (pauselijke gulden geslagen te Avignon)
- 300 *Rinsch gulden* (gulden van de Keurvorsten aan de Rijn)
- 4 *ganntz gulden kettenen die wegent 7 mark*
4³/₄ ons
- 1600 *plancken pampalioneer* (witte parpagliole, zilveren munten van de hertogen van Savoye)

Zeer waarschijnlijk heeft het hier buitgemaakte geld deel uitgemaakt van de krijgskas van de Hertog of van één van de heren van zijn entourage en was het grotendeels in de Nederlanden bijeengebracht. De schat bestond dan ook uit in de Nederlanden geslagen of daar veel gebruikte muntsoorten. Een uitzondering vormen slechts de 10 goudstukken uit Avignon en het zilvergeld: dit laatste, het gewone toen in West-Zwitserland circulerende geld, is kennelijk door inwisseling of geïnde retributies verkregen.

De redactie is de auteur erkentelijk voor de toestemming de lijst hier, met enige wijzigingen in de identificaties, af te drukken.

H. E. v. G.

BUITENLANDS NIEUWS

Een prijs van tussen 2000 en 3000 Israelische ponden, de Leo Kadman-prijs, wordt beschikbaar gesteld voor studies met o.a. de volgende onderwerpen: Grieks-Phoenicische munten, antieke Joodse munten, Israëliëse munten etc. Inlichtingen bij de redactie.

EEN OUDE MUNTCHAT

In *Schweizer Münzblätter* 19(1969), p. 66 heeft B. Kapossy onlangs een merkwaardige muntschat beschreven. Bij de voorbereiding van de tentoonstelling „Die Burgunderbeute und Werke burgundischer Hofkunst,” deze zomer te Bern gehouden, viel de aandacht op een buitinventaris opgemaakt na de slag bij Murten waar de Zwitsers het leger van Karel de Stoute verpletterend versloegen. Hierin komt na opsomming van allerlei kostbaarheden de volgende passage voor.

Ann gold oder guldin:

- 1025 *utersguldin* (Sint Maartensgulden van bisschop David van Utrecht)
- 613 *franckenrycher schillt* (écus van Karel VI — Lodewijk XI)

PUBLIKATIES

Colin M. Kraay, *Greek Coins and History, some current problems*, Londen 1969, prijs 21 gulden. Deze uitgave van drie lezingen van de bekende Engelse numismaat, Dr. Kraay, moet zeker onder de aandacht gebracht worden. Het is één van de weinige publikaties op het gebied van de Griekse numismatiek die voor een niet gespecialiseerde lezer geschikt zijn. De drie lezingen bespreken de relatie van de Griekse munten tot de Griekse geschiedenis in het licht

van de resultaten van nieuwe methoden van onderzoek, zoals bestudering van stempelpopelingen en muntvondsten. In het eerste gedeelte neemt Dr. Kraay een aantal munten onder de loupe die 60 jaar geleden werden gepubliceerd door G. F. Hill in zijn boek *Historical Greek Coins*, maar waarvan de historische interpretatie nu op losse schroeven is komen te staan. Munten die in verband werden gebracht met o.a. Dion van Syracuse, Andriscus en koning Eumenes worden nu geschrapt van de lijst die historische gebeurtenissen illustreren.

In het tweede gedeelte toont Dr. Kraay aan, dat dit eveneens moet gebeuren met de bekende munt van Syracuse, het Demarateion genaamd. Hij vecht namelijk de gegevens aan op grond waarvan deze munt tot nu toe gezien werd als geslagen in opdracht van Demarete na de overwinning van de Syracusanen op de Carthagers bij Himera in 480 v. Chr. Het derde hoofdstuk maakt ons wegwijs in de Griekse muntvondsten en werpt licht op de waarde die een juiste interpretatie van de samenstelling van muntvondsten voor de Griekse geschiedenis heeft.

M. M. - K.

I. Suetens, *Bibliographie numismatique, Supplément: ordres et décorations*, Bruxelles 1969. Als aanvulling op de Grierson's algemene *Bibliographie numismatique* (besproken in *De Geuzenpenning* 1967, p. 20) heeft de actieve Cercle d'études numismatiques te Brussel thans een afzonderlijk deel over ridderorden en onderscheidingen laten verschijnen. Het bevat een zeer uitvoerige opgave van 979 werken (tijdschriftartikelen zijn niet opgenomen!), die hetzij speciaal over dit onderwerp handelen, hetzij onderscheidingstekenen naast penningen, munten enz. behandelen. De titels zijn – na een algemeen gedeelte – naar landen ingedeeld en, zij het in mindere mate dan bij Grierson, van kritische opmerkingen voorzien; een uitvoerige index sluit het zorgvuldig geredigeerde werk af.

H. E. v. G.

R. Hoesch en W. Grasser, *Jagdliche Darstellungen auf Münzen und Medaillen*, Hamburg

en Berlijn 1969, Paul Parey Verlag, 40 blz. en 114 afb.

In dit 30ste deeltje van de serie „Die Jagd in der Kunst” bespreken de samenstellers een groot aantal munten en penningen met voorstellingen, die op de jacht betrekking hebben, zoals jachtscènes, dieren waarop men jacht kan maken, goden en beschermheiligen van de jacht, wapens en ander jachtgerei.

Het is een aardig idee om voorstellingen op munten en penningen van één bepaald genre bijeen te brengen: dit geldt niet alleen voor uitgevers, maar ook voor verzamelaars!

Men kan dan aan de hand van die voorstellingen bijvoorbeeld de samenhang en de verschillen binnen het genre bestuderen, onder andere op historisch, cultuurhistorisch of kunsthistorisch terrein. In de moderne kunstgeschiedenis nemen studies die het ontstaan en de ontwikkeling van één bepaald nauwkeurig omschreven motief tot onderwerp hebben een belangrijke plaats in. Men hoopt hiermee een beter inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de beeldtaal.

Al deze interessante kanten van een beeldverzameling of -onderzoek komen niet erg aan de beurt in het bovengenoemde werkje. Dit komt omdat de samenstellers zich bij hun keuze van de stof enerzijds teveel beperkt hebben – na de Griekse en Romeinse munten worden uitsluitend penningen en munten uit de Duitse gebieden besproken – en anderzijds een te groot aantal van elkaar verschillende jachtmotieven onder de loupe nemen. Dit laatste leidt soms bovendien tot het bespreken van motieven, die mijns inziens niets met de jacht te maken hebben – zoals die van Artemis-Diana Laphria, Lucifera of Ephesia en de adelaars op de Arnsteiner „Adlerphenninge.” Heel interessant zijn de besprekingen van de jachtpremie munten en jachtmedaillen uit de 17de en 18de eeuw.

Het boekje bevat 16 platen met vele afbeeldingen van munten en penningen van een goede kwaliteit, terwijl zeer aardige tekeningen van munten in de tekst werden geplaatst.

M. M. - K.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Numismatische Kring Groningen
(Secr.: Wilhelminalaan 19, Haren)

119e bijeenkomst op 19 september 1969 — Ons lid, J. C. van der Wis, opende het programma van dit seizoen met een lezing over „De legionaire denarii van Marcus Antonius”. Aan de hand van zijn vrijwel volledige verzameling van deze denarii verhaalde de heer Van der Wis over de 200 jaren, dat de munten in omloop zijn geweest. Ondanks de weinige literatuur over dit onderwerp kregen de aanwezigen een goed beeld van de oorsprong en betekenis der munttekens.

120e bijeenkomst op 10 oktober 1969 — De zoals altijd druk bezochte jaarlijkse veiling liet de heer Schulman voorafgaan door de numismatische puzzle, welke door drs. A. T. Puister samengesteld was voor de jubileumbijeenkomst van de Kring Amsterdam. Ondanks het Groninger karakter der puzzle waren de scores over het algemeen matig. De veiling, welke hierna volgde, genoot een grote belangstelling, met alle financiële gevolgen daaraan verbonden.

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

202de bijeenkomst op 10 december 1969 — De heer Lod. S. Beuth hield een lezing, getiteld „Monument voor Erasmus” waarbij hij met de hem eigen verve ons een beeld van Erasmus voor ogen opbouwde, dat voor menig toehoorder een stimulans zal zijn geweest om meer van deze grote figuur te lezen.

203de bijeenkomst op 14 januari 1970 — Op zeer geanimeerde wijze vertelde de heer G. J. Ph. Enters ons van zijn recente aanwinsten, die hij ook toonde. Vele leden hadden eveneens gehoor gegeven aan de uitnodiging op de convocatie om stukken uit eigen verzameling mee te brengen.

204de bijeenkomst op 11 februari 1970 — De leden van de Kring werden op deze avond ontvangen op de Nederlandsche Bank, waar de heer P. J. Soetens een inleiding hield over circa 1000 jaar Nederlandse muntslag van de 6e eeuw tot 1581. Daarna werd de semi-permanente tentoonstelling van munten in de prachtige expositiezaal bezichtigd.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

198e bijeenkomst op 17 december 1969 — Mevrouw Drs. P. E. van Schie-Herweyer sprak over „Merovingische munten”. Zij wees vooral op de problemen die de ontwikkeling van deze reeks stelt en het belang van de Nederlandse verzamelingen en vondsten.

Na de pauze toonden mevrouw James, wijlen de heer Burgers en de heer Van der Kuijl stukken uit eigen collectie en werd een ruime selectie uit de Nederlandse noodmunten van het Kon. Penningkabinet bezichtigd.

199e bijeenkomst op 29 januari 1970 — Een ruime keuze uit de „Schellingen uit de tijd van de Republiek” werd ter tafel gebracht en toegelicht door Dr. Enno van Gelder. Vervolgens toonden de heren Bisschop en Kettlitz objecten uit hun verzameling; tenslotte ontspon zich een langdurige discussie over de Nederlandse gedenkmunt 1970.

200e bijeenkomst op 25 februari 1970 — Mejufvrouw Drs. G. van der Meer sprak over „Friese penningen” (zie *De Geuzenpenning* 1970, p. 8), waarbij een groot aantal penningen werd getoond. Na de pauze lieten de heren Dekker en Barnhoorn delen van hun collectie zien. Tenslotte werden de plannen tot oprichting van kleine studiegroepen, waarvan één die zich met Haagse penningen bezighoudt al begonnen is, nader besproken.

Kring Twente
(Secr.: Bourdonstraat 12, Enschede)

21e bijeenkomst op 16 december 1969 — Een „huiskamer-bijeenkomst” te Delden, ten huize van de voorzitter. Gedachtenwisseling, quiz en verloting.

22e bijeenkomst op 14 januari 1970 — Deze goed bezochte ruilavond bood de aanwezige leden tevens de gelegenheid kennis te nemen van numismatische literatuur. De firma Corba toonde een omvangrijke handels-collectie catalogi en handboeken, terwijl ook literatuur uit eigen bezit van leden en van de O.L.B. Enschede ter inzage lag.

23e bijeenkomst op 10 februari 1970 — De jaarlijkse veiling van de heer Schulman bracht een 30-tal belangstellenden bijeen. Velen van hen wisten één of meer aanwinsten voor de eigen collectie te verwerven.

De heer Schulman hield tevens een causerie over de munten, gevonden in het wrak van „De Liefde”.

Kring Kampen
(Socr.: Wilhelminalaan 3, Kampen)

20e bijeenkomst op 1 december 1969 — In verband met het komende Sinterklaasfeest was het deze keer meer een gezellige avond. Verschillende dames-echtenoten waren meegekomen. De heer Korteweg sprak bij dia's over „Muntvervaardiging, vroeger en nu". Na de pauze vermaakte men zich met het bingo-spel en volgde een aardige verloting. Het batig saldo van deze avond was 100 gulden, zodat met de subsidietoezegging van de gemeente Kampen van 350 gulden, het budget voor de komende tentoonstelling er gezonder uitzag toen we huiswaarts gingen.

21e bijeenkomst op 2 januari 1970 — De tentoonstelling werd vastgesteld van 13—27 januari. Bericht kwam in dat Hoogeveen een eigen Kring had gevormd, maar er werd overeengekomen dat onze leden uit die plaats ook lid blijven van de „Moneta Campensis". Een lid vroeg een vragenuurtje te houden om nieuwelingen wegwijs te maken in de numismatiek. Het zilveren tientje maakte voorts de tongen los en er was gelegenheid tot het kopen of ruilen van munten.

22e bijeenkomst op 2 februari 1970 — Met de tentoonstelling is men nu zo goed als gereed dankzij het harde werken van sommige leden. Ir. Koning uit Delden hield een causerie met dia's onder de titel „Egalité, Liberté et Fraternité". Na afloop was er gelegenheid een fraaie collectie munten daarover te bezichtigen.

Kring Oost-Nederland
(Socr.: Heijdenrijkstraat 8, Nijmegen)

60ste bijeenkomst op 27 januari 1970 — De eerste bijeenkomst van het nieuwe jaar was gewijd aan de geschiedenis van het Huis Capet. De inleider, Mr. R. A. Rueb te Velp, bracht onder deze naam alle vorstenhuizen bijeen, die in rechte mannelijke lijn afstammen van Hugo Capet, inclusief het geslacht, waarvan een telg op deze avond op het punt stond in Nijmegen het levenslicht te aanschouwen: het Huis Bourbon-Parma.

In een onderhoudend verhaal leidde spreker zijn gehoor van het middeleeuwse Frankrijk naar Polen, vandaar via de Bosporus naar Portugal en Brazilië, om te eindigen op het rustige slot van Hugo's laatste overgebleven regerende nazaat in Luxemburg. Een groot aantal charmante munten uit sprekers uitgebreide collectie illustreerde deze boeiende causerie.

61ste bijeenkomst op 24 februari 1970 — Deze avond was wederom gewijd aan de materiële verrijking van de leden, waarvoor de heer Schulman een verscheidenheid van antieke, Nederlandse en moderne buitenlandse munten onder de hamer bracht. Aan de veiling vooraf ging een voordracht over de ducatonen, welke enkele jaren geleden zijn opgedoken van de laatste rustplaats van het in 1711 vergane VOC-schip „De Liefde". Enkele van de naar het vaderland teruggekeerde schipbreukelingen vertelden op hun manier het verhaal van 250 jaar zand en zeewater.

Diegenen, die onder het aangeboden materiaal niets van hun gading hadden kunnen vinden zagen in ieder geval iets, dat voor de ogen van al onze voorgangers verborgen was gebleven: een originele Utrechtse ducaton van 1711.

Numismatische Kring Zeeland
(Socr.: A. Mauvelaan 6, Vlissingen)

18e bijeenkomst op 18 september 1969 — Deze was geheel bestemd om de leden gelegenheid te geven de in de vakantie verworven munten of penningen te laten beoordelen of te ruilen. Hieraan werd door de vele enthousiaste verzamelaars met grote animo gevolg gegeven.

19e bijeenkomst op 9 oktober 1969 — Op deze bijeenkomst werd o.a. uitvoeriger gesproken over de onderlinge expositie op de eerstvolgende bijeenkomst. Deze geanimeerde vergadering, waarbij vele goede suggesties naar voren kwamen, werd besloten met de gebruikelijke ruilbeurs.

20e bijeenkomst op 13 november 1969 — Behalve vele echtgenotes van verzamelaars die belangstelling toonden voor onze eerste grote expositie, mochten wij ook Mej. Drs. G. van der Meer als afgevaardigde van het Genootschap en het Munt- en Penningkabinet op deze bijzondere bijeenkomst begroeten.

Dankzij de welwillende medewerking van een aantal leden kon een groot aantal munten, penningen en bankbiljetten, waaronder vele exclusieve exemplaren, worden tentoongesteld.

De Kring had zich ten doel gesteld met deze expositie een indruk te geven van de vele facetten die aan een munt- en/of penningverzameling zijn verbonden; hierin is zij gezien de zeer ruime belangstelling op duidelijke wijze geslaagd.

Aan de expositie was een klein wedstrijdelement verbonden waarbij de „Jury" (gevormd door de bezoekers), de prijzen toekende voor:

1. „het origineelste idee” aan de heer M. Kersten;
 2. „het beste historische en geschiedkundige overzicht” aan de heer C. J. Holtslag;
 3. „de beste serie” aan de heer P. Ch. de Vries.
- Terugziende mogen wij concluderen volledig in onze opzet geslaagd te zijn. Wij twijfelen er niet aan dat deze expositie een stimulerende invloed gehad heeft op vele Zeeuwse verzamelaars.

21e bijeenkomst op 11 december 1969 — Na een kort officieel gedeelte aan het begin van de avond werden verder de leden in de gelegenheid gesteld onderling te ruilen en/of van gedachten te wisselen. Het werd een bijzonder gezellige avond.

22e bijeenkomst op 15 januari 1970 — Tijdens deze zeer goed bezochte bijeenkomst besprak de heer

J. Schulman op boeiende wijze de geschiedenis van het schip „De Liefde” en haar „munten”-lading. Het bezoek aan de Kring werd besloten met een kleine veiling, waarvoor veel interesse was.

23e bijeenkomst op 12 februari 1970 — Behandeling van een aantal huishoudelijke zaken, waarbij ook de uitgifte van het nieuwe tien gulden stuk uitvoerig ter sprake kwam; verder werd deze avond geheel benut als ruilavond. Hierbij kwam vast te staan, dat na diverse ruilavonden blijkt dat de kleinere muntstukken van het Koninkrijk, mits van goede kwaliteit, bijzonder schaars en van hoge waarde worden, zodat het voor de adspirant-verzamelaars raadzaam is zich terdege te realiseren wat voor verzamelgebied gekozen dient te worden, om teleurstelling te voorkomen.

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

S. A. M. LE LOUX

Numismaat

Damrak 37-38. 2e Etage, Amsterdam-C. 1, Postbus 3738 - Telef. 22 68 20

MUNTEN - PENNINGEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

Prijslijsten, geïllustreerd en zes maal per jaar verschijnend, gratis op verzoek.

Geopend: Maandag—Vrijdag: 10.00—12.30; 14.00—17.00

Zaterdag: 10.00—14.00

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.
Subscriptions: \$ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

D. J. CROWTHER LIMITED

76 NEW BOND STREET, LONDON, W.1.
TEL: 01-629 9835 CABLES: CROWCOIN LONDON

for

COINS AND MEDALS OF ALL COUNTRIES
CLASSICAL ANTIQUITIES
NUMISMATIC LITERATURE

Send for specimen fixed Price List — Published Bi-Monthly

A. G. VAN DER DUSSEN

Hondstraat 5, Maastricht
Tel: 04400-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Primerose 2
1000 Lausanne 3 Cour
Tél. 021/27.75.58-59

Case Postale III, Cour
SUISSE

MONNAIES

MEDAILLES

Listes de prix illustrées sans frais
Ventes aux enchères

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Malmskillnadsgatan 29, Stockholm
Telephon 11 05 56

*MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS*

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

SPINK

Handelaren in munten en penningen
van alle tijden

By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists

*Uitgevers
van de „Numismatic Circular”
en andere toonaangevende werken
op numismatisch gebied*

SPINK & SON LTD

Gevestigd in 1666

By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists

KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W.1
ENGLAND

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1969, Vierde druk	f 30,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—
A. Delmonte. De zilveren Benelux - le Benelux d'argent	f 70,—
Dr. I. G. Spassky. The Russian Monetary System	f 60,—

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 6.50

A. RINALDI. Catalogo delle medaglia papali annuali
da Pio VII a Paolo VI con prezzo. L. 4.500.

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu
PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

INKOOP - VEILINGEN - VERKOOP
MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKWERKEN

Grootste keuze in Nederlandse munten.

Vaste voorraad van ca. 10.000 stuks op jaartal.

Meer dan 100.000 buitenlandse munten en penningen

Regelmatig verschijnende prijslijsten op aanvraag.

Bezoekt ons geheel gemoderniseerde kantoor.

Kantooruren:

Werkdagen van 9.30 tot 17.30

Zaterdag van 11.00 tot 14.00 uur

Bezoek bij voorkeur na telefonische afspraak.

Fa. J. C. A. LOON
ERKEND NUMISMAAT

Haagweg 150 — Rijswijk (Z.H.)

(in het verlengde van Rijksweg 13, 200 meter over de Hoorenbrug)

tel. 070-980665-903147 — filiaal 010-241890

Parkeergelegenheid aanwezig.

NIEUWE PENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER!

Modelés J. Hekman

EERSTE LANDING OP DE MAAN

Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat
relief

oplage	afmeting	gewicht	prijs
	18,5 mm.	3,7 gram	f 39,50
	22,5 mm.	6,5 gram	f 59,-
x 750 stuks	30 mm.	13 gram	f 125,-
x 100 stuks	50 mm.	50 gram	f 450,-
x 50 stuks	50 mm.	90 gram	f 760,-

Zilver: 30 mm. f 16,25; 50 mm. f 34,50
Brons: 50 mm. f 9,75.

PRESIDENT NIXON

Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat
relief

oplage	afmeting	gewicht	prijs
	22,5 mm.	6,5 gram	f 59,-
x 250 stuks	30 mm.	13 gram	f 125,-
x 50 stuks	50 mm.	50 gram	f 450,-
x 25 stuks	50 mm.	90 gram	f 760,-

Zilver: 30 mm. f 16,25; 50 mm. f 34,50
Brons: 50 mm. f 9,75.

VIJFDE EEUWFEEST GEBORTE ERASMUS

Muntgoud: 18,5 mm., 3,7 gram f 39,50
Voor andere uitvoeringen, oplagen, maten, gewichten en prijzen zie penning President Nixon. De keerzijde toont de schrijvende hand van Erasmus, gemaakt naar een gravure van Hans Holbein. De vertaling van de tekst luidt: „Standvastigheid is niet: altijd hetzelfde zeggen, maar: altijd hetzelfde doel voor ogen hebben.”

EEUWFEEST GEBORTE MAHATMA GANDHI

Muntgoud: 18,5 mm., 3,7 gram f 39,50
Voor andere uitvoeringen, oplagen, maten, gewichten en prijzen zie penning President Nixon.

Op de voorzijde staat het portret van Gandhi met geboorte-, sterf- en herdenkingsjaar. De keerzijde toont een Indiër achter zijn charkha (Indisch spinnewiel), waaromheen een tekst in het Hindi, overgenomen uit „Gandhi's View of Life”. De vertaling luidt: „Ik zal ernaar streven India voor de allerarmsten een vaderland te maken”.

x genummerd, niet waarborgcertificaat, in luxe etui.

Prijzen inclusief B.T.W.

Te bestellen bij uw bank, uw juwelier, de stations- en grenswisselkantoren en de numismatische handel.

Prijswijzigingen voorbehouden.

Koninklijke Begeer
Vamsschuren

DRIEMAANDELIJKE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

M. Maaskant-Kleibrink, Dr. H. H. Zwager, K. H. Heins

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 4.— per jaar

ADVERTENTIES

½ pagina f 75.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

20e JAARGANG

NO. 3

JULI 1970

SYRISCHE MUNTVONDST (I)

De volgende beschrijving betreft een gedeelte van een muntvondst afkomstig uit Damascus. Volgens de verkoper zijn de munten gevonden in januari of februari 1966 te Latakia (het vroegere Laodicea ad Mare, een belangrijke havenplaats aan de Middellandse Zee). Alle stukken hadden een donkerbruine aanslag, bij verwijdering liet deze rode sporen op de munten achter. Hoe groot de vondst was, is onbekend; het nog aanwezige gedeelte bestond uit:

- 25 tetradrachmen van Cyprus
- 6 didrachmen van Cyprus
- 9 tetradrachmen van Antiochia
- 3 tetradrachmen van Laodicea ad Mare
- 21 Romeinse denarii
-
- 64

De grootste groep wordt dus door de tetradrachmen¹ afkomstig van CYPRUS gevormd, dat vermoedelijk op de handelsroutes van Laodicea ad Mare lag. Al deze stukken zijn van Vespasianus, met op de *kz.* de tempel van Aphrodite op Paphos of Zeus Salaminios; zij zijn geslagen gedurende de drie laatste jaren van Vespasianus' regering: de jaren 8—10 (76/77 tot 78/79, het jaar begon op 2 september), op de munten aangeduid met de Griekse letters H, Θ en I.

De stukken uit het jaar 10 zijn uiterst zeldzaam. Tot nu toe was alleen het tempel-type uit dit jaar bekend, in deze vondst komt naast het tempel-type ook het Zeus-type met jaar 10 voor.

Eén van de tetradrachmen draagt een zeer duidelijke klop van Antoninus Pius, waarop zelfs nog ANTO (—?) —IV (—?) is te lezen.² Deze tetradrachmen werden uitgegeven

door de Romeinse provinciale regering, niet door de Cyprioten. Hun waarde was gelijk aan die van de iets zwaardere tetradrachmen uit Antiochia (die in het begin hetzelfde zilvergehalte hadden): beide hadden een omrekenkoers van 4 Romeinse denarii.

Voor de 25 tetradrachmen zijn 9 *uz.*- en 21 *ke.*-stempels gebruikt. De *uz.*-stempels werden voor beide typen door elkaar gebruikt. De *ke.*-stempels — namelijk van Zeus Salaminios 14; tempel van Aphrodite 7 — zijn talrijker, immers het *ke.*-stempel heeft bij het slaan veel meer te verduren dan het *uz.*-stempel, dat vast in het aambeeld zit, en moet derhalve veel vaker vernieuwd worden.

De verdeling per *ke.* en jaar is als volgt:

Vespasianus jaar	8	9	10	
Tempel van Aphrodite	7	2	1	totaal 10
Zeus Salaminios	9	5	1	totaal 15

De didrachmen zijn alle uit 77/78, met portretten van Vespasianus' zoons Titus (2 ex) en Domitianus (4 ex). Op de *ke.* komen wederom de Aphroditetempel (3 ex) en Zeus Salaminios (3 ex) voor.

Bovengenoemde tetradrachmen en didrachmen zijn de enig bekende zilveren munten uit de keizertijd op Cyprus.

De tetradrachmen van ANTIOCHIA zijn: 1 stuk van Nero met op *ke.* kop van Claudius; 8 stukken van Traianus met twee verschillende *ke.*: de kop van Herakles³, schutspatroon van Traianus (3 ex), en de op een rots (Mons Silpius) zittende Tyche van Antiochia, hieronder de riviergod Orontes zwemmend (5 ex).

De tetradrachmen van LAODICEA AD MARE zijn: 2 stukken van Nero met op *ke.* de Tyche van de stad; 1 stuk van Hadrianus met op *ke.* eveneens de Tyche van de stad. Deze Tyche heeft druivetrossen als oorversiering — er waren in de omgeving beroemde wijngaarden —, opvallend is voorts de zeer gedetailleerde muurkroon (zie afb. op de voorpagina).

De 21 ROMEINSE denarii⁴ lopen van Nero tot Hadrianus. Er zijn twee zeldzame keizers bij: Galba en Otho.

De verbergingsdatum van de vondst ligt zeker spoedig na het overlijden van Hadrianus († 138) en vermoedelijk in het begin van de regering van Antoninus Pius, dus omstreeks 140. Dit baseer ik op het feit, dat er geen Romeinse denarii van Antoninus Pius aanwezig zijn, doch wel een Cyprische tetradrachme van Vespasianus met klop van Antoninus Pius.

CYPRUS

Tetradrachmen, Vespasianus (69—79)

jaar 8 (76—'7)

ke. Zeus Salaminios

1. V1-K1 : 12.73 g
2. V2-K2 : 12.97 g
3. V3-K3 : 13.04 g
4. V3-K4 : 13.16 g
5. V4-K5 : 12.77 g
6. V4-K6 : 12.79 g
7. V4-K7 : 12.61 g

ke. tempel van Aphrodite

- 8-10. V4-K1 : 11.89, 12.91, 13.33 g
11. V5-K2 : 12.76 g (V5=BMC 18)
- 12-3. V5-K3 : 12.98, 13.01 g (V5=BMC 18)
14. V5-K4 : 12.51 g (V5=BMC 18)

ke. Zeus Salaminios

15. V5-K8 : 13.36 g (V5=BMC 18)
16. V5-K9 : 12.71 g (V5=BMC 18, met instempeling kop Ant. Pius, BMC 26)

jaar 9 (77—'8)

ke. Zeus Salaminios

17. V6-K10 : 12.62⁵ g (V6=col. Weber 7749)
18. V6-K11 : 13.09 g (V6=col. Weber 7749)
19. V7-K12 : 12.94 g

ke. tempel van Aphrodite

20. V7-K5 : 12.01 g
21. V8-K6 : 12.37 g (V8-K6=BMC 25)

1

2

3

3

4

5

6

7

8-10

11

12-3

14

15

16

17

18

19

20

21

21-3

24

25

16

kez. Zeus Salaminios

22-3. V8-K13 : 12.78, 12.93 g (V8=BMC 25)

jaar 10 (78—'9)

kez. tempel van Aphrodite

24. V9-K7 : 12.48 g

kez. Zeus Salaminios

25. V9-K14 : 12.64 g

Didrachmen, portret Titus

jaar 9 (77—'8)

kez. tempel van Aphrodite

26. V1-K1 : 6.31 g

kez. Zeus Salaminios

27. V2-K1 : 6.31⁵ g

Didrachmen, portret Domitianus

kez. tempel van Aphrodite

28. V1-K1 : 6.07 g

29. V2-K2 : 6.31 g (V2-K2=BMC 33-5)

kez. Zeus Salaminios

30. V2-K1 : 6.12 g (V2=BMC 33-5)

31. V2-K2 : 6.22 g (V2=BMC 33-5)

ANTIOCHIA

Tetradrachme, Nero (54—68)

kez. kop Claudius

32. BMC 172 : 12.57 g

Tetradrachmen, Traianus (98—117)

jaar 103—111

kez. kop Herakles

33-4. Wr. 150 : 14.47, 15.50 g

35. Wr. 151 : 14.06 g

jaar 110—111

kez. zittende Tyche

36-8. Wr. 160 : 13.59, 13.79, 14.16 g

jaar 112—113

39-40. Wr. 166 : 14.21, 14.26 g

N.B. Alle bovenstaande stukken hebben een stempelstelling ↓

LAODICEA AD MARE

Tetradrachmen, Nero (54—68)

jaar 63—4

kez. kop Tyche

41. SK 340 : 13.46 g ↑

42. BMC 33 : 13.40 g ↑

Tetradrachme, Hadrianus (117—138)

jaar 122—3

kez. kop Tyche

43. BMC 54 : 13.65 g ↓

ROME

Denarii

Nero (54—68) : RIC 60

Galba (68—69) : „ 20⁴

Otho (69) : „ 9

Vitellius (69) : „ 24²

Vespasianus (69—79) : „ 10, 30, 50, 218
(p. Titus),
BMC 235
(p. Domitianus)

Titus (79—81) : BMC 82

Domitianus (81—96) : RIC 150

Traianus (98—117) : „ 33, 52, 114,
189, 218, 334,
343

Hadrianus (117—138) : „ 162(c), 202(d),
398
(p. Sabina)

De nummers 16, 21, 25, 26, 27, 28, 34, 38, 39,
40, 41, 43 zijn in het bezit van het Kon. Pen-
ning kabinet.

(1-10-1967)

J. H. Evers

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

38

39

40

41

42

43

Aanhangsel

Resultaten van het onderzoek — door Drs. P. Meyers van het Instituut voor Kernfysisch onderzoek te Amsterdam — naar het kopergehalte:

Cyprische tetradrachmen en didrachmen

	gewicht	koper	goud	lood	zuiver zilver
No 16	12.71 g	13.4%	0,36%	1.8%	10.7 g
No 21	12.37 g	12.4%	0,60%	1.9%	10.5 g
No 25	12.64 g	12.2%	0,45%	1.9%	10.8 g
No 26	6.31 g	12.7%	0,34%	—	5.4 g
No 27	6.31 ⁵ g	12.0%	0,33%	1.9%	5.4 g
No 28	6.07 g	13.4%	0,39%	2.4%	5.1 g

Volgens Wruck is het doorsneegewicht van de Cyprische tetradrachmen 12.73 g.

Tetradrachmen uit **Antiochia** uit dezelfde tijd (69—79) (3 stukken uit K.P.K., Wruck no's 76, 81 en 88) bleken een kopergehalte van 29.5, 27.6 en 23.5% te hebben bij een gewicht van resp. 14.95, 14.78 en 14.02 g, aan zuiver zilver 10.4, 10.5 en 10.6 g.

Het doorsneegewicht van de tetradrachme uit **Antiochia** bedroeg in die tijd 14.43 g.

Onder Traianus (98—117) bedroeg het kopergehalte bij de onderzochte stukken:

	gewicht	koper	goud	lood	zuiver zilver
No 34	15.50 g	27.5%	0.13%	0.90%	11.1 g
No 38	14.16 g	40.3%	0.31%	1.03%	8.3 g
No 39	14.21 g	49.2%	0.42%	0.60%	7.1 g
No 40	14.26 g	33.4%	0.37%	0.86%	9.3 g

Het doorsneegewicht was in die tijd 14.11 g.

Twee tetradrachmen uit de verzameling van het K.P.K. (Wruck no's cf 155, cf 161) hadden een kopergehalte van 41.0 en 36.8% bij een gewicht van 13.46 en 13.67 g, aan zuiver zilver 7.8 en 8.5 g.

De twee onderzochte stukken uit **Laodicea ad Mare** (no's 41 en 43) leverden de volgende gegevens op: onder Nero (54—68) een kopergehalte van 8.9% bij een gewicht van 13.46 g en onder Hadrianus (117—138) resp. 19.0% en 13.65 g, aan zuiver zilver 12.2 en 10.9 g.

Lit.:

Wr. = Waldemar Wruck, *Die Syrische Provinzialprägung von Augustus bis Trajan*, Stuttgart 1931.

col. Weber = *The Weber collection*, Vol. III, Part II, *Greek coins*, etc. by L. Forrer, London 1929.

¹ Voordat deze vondst gedaan werd, waren deze munten vrij zeldzaam; sindsdien worden zij overal te koop aangeboden. Vermoedelijk is de vondst oorspronkelijk aanzienlijk groter geweest of zijn er meerdere vondsten gedaan.

² Antoninus Pius (138—161) heeft verschillende Cyprische tetradrachmen van een klopp laten voorzien. Om welke reden dit gedaan werd is onbekend, misschien omdat hij zelf geen zilveren munten te Antiochia en Laodicea ad Mare geslagen heeft.

³ Wat deze stukken betreft zijn de meningen nog steeds verdeeld over het feit of zij in Tyrus of in Antiochia geslagen zijn.

⁴ In het Oosten van het Rijk zijn denarii nimmer in overheersende mate gebruikt, de lokale munten bleven van zeer grote betekenis.

NIET-DESTRUKTIEVE ANALYSE-METHODEN VOOR MUNTEN

Het is voor de numismaat vaak interessant de samenstelling van bepaalde munten te kennen. Deze informatie kan een hulp zijn bij het onderscheiden van valse en echte exemplaren, maar ook valt b.v. uit de optredende veranderingen in de samenstelling van het muntmetaal in een bepaalde periode iets te leren omtrent de economische ontwikkelingen.

Een konventionele chemische analyse heeft hierbij het nadeel dat het onderzochte materiaal vernietigd wordt. Immers wordt hierbij het te onderzoeken monster opgelost waarna uit de oplossing de bestanddelen d.m.v. chemische reacties worden bepaald. Dit is niet altijd een onoverkomenlijk bezwaar, maar i.h.a. zal men toch niet graag een munt offeren. Nu heeft men voor een analyse niet persé een hele munt nodig, maar kan ook volstaan worden met een klein stukje, te verwijderen op een plaats waar de beschadiging het minst zal opvallen. Dit geldt zeker bij het gebruik van de moderne chemische en fysische analyse-methoden. Een bezwaar dat zich hierbij voordoet is de twijfelachtigheid m.b.t. het representatief zijn van het kleinste stukje voor de hele munt. Daarnaast zal in vele gevallen zelfs de kleinste beschadiging onaanvaardbaar zijn. Het zal dus duidelijk zijn dat *niet-destructieve analysemethoden* een grote uitkomst voor

de numismaat kunnen betekenen.

Enige mogelijkheden hiertoe zijn reeds lang bekend. Immers, de reeds uit de oudheid stammende toetssteen blijkt, in handen van een geoefend toetsers, een redelijk betrouwbare informatie omtrent de goud-, zilver- en kopergehaltes van gouden munten te leveren. Weliswaar is deze methode in principe niet non-destructief, maar de beschadiging is verwaarloosbaar. Een andere, bekende methode berust op de bepaling van het soortelijk gewicht. Geplateerde exemplaren kunnen zo van homogene munten onderscheiden worden, en in het geval van b.v. electrum munten is, door het grote verschil in soortelijk gewicht tussen goud en zilver, de verhouding van de hoeveelheden van deze metalen in een munt vrij nauwkeurig te bepalen.

De genoemde methoden zijn echter slechts in een beperkt aantal gevallen bruikbaar, zodat meer universele methoden wenselijk blijken. Twee moderne, werkelijk niet destructieve methoden staan ons dan ten dienste: de *röntgenfluorescentiespectrografie* en de *aktiveringsanalyse*.

Op de eerste methode zullen we slechts kort ingaan. Zij berust op het feit dat ieder element, wanneer het wordt bestraald met röntgenstraling (waarvan de golflengte kleiner moet zijn dan een bepaalde, voor dat element geldende maximumwaarde), een eigen röntgenstraling gaat uitzenden waarvan de golflengte

karakteristiek is voor dat element. Wanneer nu een monster wordt bestraald, kunnen we door meting van de golflengtes der uitgezonden röntgenstraling de identiteit van de in het monster voorkomende elementen vaststellen, terwijl de intensiteit bij een bepaalde golflengte een maat levert voor de aanwezige hoeveelheid van het korresponderende element. Vergelijking met een standaard van bekende samenstelling maakt dan een kwantitatieve bepaling mogelijk.

Hoewel de röntgenfluorescentiespectrografie een zeer betrouwbare analysetechniek is voor toepassing op het soort monsters waar de analytische chemicus normaliter mee te maken heeft, kleven er enige bezwaren aan haar gebruik voor analyses van munten. Omdat röntgenstraling in metaal slechts een zeer gering doordringend vermogen heeft, wordt slechts de samenstelling van een zeer dun laagje onder het oppervlak bepaald. Dit betekent dat bij antieke munten, die voor hun opgraving vaak lange tijd in de grond hebben vertoefd, waarbij door chemische aantastingsprocessen als uitloging, een grote verandering in de samenstelling juist van het oppervlaktelaagje kan optreden, een volkomen vals beeld wordt verkregen. De nauwkeurigheid van de methode wordt trouwens, om redenen waar we hier niet verder op in zullen gaan, bij munten al zeer nadelig beïnvloed door het onregelmatige oppervlak. Het is overigens natuurlijk duidelijk dat voor hen, die zich bezig houden met oppervlakte-effecten als uitloging e.d., deze techniek een zeer nuttig hulpmiddel is.

Aktiveringsanalyse.

Om de beginselen van aktiveringsanalyse te kunnen uitleggen zullen we eerst enige daarbij te pas komende begrippen toelichten.

Alle stof is opgebouwd uit 92 grondstoffen, de elementen. Elementen kunnen verbindingen met elkaar aangaan, waaruit de grote variëteit van min of meer ingewikkelde materialen ontstaat. Zo is b.v. keukenzout opgebouwd uit de elementen natrium en chloor. Het kleinste mogelijke deeltje van een verbinding heet molecuul. Dit molecuul is dan opgebouwd uit

de kleinse deeltjes van zijn elementen: de atomen. Zo bestaat een molecuul keukenzout uit een atoom natrium en een atoom chloor. Nu is zo een atoom niet bepaald het kleinste deeltje dat de natuur kent, maar is het in tegendeel een vrij gekompliceerd geheel, dat we ons in een eenvoudig model kunnen voorstellen als een kern waaromheen de elektronen draaien. De kern is positief geladen, de elektronen negatief. In een volledig atoom is de kernlading gelijk aan de totale lading van de bijbehorende elektronen. De grootte van de kernlading bepaalt bij welk element een atoom behoort. Ook de kern is echter nog een samengesteld geheel. Vereenvoudigd kunnen we ons haar voorstellen als een samenklontering van zgn. protonen en neutronen. Deze twee soorten deeltjes zijn even groot, maar protonen hebben een positieve elektrische lading, terwijl neutronen ongeladen zijn. Het aantal protonen in een kern bepaalt dus de kernlading, en dus bij welk element het atoom behoort. Het aantal neutronen verandert daar niets aan, alleen wordt de kern zwaarder naarmate er meer neutronen inzitten. In principe kan men zich dus voor een element een hele serie bijbehorende atoomkernen voorstellen, ieder met dezelfde lading maar met verschillende massa, nl. met hetzelfde aantal protonen maar met verschillende aantallen neutronen. We spreken dan van isotopen. Zo kennen we b.v. van waterstof drie isotopen, ieder met een proton, maar een zonder neutronen, een met een, en een met twee neutronen. Voor ieder element wordt nu het aantal in de natuur voorkomende isotopen beperkt door wetten die de verhouding tussen de aantallen protonen en neutronen in een kern regelen. Isotopen die niet aan deze regels voldoen zullen, indien zij op een of andere wijze gevormd worden, weer uit elkaar vallen onder uitzending van zgn. radioactieve straling. Dit proces verandert de gedaante van een kern zo, dat zij aan de stabiliteitsregels gaat voldoen.

Voor de snelheid van dit radioactieve verval hebben we als maat de zgn. halveringstijd, d.i. de tijd waarna van een aantal radioactieve kernen van een bepaald isotoop nog de helft

over is (en dus de andere helft door uitzending van straling is veranderd). We kennen drie soorten straling: alpha-straling, bestaande uit kernen van het element helium, beta-straling, bestaande uit elektronen en gamma-straling, een hoogenergetische elektromagnetische straling (dus met zeer korte golflengte). Veel van de instabiele isotopen kunnen we kunstmatig maken. In machines waarmee we ons kerndeeltjes verschaffen worden daartoe stabiele isotopen met deze kerndeeltjes gebombardeerd, waarbij kernreacties optreden die instabiele isotopen als reactieproduct hebben. Hierop nu berust de aktiveringsanalyse. Het blijkt namelijk dat de soort, energie en halveringstijd van de uitgezonden straling een vingerafdruk van het radioactieve isotoop vormt. Indien we nu een onbekend materiaal met kerndeeltjes bombarderen (we spreken dan van bestralen) zullen de stabiele isotopen van verschillende elementen ieder andere radioactieve isotopen vormen. Door de soort en energie van de straling en de halveringstijd te meten kunnen we nu bepalen welke radioactieve isotopen gevormd zijn, en hieruit kunnen we concluderen welke stabiele isotopen, en dus welke elementen, aanwezig zijn in het materiaal. Wellicht ten overvloede zij er op gewezen dat slechts een uiterst klein deel van de aanwezige kernen via een kernreactie van gedaante verandert. Om een idee te geven: in 1 gram keukenzout zitten ongeveer 10^{22} atomen natrium en evenveel atomen chloor, dat is dus 10.000.000.000.000.000.000 van beiden. Bij een bestraling voor aktiveringsanalyse maken we van ca. 1 op 10^{12} atomen radioactieve isotopen, dat is dus 1 op 1.000.000.000.000.

Het is duidelijk dat deze veranderingen, behalve aan de straling, niet op enig andere wijze vallen op te merken, hetgeen betekent dat we hierover inderdaad een niet-destructieve analysemogelijkheid beschikken.

Behalve deze kwalitatieve bepaling biedt de aktiveringsanalyse ook de mogelijkheid van kwantitatieve bepalingen. Indien tegelijk met het monster een standaard met bekende samenstelling wordt bestraald, levert de verhouding

in de intensiteiten van een bepaalde straling in monster en standaard de verhouding van de hoeveelheden van het korresponderende element in beiden. Welke zijn nu de machines waarmee we de bestralingen uitvoeren? In de eerste plaats is daar de reaktor. Hierin vindt een gecontroleerde kettingreakie plaats waarbij kernen van uranium of plutonium gesplitst worden. Bij iedere splitsing komen naast de energie, waarvoor de commerciële reaktor bedreven wordt, ook neutronen vrij. Een deel hiervan is nodig om de kettingreaktie op gang te houden, maar een deel kunnen we gebruiken voor experimentele doeleinden. De neutronen in een reaktor worden gemodereerd, d.w.z. dat ze worden afgeremd tot betrekkelijk lage energieën. Met deze langzame neutronen wordt een groot deel van de aktiveringsanalyses uitgevoerd. Evenwel zijn niet alle elementen op deze wijze te bepalen, terwijl ook de matrix waarin de te bepalen elementen zich bevinden storend kan werken. Een andere bestralingsfaciliteit vormt het cyclotron. In deze machine kunnen lichte kernen worden versneld tot hoge energieën d.m.v. elektrische velden. Een negatief veld zal de positieve deeltjes aantrekken, een positief veld zal ze afstoten. Het cyclotron is nu te beschouwen als een ronde doos, verdeeld in twee helften waarin tegengestelde elektrische velden heersen, met een neutrale spleet daartussen. De deeltjes beschrijven een spiraalvormige baan, waarbij iedere keer wanneer ze de neutrale spleet passeren de velden van teken veranderen, zodat ze bij iedere passage van de spleet een positief veld achter zich hebben en een negatief veld voor zich. Zo worden ze bij iedere passage versneld, waarbij ze door de middelpuntvliedende kracht meer naar buiten op het spiraal komen. Door een bundel zo versnelde deeltjes op het monster te laten vallen kunnen we kernreacties opwekken van een geheel ander type dan die welke met langzame neutronen in een reaktor worden opgewekt. We kunnen de bundel eveneens op een geschikte trefplaat laten vallen, waarbij dan als reactieproducten snelle neutronen vrijkomen die we op hun beurt weer kunnen gebruiken voor

1

2

de bestraling van het te analyseren monster. Een andere versneller is de zgn. lineaire elektronenversneller, waarin, zoals de naam reeds zegt, elektronen worden versneld tot zeer hoge energieën, volgens een principe waarop we hier niet zullen ingaan. Door de elektronenbundel op geschikte trefplaten te laten vallen kunnen we de beschikking krijgen over zeer hoogenergetische elektromagnetische straling of over snelle neutronen, en met beiden kunnen we weer monsters bestralen.

Er bestaan nog andere versnellertypes, zoals bv. Van der Graaf versnellers. Zij versnellen volgens andere principes dezelfde deeltjes als de reeds genoemde versnellers. Voor de productie van snelle neutronen bestaan tenslotte nog de zgn. neutronen generatoren, die het voordeel hebben veel goedkoper te zijn dan een grote versneller, die dan ook niet gebouwd is om alleen neutronen te leveren.

Uit deze grote variëteit van bestralingsmogelijkheden zal de analyticus nu een keuze maken die van verscheidene factoren afhangt, waarvan de belangrijkste zijn welk element in welke matrix moet worden bestraald.

Op het Instituut voor Kernfysisch Onderzoek in Amsterdam zijn door Dr. P. Meyers in het kader van zijn promotie-onderzoek analyses uitgevoerd aan antieke munten. In gouden munten werden de gehaltes aan koper en zilver bepaald en in zilveren munten de gehaltes aan koper, goud en lood. De bestralingen hiervoor werden uitgevoerd met het IKO-cyclotron, en als bombarderende deeltjes werden protonen en deutronen (kernen van zware waterstof, bestaande uit een proton plus een neutron) gekozen. In bronzen munten werden de gehaltes van zink, tin, lood, nikkel, ijzer, arseen en antimoon bepaald door bestraling met snelle neutronen, verkregen met behulp van het cyclotron. De resultaten waren zeer fraai. Zo konden een aantal vervalsingen worden aangetoond doordat in series van vergelijkbare munten, waarin de samenstelling, juist met betrekking tot de verontreinigingen, vrij konstant was, deze exemplaren er qua samenstelling duidelijk uitsprongen.

Soortgelijk werk werd en wordt ook elders

uitgevoerd, ook met andere bestralingsfaciliteiten. Zo zijn analyses aan munten door meerdere experimentatoren uitgevoerd door bestraling in een reaktor. Voor gouden munten blijkt dit evenwel een weinig nauwkeurige methode, maar bv. zilveren en bronzen munten zijn ook op deze wijze goed te analyseren.

Ook op andere voorwerpen van kunsthistorische of archeologische waarde wordt de aktiviteitsanalyse wegens haar niet destructieve karakter tegenwoordig veel toegepast.

Tenslotte zij er op gewezen, dat geen angst hoeft te bestaan dat de voorwerpen gevaar gaan opleveren door de geïnduceerde straling. De bestraling zal zo worden gekozen, dat zo weinig mogelijk isotopen met lange halveringstijd worden gevormd. Dit houdt in dat de bestralingsintensiteit snel afneemt, zodat de voorwerpen na vrij korte tijd weer als geheel veilig kunnen worden vrijgegeven.

L. van Zelst

BINNENLANDS NIEUWS

MUNTEN UIT DE MAAS BIJ HEEREWAARDEN

Enige tijd geleden zijn er een 13-tal romeinse koperen munten uit de Maas bij Heerewaarden opgebaggerd, waarvan er 12 zijn aangekocht door het Kon. Penningkabinet en één (Afb. 3) door het Museum Kam te Nijmegen. De stukken vertonen alle in meerdere of mindere mate het z.g. moor (= moeras) patina. Dit is altijd het kenmerk van een riviervondst. Het woord „patina” is hier eigenlijk een verkeerde benaming: er zit helemaal geen patina meer op de munten. De stukken hebben vrijwel de kleur die zij hadden toen zij de munt verlieten (geel of rood), maar soms is deze iets dieper geworden. (Hierdoor worden stukken die van oricalcum (= geelkoper) zijn, dikwijls door vinders voor goud versleten.)

3

4

De munten zijn over het algemeen zeer gesleten, vooral de stukken van na 100 n. C. Ook de Vespasianus en de asses van Caligula vertonen duidelijk sporen van slijtage. De stukken konden als volgt gedetermineerd worden:

Tiberius, as, *BMC* 161 (Afb. 1)
 vz. kop Agrippa, kz. staande Neptunus

Caligula, as, *BMC* 45 (Afb. 2)
 vz. kop Caligula, kz. zittende Vesta
 (hiervan 3 exemplaren)

Caligula, sestertius, *BMC* 84, 86 (Afb. 3—4)
 vz. buste Agrippina, kz. Carpentum

Caligula, dupondius, *BMC* 88 (Afb. 5)
 vz. kop Divus Augustus, kz. zittende Augustus

Vespasianus, as, *BMC* 822 (Lugdunum)
 vz. kop Vespasianus, kz. adelaar op globe

Domitianus, as, *BMC* 401 (Afb. 6)
 vz. kop Domitianus, kz. staande Fortuna

Traianus, sestertius, *BMC* 746
 vz. kop Traianus, kz. zittende Pax

Hadrianus, sestertius, *BMC* 1870
 vz. buste Sabina, kz. zittende Pietas

Hadrianus, sestertius, *BMC* 1883—'4
 vz. buste Sabina, kz. staande Venus

Antoninus Pius, sestertius, *BMC* 1996
 vz. kop Ant. Pius, kz. staande Fides

Zoals men ziet zijn 12 van de 13 stukken in Rome geslagen, de munt van Vespasianus is van Lugdunum.

De muntplaats Lugdunum heeft alleen onder de keizers Augustus, Nero, Galba, Vitellius en Vespasianus koper geslagen.

Het kopergeld te Lugdunum onder de keizers Nero en Vespasianus geslagen is te herkennen aan een kleine globe vooraan onder de hals van de keizer.

Bijzonder fraai zijn de twee sestertii met portret van Agrippina I, geslagen onder haar zoon Caligula.

Agrippina was de dochter van Marcus Agrippa (vlootvoogd onder Augustus, Afb. 1) die getrouwd was met een dochter van keizer Augustus. Zij was de weduwe van de populaire Germanicus, gestorven 19 n. Chr. Op bevel van Tiberius, die zij verdacht van de moord op haar man, werd zij in 29 gearresteerd en door de Senaat verbannen naar Pandaturia, waar zij in 33 stierf. Haar zoon Caligula (Afb. 2), die haar in eer wilde herstellen heeft haar as naar Rome laten terugbrengen, en in een carpentum in een processie door de stad laten rondrijden.

Op de voorzijde van de munt ziet men haar portret naar rechts gewend (men lette vooral op de zeer fraaie haardracht). De voorzijde-inscriptie luidt AGRIPPINA M(arci) F(ilia) MAT(er) C(aii) CAESARIS AVGVSTI (= Agrippina, dochter van Marcus, moeder van Caius Caesar Augustus).

De keerzijde toont een carpentum getrokken door muilezels, naar rechts rijdend, waarboven S.P.Q.R. (= Senatus Populus Que Romanus, De Senaat en het volk van Rome), links voor de wagen in twee regels de tekst MEMORIAE/AGRIPPINAE.

Het carpentum — een tweewielige wagen — was één van de Romeinse reiswagens. Deze wagen werd hoofdzakelijk gebruikt door leden van de keizerlijke familie, daar anderen niet het recht hadden op dit middel van vervoer in de stad, verder werd het gebruikt bij begrafenissen, festiviteiten, herdenkingsoptochten e.d. Door muilezels getrokken werd het veelal door de vrouwelijke leden van de keizerlijke familie gebruikt.

Op de munten wordt de kap van het carpentum gedragen door 4 (hier één onzichtbare) vrouwelijke figuren (Caryatides). De panelen zijn rijk gedecoreerd en in vieren verdeeld met in elk der twee onderste grote vakken een dansende figuur (naar elkaar toegewend); in elk der bovenste twee vakken heeft stuk afb. 3 twee punten en afb. 4 een ster. Afb. 3 heeft voorts 6 spaken in het wiel (afb. 4 acht), de tekst op de kz. alsmede het portret op de vz. zijn iets kleiner.

J. H. E.

5

6

MUNTVONDST RAAMSDONK

In april j.l. werd bij het machinaal egaliseren van een terrein onder Raamsdonk een groot aantal munten gevonden tezamen met talrijke scherven: geleidelijk kwamen 370 zilveren en 17 gouden munten te voorschijn. In goud waren er 12 dubbele en enkele louis' van Lodewijk XIII en XIV, 3 Spaanse doublons en 2 Duitse dukaten. Het zilver was zeer overwegend Nederlands, 289 stuks: in hoofdzaak Zeeuwse zilveren dukaten, daarnaast driegulden, daalders en dubbele daalders, zilveren dukaten van andere gewesten dan Zeeland en een leeuwendaalder. Verder waren vertegenwoordigd: de Spaanse Nederlanden en het bisdom Luik met 41 ducats en patagons, Frankrijk met 12 écu's en onderdelen. De jongste munt is van 1711.

Het is echter niet zeker dat dit de oorspronkelijke samenstelling van de schat is. Immers in 1967 werd op hetzelfde terrein, waarop toen een huis was afgebroken en dat sindsdien in afwachting van nieuwbouw ongebruikt is blijven liggen, ook een grote partij munten gevonden. Die vondst is slechts gedeeltelijk achterhaald: 23 zilveren ridders van de Republiek en 96 ducats en patagons van de Zuidelijke Nederlanden met een jongste munt van 1684. De samenstelling van de beide op enkele meters van elkaar gedane vondsten is dus zo uiteenlopend, dat het moeilijk denkbaar is dat zij eigenlijk één depot vormen dat slechts door het toeval van de recente werkzaamheden uit elkaar geraakt is. Ook een onderzoek van de in 1970 bij de nieuwe munten opgeraapte scherven gaf geen uitsluitsel: de pot is groot genoeg geweest om alle munten te hebben bevat, maar behoeft natuurlijk niet vol geweest te zijn.

Er moet dan ook wel aangenomen worden dat het hier om twee afzonderlijk begraven partijen munten gaat, afgesloten resp. in 1684 en 1711. Maar voorzichtigheid bij de beoordeling is geboden: een belangrijk deel van de munten uit 1970 werd los opgeraapt en kan dus evengoed tot de partij van 1967 hebben behoord.

Zo kan hierin geen bewijs gezien worden dat ducats en patagons nog zo laat tezamen met de nieuwe munten van de Republiek circuleerden, wat nog niet elders is gebleken.

H. E. v. G.

KOUDEKERK AAN DEN RIJN

Volgens mededeling van de Heer W. van Tuyl te Voorburg zijn ongeveer 50 jaar geleden bij het baggeren van zand uit de Oude Rijn nabij Koudekerk een aantal munten gevonden; deze zijn in het bezit van de heer Van Tuyl. Het zijn hoofdzakelijk munten van de kleinste denominaties. Het oudste aanwezige stuk is een oord van Holland en Zeeland van 1579. Het modernste is een dubbele duit van Ned. Indië met het jaartal 1790 en het muntteken „ster” dat aangeeft, dat het stuk geslagen is tussen 1840—'3.

Er zijn 34 duiten, waarvan 15 van vóór 1700. Verdeling per provincie/stad:

Holland	5
Zeeland	6
Utrecht	8
Gelderland	3
Overijssel	5
Gron. en Ommelanden	2
Kampen	1
Stevensweert	1
Reckhem	1
Huissen	1
Kleef	1

Het stuk uit Reckhem is een imitatie van een Friese duit.

Tenslotte zijn er:

2 ruiterschellingen beide met klop „pijlenbundel”, van Utrecht en Zwolle, 1682 en 1681; 4 stuivers van Holland 1738, Gelderland 1640, Friesland 16.., en met onleesbare provincienaam en jaartal 16.. (dit stuk is van het type dat tot 1665 geslagen is); 2 groschen (12 einen thaler) van Pruisen (Frederik de Grote, 1740—'86); een 1/2 stuber 1783 van Gulik Berg.

J. H. E.

PRIJSVRAAGPROGRAMMA 1970 TEYLERS TWEEDE GENOOTSCHAP TE HAARLEM

Directeuren van Teylers Stichting en de leden van Teylers tweede genootschap hebben besloten voor het jaar 1970 de volgende prijsvraag uit te schrijven:

Gevraagd wordt:

Een behandeling van de officiële Noord-Nederlandse rekenpenningen uit het eerste gedeelte van de Tachtigjarige oorlog, waarbij de nadruk wordt gelegd op oorsprong en betekenis van de daarop voorkomende voorstellingen en hun verband met de politieke situatie.

Toelichting:

De rekenpenningen gedurende de periode 1573—ca. 1609 in verschillende provinciale munthuizen van de Republiek geslagen (omstreeks 125 aparte typen) zijn geenszins zeldzaam en vrij volledig beschreven in oudere standaardwerken.

Nauwelijks behandeld zijn daarentegen:

- a. de scheiding van de gehele groep in provinciale reeksen. Munttekens en stijl maken het zelfs mogelijk vrijwel ieder stuk aan een met name bekende stempelsnijder toe te schrijven;
- b. de oorsprong van de voorstellingen. Tot nog toe is nauwelijks een poging gedaan deze te plaatsen in een ikonologisch kader. Onderzoek van een veelal emblematische oorsprong en vergelijking met andere kunstvormen bieden hiertoe vele mogelijkheden;
- c. de strekking van de gebruikte voorstellingen. In de verouderde literatuur worden de rekenpenningen steeds beschouwd als objectieve illustratie van historische gebeurtenissen, terwijl het veeleer gaat om subjectieve „manifesten” betreffende de gevoerde of te voeren politiek.

Het is niet noodzakelijk een numismatische catalogus van de onderhavige penningen op te stellen. Desgewenst kan de behandeling van de principiële vraagstukken gebaseerd worden op

een aantal typerende stukken.

Enkele literatuurverwijzingen:

G. van Loon, *Beschrijving der Nederlandsche Historiepenningen*, 1723.

J. F. Dugniolle, *Le jeton historique dans les XVII provinces des Pays-Bas*, 1876.

O. N. Roovers, *De Noord-Nederlandse Triumfpenningen*, 1953.

M. J. M. van der Heyden, Het godsdienstig element in de iconografie van de Nederlandsche historiepenningen uit den tachtigjarigen oorlog, *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde*, 1948.

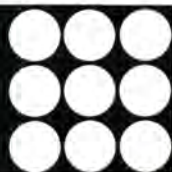
M. Flohil, De achtergrond van de penningen van de West-Friese munt uit de tijd van het Bestand, *als voren*, 1959.

W. H. de Haan-van de Wiel, *Een vroege Vanitas-allegorie? De Geuzenpenning*, 1969.

De prijs bestaat — indien naar het oordeel van Directeuren de omstandigheden dat gedogen — uit een gouden erepenning, op de stempel des Genootschaps geslagen, ter innerlijke waarde van vierhonderd gulden, of — zo de bekroonde daaraan de voorkeur mocht geven — uit een som van vierhonderd gulden.

Om voor beoordeling in aanmerking te komen moeten de antwoorden worden ingezonden vóór 1 januari 1973.

PUBLIKATIES

J. M. Pullman, *The history of the abacus*, Londen 1968, uitgever Hutchinson, 103 pag. plus appendix en index. Prijs 35 shilling. De auteur, die vele jaren aan dit boekje heeft gewerkt geeft inderdaad in dit korte bestek een volledig overzicht van de manier waarop vanaf de oudheid tot en met de 18e eeuw berekeningen werden gemaakt zonder gebruik te maken van de ons zo bekende arabische cijfers. Het boekje is vlot geschreven, rijk en goed geïllustreerd, doch daarnaast zeer serieus opgezet met literatuurverwijzingen en een bibliografie van 5 pagina's.

Het aardige van dit boekje vind ik dat de auteur laat zien hoe met de ons bekende jentons en rekenpenningen — waarvan er ook een aantal zijn afgebeeld — in de praktijk werd gerekend. Daartoe worden illustraties gegeven van enkele bewaard gebleven houten reken-tafels, van oude rekeningen terwijl de voor-beelden welke aan oude leerboekjes zijn ontleend stap voor stap worden nagevolgd. Hier-door wordt het ons volkomen duidelijk hoe men bij vermenigvuldiging van DCCLXIII met VII tot MMMMMCCCXXXVIII kwam en ook hoe men destijds moest optellen, af-trekken, delen en zelfs worteltrekken. Ik heb veel genoeg aan dit boekje beleefd en kan het daarom de belangstellende numis-maten van harte aanbevelen.

J. W. van der Dussen

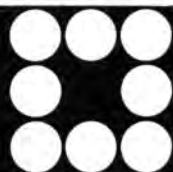
G. O. Matsson, *The Gods, Goddesses and Heroes on the Ancient Coins of Bible Lands*, Stockholm 1969 (XXVIII + 246 blz., 8 platen).

De opzet van dit boek is om aan verzamelaars informatie te verschaffen over het karakter en de geschiedenis van de Oosterse, Griekse en Romeinse goden en helden die in de oudheid vaak op munten prijken. Het materiaal waar-op de beschrijvingen gebaseerd zijn, bestaat uit munten die geslagen zijn in de Bijbelse landen Palestina en Phoenicië, een gebied waarin de schrijver bijzonder goed thuis is. De goden en helden en de munten waarop zij voorkomen zijn weliswaar ook elders beschreven, maar om deze gegevens te vinden zou tijdrovend gezocht in verschillende publikaties vereist zijn. Het aardige van dit boek is dat een in de antieke numismatiek geïnteresseerde verzamelaar hier enkele honderden munten uit het vroegere Palestina en Phoenicië afgebeeld ziet die een bepaald aspect (het godsdienstige element) il-lustreren. Daarbij gevoegd is een catalogus die de munten nauwkeurig beschrijft en waarin naar de vakliteratuur verwezen wordt. Het grootste deel van het boek wordt echter inge-nomen door vlot vertelde verhalen over de afgebeelde godheden. Vele van deze mytholo-

gische figuren komen overigens ook voor op munten die elders in de antieke wereld ge-slagen zijn. Een register aan het eind maakt het gemakkelijk de gewenste informatie te vin-den. Een inleidend gedeelte geeft een over-zicht van de series die in het behandelde ge-bied in de loop der eeuwen geslagen zijn.

G. v. d. M.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Tijdens de 45ste Algemene Ledenvergadering, gehouden te Amsterdam op 19 maart 1970, trad de Heer Eijssenck af als Secretaris-Penningmeester. Als dank voor de vele verdiensten voor de Vereniging werd hem het erelid-maatschap aangeboden. De Voorzitter over-handigde het scheidende bestuurslid bovendien een geschenk onder couvert, door vele leden bijeen gebracht. De Heer Eijssenck sprak zijn welgemeende dank uit voor deze huldeblijken. De Heer L. C. Boogerd werd als bestuurslid herkozen, terwijl tot opvolger van de Heer Eijssenck werd benoemd: K. H. Heins, Notweg 21, Bergen (N.H.), Tel. 02208-4872, Postgiro No. 96820 t.n.v. de Vereniging voor Penning-kunst.

Tot lid van de Kascommissie-1970 werden be-noemd: De Heer A. J. de Koning en Mr. A. J. M. de Groot.

In 1970 zullen twee penningen worden uitge-given en wel: een geslagen penning op Am-père, groot 60 mm. door Renze Hetteema en een gegoten penning „Word wat gij zijt”, groot 48 mm. door Floyd T. DeWitt.

De honoraria voor in opdracht van de Ve-reniging te maken penningontwerpen werden in overeenstemming gebracht met de laatste con-tributieverhoging. Uit de vergadering kwam het verzoek, verdere verhoging van de hono-raria der Kunstenaars te willen overwegen o.a. door nadere analyse van het beschikbare bud-get. Dit zal zeker onderwerp van bespreking

zijn op de komende Bestuursvergaderingen. Om te komen tot meer inspraak zal t.z.t. in een „hoorzitting” met de leden van gedachten gewisseld worden. Op suggesties van leden zal dan — maar ook tussentijds — worden ingegaan.

De contributies kunnen over 1970 nog gehandhaafd blijven op: f 70,— per jaar voor donateurs en f 30,— per jaar voor alle leden. De bijdragen worden — voor zover nog niet overgemaakt — door de Penningmeester gaarne tegemoetgezien op bovenstaande Postrekening.

Uit Duitsland ontvingen wij een oproep, om mee te doen aan de tweede Internationale „Dr. Irmgard Woldering-Förderungspreis” 1970, van de Numismatische Gesellschaft zu Hannover e.V.

Het is het doel van deze Prijs, verzamelaars van munten en penningen ertoe te brengen, zich te verdiepen in oorsprong, ontwikkeling en betekenis van munten en penningen en het verworvene zodanig in de publiciteit te brengen, dat anderen niet onkundig blijven van datgene, wat de enkeling zich — dikwijls door intensieve studie — aan kennis heeft verworven.

Er is een bedrag van 3500 DM. beschikbaar, om de beste inzendingen te belonen. De eerste prijs bedraagt 800 DM., de tweede prijs 500 DM., enz. De inzending sluit op 30 oktober 1970.

Belangstellenden kunnen verdere inlichtingen aanvragen bij: De Heer G. Wimmelmann, 3 Hannover, Hausmannstrasse 1, Duitsland.

K. H.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

205e bijeenkomst op 11 maart 1970 — Pater Drs. G. C. A. Elbers hield een voordracht over de

muntslag „Rond de Zwarte Zee” in de Griekse en Romeinse periode en vertoonde daarbij een grote hoeveelheid dia's van de desbetreffende munten.

206e bijeenkomst op 8 april 1970 — De lezing, die Dr. D. A. Wittop Koning hield onder de titel „Puzzeltocht door nieuwe aanwinsten” deed haar naam eer aan, want elk van zijn nieuw verworven stukken bleek een tot nu toe onopgelost raadsel te zijn en spreker vroeg dan ook de medewerking van de toehoorders om zijn puzzels te ontwarren.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

201e bijeenkomst op 25 maart 1970 — Mr. O. Kettlitz maakte een aanvang met zijn uiteenzettingen over „De strijd tussen Christendom, Isisdienst en Mithrasdienst”, waarbij in het bijzonder aandacht besteed werd aan de Griekse en Romeinse munten die dit onderwerp illustreren. Na de pauze lieten de heren Hubregtse en Klooster penningen resp. munten uit hun eigen collectie circuleren.

202e bijeenkomst op 23 april 1970 — Mr. Kettlitz voltooide de behandeling van zijn in de vorige vergadering begonnen exposé. Na de pauze toonde de heer Smaling een deel van zijn collectie onderscheidingen en de heer Grolleman een aantal gouden munten. Tenslotte circuleerde een ruime selectie van schellingen van verschillende provincien en steden uit de verzameling van het Kon. Penningkabinet.

Numismatische Kring Groningen
(Secr.: Wilhelminalaan 19, Haren)

121e bijeenkomst op 21 november 1969 — De heer P. J. Soetens sprak over Nederlands bankpapier, waarbij hij vele biljetten uit het archief van de Nederlandse Bank liet zien. De oorsprong van het gebruik van papiergeld blijkt in China te liggen (14e eeuw) en Europa werd hiervan door de reizen van Marco Polo op de hoogte gebracht. Aarzelend begint men in Europa vormen van bankpapier uit te geven, Zweden o.a. met depositobiljetten. Veel analogie was er te constateren in de houding van het publiek t.o.v. de invoering van bankbiljetten en die van nieuwe munttypen in de Middeleeuwen, hetgeen voor de Heer Soetens

de aanleiding was tot het vertellen van vele anecdotes.

Concluderend mag gesteld worden dat bankpapier meer interesse bij de verzamelaar verdient dan dit tot nu toe het geval geweest is.

122e bijeenkomst op 16 december 1969 — Drs. A. C. Haak sprak over de gouden munten in de collectie van de Koninklijke Academie van Wetenschappen. Na een overzicht te hebben gegeven van de ontwikkeling van de Academie en van het werk van enkele belangrijke leden ging de spreker over tot een boeiende lezing over het leven van de beroemde vervalser Becker en de door hem gemaakte munten, die zich in de collectie van de Koninklijke Academie van Wetenschappen bevinden.

De heer H. J. te Paske werd tot voorzitter gekozen. Namens bestuur en leden dankte de heer Van der Wis de scheidende voorzitter, de heer Nijhoff, voor wat deze voor de Kring heeft gedaan en overhandigde hij hem een boekwerk.

Tot lid van de kascommissie werd benoemd de heer A. Börger te Groningen.

123e bijeenkomst op 30 januari 1970 — De nieuwe voorzitter, de heer H. J. te Paske, gaf zijn visitekaartje af met een lezing over Griekse munten. Door middel van dia's en een aantal prachtige stukken uit sprekers collectie liet hij de talrijke aanwezigen genieten van de schoonheid van de Griekse munt.

124e bijeenkomst op 2 maart 1970 — De oudvoorzitter, de heer Nijhoff, sprak over de muntvondst in zijn woonplaats Stedum, waarbij hij verschillende munten uit deze vondst liet zien, o.a. enkele gouden afkomstig uit de Zuidelijke Nederlanden. De oudste gevonden munt is een Oost-Friese munt uit 1488, de „jongste” uit 1579, het jaar waarin door het verraad van Rennenberg Groningen weer in Spaanse handen viel en in welk jaar de munten uit deze vondst moeten zijn verborgen.

De heer Mr. J. C. Timmer werd tot secretaris gekozen. Namens bestuur en leden dankte de voorzitter de heer Te Paske, de scheidende secretaris, de heer Drs. W. G. Mook, voor het vele dat deze voor de Kring heeft gedaan en overhandigde hij hem een boekwerk.

Numismatische Kring Brabant

(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

93e bijeenkomst op 10 december 1969 — Mevrouw P. E. van Schie-Herweijer sprak over „Merovingische Munten”. Aan de hand van een grote hoeveelheid munten werd karakteristiek en ontwikkeling van deze munten besproken. Een boeiend en leerzaam geheel.

94e bijeenkomst op 8 januari 1970 — Drs. G. C. A. Elbers, Mook, sprak over: „Rond de Zwarde Zee”. Een prachtig verhaal, gedocumenteerd met dia's

en munten over de Griekse kolonies rond de Zwarde Zee.

95e bijeenkomst op 12 februari 1970 — Drs. J. A. de Vor, Culemborg, sprak over: „De Romeinse Keizer en de Munt”. Aan de hand van dia's wees spreker op de betekenis van het muntbeeld bij de Romeinen, die door middel van de munten propaganda maakten voor de keizer en voor de vele feiten uit diens regering.

96e bijeenkomst op 12 maart 1970 — Dr. H. J. v. d. Wiel, Gouda, sprak over: „De Belgische opstand van 1790”. Op de van hem bekende levendige wijze heeft spreker een causerie gehouden over de „Belgische opstand van 1790”. Het historisch filmmateriaal, geïllustreerd met vele munten en penningen (v. Berckel) maakte deze voordracht tot een geheel, waarvoor de leden van onze kring een grote belangstelling toonden.

Kring Rotterdam

(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

74e bijeenkomst op 7 april 1970 — „De gevolgen van de Napoleontische oorlogen op de muntslag in Engeland” was het onderwerp dat Drs. J. W. van der Dussen uit Haarlem deze avond kwam bespreken. In een monetair-economisch en numismatisch betoog belichtte de heer Van der Dussen het wel en wee van Engeland en zijn muntslag in deze voor Europa zo woelige tijden. Het gesprokene ging vergezeld van een fraaie collectie munten.

Kring Oost-Nederland

(Secr.: Heydenrijkstraat 8, Nijmegen)

62ste bijeenkomst op 31 maart 1970 — De voordracht, welke Ir. H. H. Palstring op deze avond hield onder de titel „Numismatisch Allerlei” omvatte drie onderwerpen. In het eerste gaf spreker een algemeen overzicht van de muntslag sinds de oudste tijden, waarbij het accent voornamelijk werd gelegd op de techniek. Van daaruit voerde de voordracht naar de vele variaties in de uiterlijke vorm van de munten: rond, rechthoekig enz. en naar de grote verscheidenheid van metalen, die in de loop van de eeuwen voor de vervaardiging van munten gebruikt zijn. Vervolgens besprak de heer Palstring een interessant koperen penninkje uit zijn collectie, dat bleek te zijn gebruikt op het eind van de 15de eeuw door het stadsbestuur van Kampen als een soort douanebewijs, om in een tijd van schaarste de uitvoer van koren uit de stad onder controle te houden. Tot slot vertelde de inleider nog in het kort iets over de muntslag van Curaçao, van de munten van de W.I.C. en de vele nooduitgiften tot de koloniale en koninkrijksmunten.

Kring Kampen
(Secr.: Wilhelminalaan 3, Kampen)

23e bijeenkomst op 2 maart 1970 — Nu de tentoonstelling weer tot het verleden behoort, was er alle gelegenheid om daarover nog eens na te praten. Er waren 1500 bezoekers geweest en degenen, die tijd noch moeite gespaard hadden om de tentoonstelling te doen slagen, werden hartelijk bedankt. Daar er tijdens de openingsuren steeds leden van de kring aanwezig waren, bleek het, dat er vele „stille verzamelaars” zijn, d.w.z. mensen, die thuis munten hebben liggen — soms hele waardevolle — waar ze verder niets mee doen. Sommigen gaven zich nu als lid op. Na de pauze had een verkoop van munten plaats.

Numismatische Kring Zeeland
(Secr.: Anton Mauvelaan 6, Vlissingen)

24e bijeenkomst op 25 maart 1970 — Op deze zeer goed bezochte bijeenkomst hadden wij het bijzondere genoegen Mevrouw Drs. G. van der Meer in ons midden te hebben. Zij hield voor ons een lezing over het onderwerp: „Martinus Holtzhey senior en junior, muntmeesters van Zeeland”. Deze boeiende lezing werd op uitvoerige wijze toegelicht d.m.v. lichtbeelden en materiaal uit het Munt- en Penningkabinet, waarbij de geschiedenis van de „ementor”-duiten niet vergeten werd. Na afloop van deze zeer interessante avond werden nog diverse vragen gesteld waarna een ieder naar wij zeker mogen aannemen tevreden huiswaarts keerde.

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

S. A. M. LE LOUX

Numismaat

Damrak 37-38. 2e Etage, Amsterdam-C. 1, Postbus 3738 - Telef. 22 68 20

MUNTEN - PENNINGEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

Prijslijsten, geïllustreerd en zes maal per jaar verschijnend, gratis op verzoek.

Geopend: Maandag-Vrijdag: 10.00-12.30; 14.00-17.00
Zaterdag: 10.00-14.00

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.

Subscriptions: \$ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

COINS & ANTIQUITIES LTD.,

(Successors to D.J. Crowther Ltd.)

76 NEW BOND STREET, LONDON, W.1.

TEL: 01-629 9835

CABLES: CROWCOIN LONDON

for

COINS AND MEDALS OF ALL COUNTRIES
CLASSICAL ANTIQUITIES
NUMISMATIC LITERATURE

Send for specimen fixed Price List — Published Bi-Monthly

INKOOP - VEILINGEN - VERKOOP
MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKWERKEN

Grootste keuze in Nederlandse munten.

Vaste voorraad van ca. 10.000 stuks op jaartal.

Meer dan 100.000 buitenlandse munten en penningen

Regelmatig verschijnende prijslijsten op aanvraag.

Bezoekt ons geheel gemoderniseerde kantoor.

Kantooruren:

Dagelijks 9.00 tot 18.00

behalve zondags

Bezoek bij voorkeur na telefonische afspraak.

Fa. J. C. A. LOON
ERKEND NUMISMAAT

Noordeinde 143 — 's-Gravenhage
tel. 070-604709 — filiaal 010-241890

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1969, Vierde druk	f 30,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—
A. Delmonte. De zilveren Benelux - le Benelux d'argent	f 70,—
Dr. I. G. Spassky. The Russian Monetary System	f 60,—

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 6.50

A. RINALDI. Catalogo delle medaglia papali annuali
da Pio VII a Paolo VI con prezzo. L. 4.500.

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu
PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

SPINK

Handelaren in munten en penningen
van alle tijden

By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists

*Uitgevers
van de „Numismatic Circular”
en andere toonaangevende werken
op numismatisch gebied*

SPINK & SON LTD

Gevestigd in 1666

By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists

KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W.1
ENGLAND

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

A. G. VAN DER DUSSEN

Hondstraat 5, Maastricht

Tel: 04400-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Avenue du Lemman 34
1005 Lausanne
Tél. 021.29'66'33/34

Caste Postale 1053
Lausanne. SUISE

MONNAIES

MEDAILLES

Listes de prix illustrées sans frais
Ventes aux enchères

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Malmskillnadsgatan 29, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

ISRAEL & PALESTINA

Munten — Penningen and Bankpapier
Aanbiedingen tegen zeer gunstige prijzen

Inlichtingen bij:

ERELA N.V., Postbus 62, Tel-Aviv, Israel

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Van Anrooystr. 7.
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis.

De munten van het Koninkrijk der Nederlanden

Een nieuw muntalbum van groot formaat (23 x 28½ cm.) in een fraaie lichtblauwe hardkartonnen hoes. Een bijzonder geheel, waarin muntalbum en catalogus in één systeem zijn verwerkt.

Dit is *het* album om uw Koninkrijk-collectie overzichtelijk in op te bergen en sluit prachtig aan bij Het Handboek der Nederlandse munten van 1795-1969 door J. Schulman.

De stevige ringband bevat 10 transparante plastic bladen met elk een tegenoverliggend blad, waarop alle denominaties met jaartallen en hun zeldzaamheidsgraad staan vermeld; bovendien is ieder type afgebeeld. Het geheel is gerangschikt per denominatie.

In standaarduitvoering biedt dit fraaie album een zeer attractieve opbergmogelijkheid voor 441 munten. Uitbreiding door middel van losse bladen is mogelijk.

De prijs voor het complete album met hoes bedraagt incl. b.t.w.	f	30.—
Losse ringband met hoes	incl. b.t.w.	f 12,50
Losse muntbladen	incl. b.t.w.	f 12,50

Bestelnr.: M15 voor 15 munten; M24 voor 24 munten; M30 voor 3 munten; M36 munten voor 36 munten; M60 voor 60 munten.

te bestellen bij:

JACQUES SCHULMAN N.V.

KEIZERSGRACHT 448

TEL. 23 33 80 - 24 77 21

AMSTERDAM-C.

NIEUWE PENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER!

Modelés J. Hekman

EERSTE LANDING OP DE MAAN

Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat
relief

oplage	afmeting	gewicht	prijs
	18,5 mm.	3,7 gram	f 39,50
	22,5 mm.	6,5 gram	f 59,-
x 750 stuks	30 mm.	13 gram	f 125,-
x 100 stuks	50 mm.	50 gram	f 450,-
x 50 stuks	50 mm.	90 gram	f 760,-

Zilver: 30 mm. f 16,25; 50 mm. f 34,50
 Brons: 50 mm. f 9.75.

PRESIDENT NIXON

Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat
reliëf

oplage	afmeting	gewicht	prijs
	22,5 mm.	6,5 gram	f 59,-
x 250 stuks	30 mm.	13 gram	f 125,-
x 50 stuks	50 mm.	50 gram	f 450,-
x 25 stuks	50 mm.	90 gram	f 760,-

Zilver: 30 mm. f 16,25; 50 mm. f 34,50
 Brons: 50 mm. f 9,75.

VIJFDE EEUWFEST GEBOORTE
FRASMUS

ERASMUS:
Muntgroot: 18,5 mm., 3,7 gram f 39,50
Voor andere uitvoeringen, oplagen, maten,
gewichten en prijzen zie penning
President Nixon. De keerzijde toont de
schrijvende hand van Erasmus, gemaakt
naar een gravure van Hans Holbein.
De vertaling van de tekst luidt: „Stand-
vastigheid is niet: altijd hetzelfde zeggen,
maar: altijd hetzelfde doel voor ogen
hebben.”

EEUWFEST GEBORTE MAHATMA GANDHI

Muntgoud: 18,5 mm., 3,7 gram f 39,50
Voor andere uitvoeringen, oplagen, mat-
ten, gewichten en prijzen zie penning
President Nixon.

Op de voorzijde staat het portret van Gandhi met geboorte-, sterf- en herdenkingsjaar. De keerzijde toont een Indiër achter zijn charkha (Indisch spinnewiel), waarheen een tekst in het Hindi, overgenomen uit „Gandhi's View of Life“. De vertaling luidt: „Ik zal ernaar streven India voor de allerarmsten een vaderland te maken“.

x genummerd, met waarborgcertificaat,
in luxe etui.
Prijzen inclusief B.T.W.
Te bestellen bij uw bank, uw juwelier,
de stations- en grenswisselkantoren en
de numismatische handel.
Prijswijzigingen voorbehouden.

Koninklijke Begeer
Voorschoten

POSTREKENING 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

20e JAARGANG

NO. 4

OCTOBER 1970

DE HISTOIRE METALLIQUE VAN LODEWIJK XIV

De lange reeks penningen die in opdracht van de Zonnekoning vervaardigd werden om de herinnering aan zijn roemrijke regering in onvergankelijk metaal bij het nageslacht levendig te houden, vormt een zeer belangrijke schakel in de ontwikkeling van de Europese penningkunst. Zij zijn niet alleen het voorbeeld geworden voor alle latere Franse historiepenningen, maar hebben ook buiten Frankrijk meer dan twee eeuwen het karakter van de officiële herinneringspenningen bepaald.

De reeks vertoont een bijzonder eenvormig karakter. Iedere penning draagt op de *vz.* een portret van de koning – dezelfde *vz.*-stempel wordt meestal voor talrijke verschillende penningen gebruikt – en op de *kz.* de door vaak uitvoerige teksten verklaarde uitbeelding van een glorieuze gebeurtenis. Verreweg de meeste hebben betrekking op de buitenlandse politiek: gewonnen veldslagen, veroverde steden, voordelige vredes, diplomatieke successen; daarnaast zijn gebeurtenissen in het koninklijk huis, maatregelen van binnenlands bestuur en bevordering van kunsten en wetenschappen vertegenwoordigd. Herinneringen aan nederlagen als Blenheim en Ramillies, opstanden als de Fronde of in de Cévennes worden niet aange-

De inspiratie voor de reeks werd, zoals uitdrukkelijk wordt meegedeeld gevonden in de zg. „keizerlijke medailles”: de munten van de Romeinse keizers met hun uiteenlopende voorstellingen op de *az.*, die tóen in de eerste plaats werden opgevat als bestemd om de roem van de keizers te bewaren. De nieuwe reeks zou op dezelfde wijze de glorie van de regering aan tijdgenoten en nageslacht voor ogen stellen. De wijze waarop de bijzonder gecompliceerde

Afb. 1. Vernieuwing van het verdrag met de Zwitsers 1663, door J. Varin.

Afb. 2. Nederlaag van de hertog van Savoye 1690: tekening van S. Le Clerc en penning van J. Mauger.

reeks, die meer dan 1200 penningen telt, tot stand kwam, is nog steeds vrij onvolledig bekend.

Dit jaar kwamen in twee publicaties een groot aantal nieuwe gegevens voor een beter begrip beschikbaar. In het vierdelige werk van Mlle Joséphine Jacquot, conservatrice aan het Parijse penningkabinet, getiteld *Médailles et jetons de Louis XIV d'après le manuscrit de Londres add. 31.908*¹ werd een enorme hoeveelheid schriftelijke bronnen gepubliceerd. Tegelijk werd in het Hôtel des Monnaies een imposante tentoonstelling *La médaille au temps de Louis XIV* gehouden, die een overzicht gaf van de huidige stand van onze kennis.

Op grond hiervan, aangevuld met wat reeds uit oudere publicaties bekend was, kan de ontwikkeling in grote trekken als volgt worden geschetst. Reeds kort nadat Lodewijk XIV na de dood van kardinaal Mazarin de regering persoonlijk in handen genomen had, en de Vrede van de Pyreneeën de hegemonie van Frankrijk in Europa had gevestigd, werd het plan opgevat het nieuwe bewind ook in metaal te vereeuwigen. Minister Colbert, die o.a. als surintendant des bâtiments verantwoordelijk was voor alles wat op het terrein van de representatie lag, vatte deze taak systematisch op. In 1663 richtte hij de zg. *Petite Académie* (thans Académie des Inscriptions et des Belles Lettres) op om hem te adviseren betreffende afbeeldingen en teksten aan te brengen op alle mogelijke decoratieve kunstwerken die het bewind luister zouden geven: niet alleen penningen, maar ook beschilderingen van de nieuwe paleizen, wandtapijten van de zojuist opgerichte Manufacture royale des gobelins, opvoeringen bij hoffeesten enz. De eerste taak van de jonge Académie was al het ontwerpen van een penning (afb. 1). In het geheel kwamen tijdens Colbert's bewind dat tot 1683 duurde een 30 à 40 penningen gereed, voor een deel van de hand van Jean Varin. Zij werden geslagen in de Monnaies des Médailles, een in het Louvre gevestigde dienst die het monopolie had voor het slaan van penningen met de balancier².

Na de dood van Colbert kwam de zorg voor de Académie en daarmee voor de penningen in

handen van de energieke markies de Louvois. De bijzonder gunstige politieke situatie die Frankrijk in de jaren na de Vrede van Nijmegen vrijwel onbetwist meester van Europa maakte, leidde tot een ambitieuzere glorificatie van het bewind. In dezelfde tijd, waarin het grandioze Chateau de Versailles zijn definitieve vorm kreeg, werd ook de uitgifte van penningen veel krachtiger aangepakt. De Académie wijdde in de volgende jaren vrijwel al haar aandacht daaraan. Een uitvoerig programma, waarin iedere gebeurtenis van positieve betekenis sedert de troonbestijging in 1643 werd opgenomen – tot 1694 ruim 250 thema's – werd opgesteld en de uitvoering hiervan werd met kracht ter hand genomen. De Académie stelde voorstellingen en teksten vast; haar vaste tekenaar, Sébastien Le Clerc, werkte deze uit (afb. 2); naar zijn tekeningen werden de stempels gegraveerd door een tiental kunstenaars; de Monnaie des Médailles sloeg tenslotte de penningen. Naast Franse graveurs als Thomas Bernard, François Chéron, Nicolas Delahaye³, Michel Molart, Jean Mauger en Jérôme Roussel werden zelfs buitenlanders aangetrokken als Joseph Roëttiers en Antoine Meybusch. Meer dan 150 penningen kwamen in 10 jaar gereed.

Tegelijk kwam de gedachte op naast de penningen zelf een plaatwerk uit te geven, waarin zij alle zouden worden afgebeeld met een uitvoerige beschrijving van de in beeld gebrachte gebeurtenissen en zo nodig een uitleg van de gebezigde symboliek. De Académie begint met het opstellen van de teksten en Le Clerc met het in koper brengen van zijn tekeningen; de uitgave kwam echter nog niet tot stand. Wel is vermoedelijk dit plan de oorzaak geweest, dat men niet meer tevreden was met de uiteenlopende formaten – van 50 tot 75 mm – waarin de penningen tot nu toe waren uitgevoerd. In de jaren 1691-1694 werden, voor-

namelijk door Molart van vele kleiner uitgevoerde penningen nauwkeurige replieken op een vast formaat van 70 mm gemaakt (afb. 3), terwijl de nog niet eerder uitgevoerde penningen eveneens op dit formaat door verschillende graveurs werden uitgevoerd. In 1694 was dan ook een uniforme reeks van ca 150 penningen van groot formaat gereed, waarmee echter het door de Academie opgestelde programma nog geenszins voltooid was.

Intussen was Louvois in 1691 overleden en vervangen door de graaf de Pontchartrain en was de internationale positie van Frankrijk aanzienlijk verzwakt: in de Negenjarige oorlog kon het zich met moeite handhaven tegen de coalitie van Engeland en de Republiek, thans verenigd onder Willem III, en het na de nederlaag van de Turken voor Wenen zo versterkte Oostenrijk. Vermoedelijk in samenhang hiermee, staakte Pontchartrain in 1695 de afwerking van de kostbare reeks van groot formaat. Thans werd een veel kleinere diameter van 41 mm gekozen, waarop in de jaren 1695-1701 inderdaad de gehele serie voltooid werd. Daar de oude serie echter onvoltooid was gebleven en de bestaande ontwerpen zich niet zonder meer tot uitvoering in veel kleiner formaat leenden betekende dit een volledige herziening. De Academie bedacht nieuwe ontwerpen en corrigeerde de bestaande, door de opvolger van de ontslagen Le Clerc Antoine Coypel werden grotendeels nieuwe tekeningen gemaakt; de stempels werden ditmaal vrijwel alle uitgevoerd door Jean Mauger, die ook een nieuwe reeks van 8 voorzijden met portret van de koning op verschillende leeftijden leverde (afb. 5-7). Tevens herzag en voltooide de Academie de verklarende teksten, zodat in 1702 de suite van 286 penningen gereed was en het langverwachte boek kon verschijnen: *Médailles sur les principaux événements du*

règne de Louis le Grand, avec les explications historiques par l'Académie des médailles et inscriptions. Als illustratie van dit luxe-werk in folio dienden de gravures van Le Clerc, voorzover nog bruikbaar, of van Coypel, alle nog op het oude formaat van 70 mm. Onmiddellijk daarop verscheen een eenvoudiger quarto-uitgave, waarin de penningen op het thans geldende formaat van 41 mm, naar gravures van H. Ertinger, werden afgebeeld⁴. Het boek eindigt met de troonsbestijging van Lodewijks kleinzoon Philips V in Spanje.

Het bleef echter nog niet hierbij. Onmiddellijk werd gedacht aan voortzetting van de reeks voor de periode na 1700. Bovendien kwam er zowel van het hof als van andere zijde nogal wat kritiek op de uitvoering en werden verschillende penningen niet meer passend bij de grondig gewijzigde politieke toestand geacht. In de volgende jaren ondernam de Academie dan ook wederom een aanvulling en revisie ter hand, wel met handhaving van het sinds 1695 geldende formaat van 41 mm. Een aantal stukken werd als niet meer opportuun geschrapt, vele andere gewijzigd (afb. 4) in tekst of voorstelling – veelal betrof dit een exactere formulering van de omschriften of een verduidelijking van de symboliek – en nieuwe penningen voor de periode 1700-1715 werden ontworpen. Pas in 1723 kwam de herziene publicatie onder dezelfde titel gereed, in dezelfde luxueuze vorm als de folio-uitgave van 1702. De afwerking bleef echter achter bij de plannen. Wel kwamen de nieuwe tekeningen alle 318 klaar, maar de nieuwe penningen zijn lang niet alle uitgevoerd, al corrigeerde Mauger vele van zijn stempels en maakten andere graveurs een reeks nieuwe stempels. Ook de verklarende teksten in het boek zijn slechts zeer gedeeltelijk aan de nieuwe opzet aangepast.

Afb. 3. Nederlaag van de Barbarijse zeerovers
1684; penning door N. Delahaye en ver-
grote editie door M. Molart en F. Chéron.

Dit overzicht is voor een belangrijk deel ontleend aan het in de aanhef genoemde werk van Mlle Jacquot. Dit geeft nl. zeer veel meer dan de titel zou doen vermoeden. Het is formeel de publicatie van een in het Brits Museum berustend handschrift dat ontwerpen voor penningen uitgevoerd in de periode 1685-1694 bevat, de periode waarin immers het belangrijkste deel van de conceptie en uitwerking van de reeks in oorspronkelijke vorm zijn beslag kreeg. Maar bovendien bevat het een uitvoerig overzicht van de ontwikkeling van de gehele reeks, gestaafd met talrijke niet eerder gedrukte documenten, en wordt van iedere penning waarvoor een ontwerp in de bundel voorkomt, de gehele geschiedenis uitvoerig behandeld: afbeelding en beschrijving van de penningen, zowel in de oorspronkelijke uitvoering van vóór 1691 als in de vergrote editie op 70 mm van 1691/4, de uniforme uitvoering van Mauger op 41 mm en de gewijzigde redactie daarvan na 1702, benevens de tekst van alle deliberaties daarover naar de in 1694 beginnende ongedrukte notulen van de Academie.

Het belangrijkste nieuwe facet dat hierdoor naar voren komt is een duidelijker beeld van de wijze waarop de Academie haar taak in de jaren 1685-1694 heeft uitgevoerd. In tegenstelling tot wat gewoonlijk verondersteld werd, is het aandeel van deze literatoren, waaronder mannen als de geleerde abbés Bignon en Tallemant, de dichter Jean Racine en de schrijver Boileau-Despréaux overwegend geweest. Zij bedachten zowel voorstelling als tekst en voegden aan hun idee meermalen een eigenhandige schets toe. Daarop volgde een uitvoerige discussie waarbij ontwerpen vaak werden gecorrigeerd of afgekeurd en door andere vervangen. Eerst dan kreeg Le Clerc een zeer nauwkeurig omschreven opdracht een tekening te maken, die nogmaals uitvoerig besproken werd en zo nodig verbeterd, waarop na fiat van de Minister, Le Clerc de definitieve ontwerp-tekening kon maken, waaraan de graveurs zich tot in alle details hadden te houden. Deze werkwijze maakt het dan ook begrijpelijk dat de penningen, hoewel door verschillende handen uitgevoerd, zo'n ongelooflijke uniformiteit

van stijl vertonen en meer noeste vlijt en zorgvuldige overweging verraden dan artistieke bewogenheid.

Uit de tekeningen en teksten bewaard in het Londense handschrift en uit andere door Jacquot gepubliceerde bronnen blijkt hoe nauwkeurig – om niet te zeggen met welk een pédantisme – de Académiciens zijn te werk gegaan. Volgens de aan de Romeinse keizersmunten ontleende theorie moesten de voorstellingen zijn hetzij „simples” (afb. 7), d.w.z. de gebeurtenis als actueel afbeeldend, hetzij „métaphoriques” (afb. 6), nl. deze met behulp van algemeen begrijpelijke – dus aan de Oudheid ontleende – symbolen weergevend, hetzij „mixtes” (afb. 5), een combinatie van de beide voorafgaande. Zowel over de exacte afbeelding, waarbij nauwkeurig aandacht aan kleding en gebaren gegeven werd, als aan het goede gebruik van de personificaties en symbolen werd uitvoerig gedelibereerd, waarbij meermalen literatuuronderzoek of raadpleging van deskundigen de oplossing moest brengen. Het moet dan ook als een bijzonder gelukkig initiatief beschouwd worden dit belangrijke handschrift te publiceren: naast de zeer summiere posten in de rekeningen van de Bâtiments du Roy en de inventarissen van de koninklijke penningverzameling van 1689 is het de enige bron voor deze beslissende fase in de ontwikkeling van de Histoire métallique. Evenzeer is toe te juichen dat zoveel documentatie van belang aan deze editie is toegevoegd. Daarom is het des te meer te betreuren dat deze publicatie, ondanks het vele werk dat eraan ten grondslag ligt en de uitstekende typografische verzorging, nogal wat gebreken vertoont, die de bruikbaarheid nadelig beïnvloeden.

Het is al dadelijk onbegrijpelijk waarom – afgezien van vier goede kleurenreproducties – alle 278 schetsen, voorlopige en definitieve tekeningen zijn geclicheerd naar een negatieve en niet zeer scherpe fotocopie van het handschrift. Het is vrijwel onmogelijk deze uit witte lijnen op zwarte ondergrond bestaande af-

beeldingen te vergelijken met de normaal afgebeelde kopergravures van Le Clerc en met de penningen. Ook is hierdoor het onderscheid tussen de schetsen van – verschillende? – Academieleden en de tekeningen van Le Clerc niet meer te zien. De schr. heeft trouwens geen poging gedaan het auteurschap van deze schetsen vast te stellen; haar uit het register blijkende veronderstelling dat de ontwerpen bedacht zouden zijn door dezelfde Académiciens die 5 of 10 jaar later de historische verklaringen opstelden moet als uit de lucht gegrepen afgewezen worden⁵.

Ook ontbreekt een behoorlijke beschrijving van het handschrift en een poging aard en ontstaan hiervan vast te stellen. Het is niet, zoals schr. wellicht uit de titel *Projets pour le médailler de Louis XIV* schijnt af te leiden, een eerste ontwerp voor het latere boek, maar een losse verzameling afzonderlijke schetsen en tekeningen met daarbij behorende teksten, die om ze beter te bewaren in een soort plakboek zonder enig systeem verenigd zijn. Haar in een noot⁶ verscholen bewering dat de hele bundel van Le Clerc afkomstig zou kunnen zijn, lijkt dan ook juist. Deze kan dit materiaal, na zijn ontslag en vervanging door Coypel, onder zich gehouden hebben: het bestaat immers uit schetsen en vaak gecorrigeerde tekeningen die hem werden voorgelegd, uit aanwijzingen voor wijziging soms uitdrukkelijk aan hem gericht en enkele uitvoeriger beschouwingen, alles materiaal dat hij benodigde voor het maken van de definitieve ontwerptekeningen. Dit geeft meteen een verklaring voor de opvallende onvolledigheid, waaraan de schr. nauwelijks een woord heeft gewijd. In feite zijn in het hs. gegevens betreffende 115 penningen⁷ voorhanden, terwijl bekend is dat in dezelfde periode nog tenminste 65 andere penningen⁸ op de

zelfde wijze werden ontworpen en uitgevoerd. Jammer is ook dat de akribie van de uitgave nogal wat te wensen overlaat. Alleen al in de verwijzingen naar de bladzijden van het hs. en naar de afbeeldingen worden tientallen onjuistheden aangetroffen die uit de tekst zelf gemakkelijk verbeterd kunnen worden. In de beschrijvingen van de penningen komen nogal wat onnauwkeurigheden en ongelijkmatigheden voor die bij dit in hoge mate gestandaardiseerde materiaal zeer in het oog vallen. Bijzonder eigenaardig is ook dat stelselmatig beschrijvingen gegeven worden van tekeningen waarbij geen tekst in het hs. hoort, maar geen beschrijving gegeven wordt zodra er maar één regel tekst bijstaat, al bevat die tekst vrijwel nooit zo'n beschrijving. Tenslotte ontbrekend ondanks de overvloed van verwijzingen naar gedrukte en ongedrukte bronnen, gewoonlijk verwijzingen naar de rekeningen van de Bâtimens; toch zijn dat juist de belangrijkste aanwijzingen voor de datering van de diverse ontwerpen en had uitwerking daarvan wellicht enig licht op de volgorde van ontstaan en daarmee op een mogelijke evolutie in de opvattingen van de Académie kunnen werpen. Concluderend kan gezegd worden dat de onderhavige publicatie een bijzonder welkome uitbreiding van onze kennis omtrent ontstaan en ontwikkeling van de *Histoire métallique* vormt, maar tengevolge van minder geslaagde presentatie en onvoldoende begrip voor de werkelijke betekenis van het Londense hs. het onderwerp tekort doet. Bovendien is het voor de gebruiker van het boek bijzonder irriterend dat hier een haast uitputtende documentatie bijeengebracht is voor een volkomen willekeurig deel van de reeks, nl. de penningen waarvan toevallig ontwerpen bewaard zijn in de Londense bundel, terwijl voor alle overige

stukken dezelfde gegevens hem onthouden worden. Daar nauwelijks verwacht kan worden het hier gebodene nog eens herdrukt zal worden in volgende publicaties die door de auteur reeds aangekondigd worden, dreigt blijvend een splitsing van de reeks te ontstaan op grond van een in het geheel niet ter zake doend criterium.

H. E. v. G.

- 1) Gedateerd Parijs 1968, doch verschenen in 1970.
- 2) Wel te onderscheiden van de gewone Monnaie die de munten leverde, toenmaals gevestigd in de Marais.
- 3) De door de auteur meermalen herhaalde bewering dat de vrij talrijke penningen gesigeneerd met een enkele D afkomstig zijn van J.-B. Dufour moet op een vergissing berusten: het Londense hs. geeft daarvoor geen enkele aanwijzing, terwijl de bewaarde rekeningen Delahaye als maker aanwijzen (RN 1888, p. 319).
- 4) In de door Jan Goeree in 1712 gepubliceerde Nederlandse vertaling zijn deze gravures van Ertinger weer terugvergroot op het formaat van 70 mm, waaruit Van Loon soms weer geput heeft.
- 5) Zo wordt een ontwerp voor een penning die Bernard in 1688 uitvoerde, toegeschreven aan De Tournell die pas in 1694 lid werd (tableau récapitulatif 3).
- 6) Blz. 605 noot 3 (verwijst naar de Inleiding, waar hierover echter niets staat).
- 7) De in het hs. voorkomende ontwerpen van jentons blijven hier buiten beschouwing.
- 8) Opvallend is dat alle penningen betreffende de jaren 1680-1686 ontbreken.

EEN UTRECHTSE BROODPENNING VAN HILDESHEIM

In de verzameling munten en penningen van het Historisch Museum der stad Utrecht bevindt zich een vierkant eenzijdig geelkoperen loodje, voorzien van 4 instempelingen, t.w. in het midden een op het Utrechtse wapen gelijkend wapen, links en rechts boven in verdiepte ovalen „3” en „P” en onder het wapen in een verdiepte rechthoek het jaartal 1797. In de catalogus van het Centraal Museum¹ staat

deze penning op bladzijde 506, bij de afdeling XI Armwezen onder nr. 3184 vermeld als een broodloodje van de stad Utrecht. Het is niet bekend of men bij de toewijzing van dit stuk aansluiting heeft gezocht aan het standaardwerk van L. Minard-van Hoorebeke², die in het tweede deel van dit werk op pagina 235 dezelfde penning onder nr. 442 eveneens als stadsbroodpenning van Utrecht beschrijft. Het omgekeerde is ook mogelijk, Minard kan deze penning in het museum in Utrecht hebben gezien, en haar op grond daarvan aan Utrecht hebben toegewezen. Hoe het ook zij van Minard weten wij, dat hij niet altijd even zorgvuldig is te werk gegaan, hoewel hij over het geheel genomen een nog steeds zeer bruikbaar boek heeft geschreven. Voor het Utrechtse museum echter doet het wat vreemd aan, dat men zo voetstoots deze penning als een Utrechts loodje heeft geaccepteerd. In de eerdergenoemde catalogus wordt al vermeld, dat het „Utrechtsche stadswapen verkeerd is gearceerd”.³ Men vermeldt dan verder – onder verwijzing naar het 10e vervolg op Van Loon's Historiepenningen – dat in Amsterdam in 1789 en volgende jaren broodloodjes werden gebruikt en schrijft dan „Blijkbaar zijn in die jaren ook dergelijke loodjes uitgegeven door het Utrechtsche stadsbestuur, hoewel daarvan niets bekend is.” (cursivering van mij B.). Een wel zeer wankel basis voor een juiste toewijzing. Voegen wij daarbij het op de penning voorkomende „duitse” wapenschild en de omstandigheid, dat het gehele aanzien van het onderhavige stuk zeer on-Nederlands aandoet, dan had enige argwaan en enig nader onderzoek destijds hier wel op zijn plaats geweest. Dit onderzoek had kunnen uitwijzen, dat reeds in 1855 deze stukken door H. Ph. Cappe⁴ waren geïdentificeerd als *Thorzeichen der Hildesheimer Neustadt*.

Nu zeer recent een weliswaar jonge doch toch bekwame Duitse muntenhandelaar deze stukken in veilingcatalogi⁵ op grond van de vermelding in de Utrechtse catalogus als broodpenningen van Utrecht heeft geklasseerd lijkt de tijd gekomen deze fout eens en voor al uit de wereld te helpen.

← Afb. 4.

Vrede van Aken 1668: penning door J. Mauger (voor 1702) en herziene keerzijde door J. Le Blanc (na 1702).

Afb. 5. →

Troonbestijging 1643, door J. Mauger.

Zoals zovele Duitse steden zijn ook in Hildesheim *Thorzeichen* in gebruik geweest en wel roodkoperen ronde stukken met Romeinse of met Arabische cijfers en met het jaartal 1609 voor de Altstadt en geelkoperen vierkante stukken met het jaartal 1771 of 1797 voor de Hildesheimer Neustadt. Ons „Utrechtse broodloodje” nu behoort tot de laatstgenoemde serie. De „P”, welke rechts boven op het loodje voorkomt is niet de afkorting voor pond (brood) maar voor Pferde. Van 1771 is slechts het loodje voor wagens bespannen met 3 paarden bekend, van 1797 die voor 2, 3 en 6 paarden (Cappe nrs. 1075 t/m. 1078, alsmede afbeelding 210 op plaat XIX van nr. 1076).

Ook het nieuwe standaardwerk over de munten van Hildesheim van Buck en von Bahrfeldt⁶ vermeldt deze *Thorzeichen* onder nr. 634 voor de Altstadt en onder nr. 635 voor de Neustadt. In dit werk is het loodje voor 3 paarden van 1771 afgebeeld.

F. J. Bingen

- ¹⁾ Centraal Museum Utrecht, *Catalogus van het historisch Museum der stad*, Utrecht 1928.
- ²⁾ L. Minard-van Hoorebeke, *Description de méreaux et autres objets anciens des gildes et corps de métiers, églises, etc.*, Gand 1877/1879.
- ³⁾ Dit is niet juist; het wapen is juist, n.l. rood, gearceerd. Het Utrechtse wapen is echter (heraldisch) geschuind van rechts boven naar links onder; het op de onderhavige stukken voorkomende wapen is geschuind van links boven naar rechts onder.
- ⁴⁾ Heinrich Philipp Cappe, *Die münzen der Stadt und des Bisthums Hildesheim*, Dresden 1855.
- ⁵⁾ Kölner Münzkabinett (Tyll Kroha & Dr. G. Brockmann OHG), *Auktion 4*, 12/13 December 1969, Nrs. 606/607 2 P und 6 P 1797; *Auktion 5*, 9/11 April 1970, Nrs. 843/844 3 P 1771 und 3 P 1797.
- ⁶⁾ Heinrich Buck und Max von Bahrfeldt, *Die Münzen der Stadt Hildesheim*, Leipzig 1937.

EEN MUNTVONDST IN DE 18e EEUW

In de vergadering van de Zutphense schepenbank, gehouden op de 11e juni 1732, stelde

de presiderende burgemeester zijn mede-regenten in kennis van het feit, dat bij het uitbreken van een muur in een oud huisje in de Bornhovestraat gevonden was „een potjen, waerin seven en twintigh stukjes goudt en veertigh stukjes silver gelt”. Het was een woninkje dat toebehoorde aan het Bornhof, een van de middeleeuwse gestichten in het centrum van de stad, en het geld was aangetroffen „in de aerde onder de haerdstede”.

Na ampele deliberatie besloot de magistraat, dat het potje met de kostbare inhoud naar het stadhuis behoorde te worden gebracht en daar tot nader order door een der stadssecretarissen zou worden bewaard.

Of men gemeend heeft dat er zich nog recht-hebbenden zouden aanmelden, blijkt niet, maar ruim een half jaar later vond het stadsbestuur de termijn van bewaring lang genoeg en oordeelde dat het gevondene, „als zijnde aen de stad vervallen”, aan de stedelijke overrentmeester ter hand moest worden gesteld en „voor extraordinaris ontfang” geboekt.

Het ligt voor de hand dat de rentmeester, met het oog gericht op zijn jaarbudget, de oude geldstukken trachtte om te zetten in gangbare munt, maar dat wilde niet zo aanstonds lukken. In de schepenvergadering van 19 maart 1734 werd gerapporteerd, „dat alhier bij de silversmeeden, noch anders, niet konden worden vercocht off te gelde gemaekt sodane oude goude en silvere specien” als men twee jaar tevoren gevonden had; blijkbaar wisten de Zutphense zilversmeden er geen raad mee. „Haer Edele en Achtbaere” vonden daarom goed de penningen aan de eerstvolgende reizende bode naar Den Haag mee te geven om ze „in Hollandt nae derselver waerdije” te verkopen. Aldus geschiedde, en de opbrengst beliep zes en zeventig guldens en zeventien stuivers (!), die aan de stedelijke kas ten goede kwamen. De overrentmeestersrekening over 1734 ontbreekt helaas, zodat niet meer valt na te gaan of dank zij dit buitenkansje het stedelijk boekjaar, eindigend op 1 april 1735, met een batig saldo kon worden gesloten.

M. M. Doornink-Hoogenraad

Militaire bijstand aan de Republiek 1666,
door J. Mauger.

HET KANTSCHRIFT "GOD ZIJ MET ONS"

taal voor omschriften en kantschriften gehand-
haafd bleef.

H. E. v. G.

De muntwet van 28 september 1816 schrijft in art. 7 voor dat de munten van 10, 3, 1 en 1/2 gulden „zullen gemunt worden in den ring, met een rand van ingedrukte letters, bevattende de woorden: GOD ZIJ MET ONS. Meermalen wordt de vraag gesteld hoe men in 1816 aan deze tekst is gekomen.

Onlangs was de heer J. Steur van het Algemeen Rijksarchief zo vriendelijk mijn aandacht te vestigen op een dossier in het archief van de Staatssecretarie dat de stukken bevat die bij de voorbereiding van het wetsontwerp hebben gediend¹. Op 20 mei 1816 legde de minister van Financiën, jhr. C. C. Six van Oterleek aan de Koning een concept-wet voor met een uitvoerige toelichting. In deze laatste komt de volgende passage voor: „Het munten der stukken, gelyk men spreekt, in den ring en derhalven met ingesneden letters op de snede aan Uwe Majesteit voordragende, als een middel om, en het sieraad der stukken te bevorderen, en het besnoeyen moeyelyker te maken, is het my voorgekomen, dat het geschikt zoude zyn, het oude randschrift van vele der Munten, door onze Voorvaderen na het afschudden des Spaanschen Juks, vervaardigd te volgen, te weten *Si Deus nobiscum quis contra nos*, en te stellen kortelyk² *God zy met ons!* eene heilbede die elk rechtgeaard ingezetenen des Ryks, en voor het Land, en voor den persoon van Uwe Majesteit hartgrondig uitboezemt”.

Hiermee is duidelijk wat de Minister – eventueel zijn adviseurs aan het Ministerie of aan de Munt – met de bekende tekst hebben bedoeld. Over dit kantschrift is verder geen discussie geweest en het voorschrift is ongewijzigd in de wet overgegaan. Wel heeft de Raad van State in zijn advies van 11 juni de vraag opgeworpen of het gebruik van de landstaal³ wel juist was, een vraag die ook bij de behandeling in de Tweede Kamer op 18 september even werd opgeworpen, maar de Minister bevestigde dat dit in het buitenland reeds vrij algemeen gebruik was, zodat de Nederlandse

¹) ARA, arch. Staatssecretarie inv. 255.

²) Blijkens de officiële Franse vertaling (abrégé en) wordt bedoeld: verkort tot.

³) Hierbij werd niet gedacht aan mogelijke bezwaren van de Frans sprekende provincies, maar aan het tot nog toe gebruikelijke Latijn: het antwoord was dat mogelijk niet iedereen Nederlands verstond, maar in ieder geval Latijn nog minder verstaan werd.

MUNTVONDST PEEL, 1910

In 1910 werd in de Peel onder de Gemeente Deurne een belangrijke vondst¹ gedaan, bestaande uit een verguld zilveren Romeinse helm, een drietal leren schoenen, een leren dolkschede, een bronzen fibula, etc. Gezien o.a. de kostbare helm wordt aangenomen, dat een en ander aan een Romeinse officier heeft toebehoord, die vermoedelijk in het moerassige gebied is verongelukt.

Volgens de eerste melding² werden ook 37 munten aangetroffen.

Er blijken nu 39 in plaats van 37 munten aanwezig te zijn³. De inventaris van het Museum kon hierover geen opheldering geven.

Daar deze munten dus niet begraven, doch op een goed (beter: kwaad) moment verloren geraakt zijn, weerspiegelen ze de geldomloop op een bepaald moment.

Alle 39 munten dragen het portret van Constantinus I. De staat van de meeste stukken, vooral van de 30 munten uit 319, moet (op het moment van verlies) FDC. geweest zijn: hoewel zeer veel stukken sterk zijn afgebrokkeld en weggevreten, is, wat er van over is, prachtig; verschillende munten hebben nog sporen van het voor koperstukken tot 355 n.C. gebruikelijke zilverlaagje.

Dertien van deze 30 munten, die nog vergelijkbaar zijn, komen uit eenzelfde muntatelier en zijn alle van verschillend stempel. Daar de munten zoals gezegd, ook nog FDC waren, zou men kunnen vermoeden, dat er in de officinae

Vernietiging van Nederlandse schepen bij
Texel 1696, door J. Mauger.

met een groot aantal stempels tegelijk gewerkt werd.

De vroegste munt is een follis uit Siscia, 2e muntatelier, geslagen tussen 315-316. Dan volgen 8 folles van het SOLI INVICTO COMITI type, waarvan bij 6 stuks het portret van Constantinus of een gedeelte van de inscriptie duidelijk is; van de twee overige stukken is de *vz.* onleesbaar, doch gezien de grootte en de *kz.* moeten deze eveneens van Constantinus I zijn. Deze 8 folles hebben als *kz.* de staande Sol. Bij 4 stukken is als de muntplaatsaanduiding RP en bij 1 stuk RT zichtbaar; bij 3 ex. is deze aanduiding niet leesbaar, doch deze stukken zullen naar alle waarschijnlijkheid eveneens uit Rome afkomstig zijn.

De laatste groep bestaat uit een 30-tal munten uit 319, waarvan de meeste sterk afgebrokkeld of weggevreten zijn, ze zijn ook wat kleiner dan de voorgaande. Eenentwintig stuks zijn als van Constantinus I te herkennen; bij de overige 9 is op de *vz.* niets meer te zien, doch evenals de 21 stukken behoren zij tot het VICTORIAE LAETAE PRINC PERP type. Bij de keerzijden van de 21 stukken zijn er 14 met ster op altaar en STR in de afsnede; bij 2 munten is alleen de voorstelling te herkennen; bij 5 is de *kz.* onleesbaar, doch is de *vz.* aanleiding de stukken bij deze groep te klasseren. Gezien het algemeen uiterlijk van deze munten mag worden aangenomen, dat zij alle uit Trier afkomstig zijn.

Wanneer men in aanmerking neemt, dat ten eerste alle stukken uit 319 nog in prachtige staat verkeerden toen zij verloren raakten, ten tweede zij afkomstig zijn uit de dichtstbijzijnde muntplaats Trier, en ten derde er geen munten van na 319 bij zijn, mogen we wel aannemen, dat de munten kort na 319 verloren geraakt zijn.

Opvallend is, dat er geen gouden munten zijn aangetroffen. Bij een Romeins officier zou men deze wel verwachten. Daar men bij de Peelvondst ook geen skelet heeft gevonden, is het niet ondenkbaar, dat de verongelukte toch nog gered is, waarbij de gevonden voorwerpen zijn verloren gegaan.

Beschrijving der munten.

SISCIA 315-316 n.C.

Constantinus I

vz. kop Constantinus I met lauwerkrans n.r.
IMP CONSTANTINVS PF AVG

kz. staande Jupiter naar links met scepter in de linker- en Victoria n.l. op globe in de rechterhand, aan zijn voeten adelaar met krans

IOVI CON-SERVATORI

B

.SIS.

1 ex.

RIC p. 424, 15

ROME 316-317 n.C.

Constantinus I

vz. buste Constantinus I met lauwerkrans n.r.
IMP CONSTANTINVS PF AVG

kz. staande Sol naar links rechterhand omhoog geheven wereldbol in de linker
SOLI INV-ICTO COMITI

—

3 ex.

RP

4 ex.

RT

1 ex.

RIC p. 303, 57

TRIER 319 n.C.

Constantinus I

vz. buste Constantinus I met helm en lauwerkrans n.r.

IMP COSTAN-TINVS MAX AVG

kz. Twee Victoriae naar elkander toegekeerd met schild waarop VOT/PR, op altaar geplaatst

VICTORIAE LAETAE PRINC PERP

—

16 ex.

STR

14 ex.

RIC p. 182,213

J. H. Evers

¹⁾ De vondst bevindt zich in het Museum van Oudheden te Leiden.

²⁾ Zie Dr. M. A. Evelein *Oudheidkundige Mededelingen* V(1911), p. 132-51.

³⁾ Zie ook *Jaarboek van Munt- en Penningkunde*, 50(1963), p. 39-40.

. 1 .

. 2 .

SYRISCHE MUNTVONDST

(II)

Een antiquair te Voorburg, in het bezit gekomen van een muntvondst uit Syrië, was zo vriendelijk mij in de gelegenheid te stellen deze te beschrijven.

De vondst bestond uit 105 *antoniniani* en was, volgens de verkoper, in het voorjaar van 1965 bij Aleppo gedaan. De munten waren bedekt met een laagje vuil van een bruinachtige kleur. Na reiniging bleken de meeste munten nog het voor antoniani oorspronkelijke zilverlaagje te bezitten. Dit zilverlaagje werd over het algemeen zeer dun aangebracht en verdween uiteraard bij gebruik van de munten vrij spoedig. Dat de onderhavige munten nog duidelijk zilverkleurig waren kan slechts betekenen, dat zij practisch niet in omloop zijn geweest.

De volgende keizers waren vertegenwoordigd:

Valerianus	(253—260)	12
Gallienus	(253—268)	47
(waaronder 3 van zijn vrouw Salonina en 2 van zijn zoon Saloninus)		
Claudius II	(268—270)	36
Vabalathus	(270—272)	10

De meeste stukken zijn vrij vaag beslagen, vooral die van Claudius II en Vabalathus. De vondst is vermoedelijk in het jaar 272 begraven, en wel om de volgende reden: in die tijd trok Aurelianus naar Syrië om de eierzuchtige koningin Zenobia, die haar zoon Vabalathus in 272¹⁾ zelfs tot Augustus had uitgeroepen, tot de orde te roepen. Zenobia liet o.a. munten slaan, waarop Vabalathus aan de ene en Aurelianus aan de andere zijde was afgebeeld. (Antiochia had in die tijd 9 officinae, zes daarvan zijn in deze muntvondst vertegenwoordigd).

Volgens Claude Brenot en H. G. Pflaum²⁾ zou Aurelianus deze munten na zijn overwinning op Zenobia (272) uit de circulatie hebben genomen. Omdat er wel (10) munten van Vabalathus met Aurelianus op de keerzijde in de

vondst aanwezig zijn, doch geen enkele munt met alleen het portret van Aurelianus, ligt het voor de hand, dat de munten vóór de aankomst van Aurelianus in Palmyra begraven zijn.

Dat de vondst uitsluitend uit antoniniani bestaat is niet vreemd: andere munten werden in die tijd nauwelijks gebruikt.

Wat de muntplaatsen betreft heb ik kunnen vaststellen, dat practisch alle munten uit Antiochia (Antakya, Turkije) afkomstig zijn; slechts vier munten zijn van een andere muntplaats, t.w. Viminacium (Moesië), het betreft hier drie munten van Valerianus (gedateerd tussen 254—256) en één van Gallienus uit het jaar 256.

Onderstaand een nader overzicht van de munten per keizer.

Valerianus I 253—260

Muntplaats: VIMINACIUM

RIC 218 (afb. 1), 220, 227

Muntplaats: ANTIOCHIA

RIC 277 (2 ex), 283, 284, 286, 287, 287 (2 ex) met ster, 293

Gallienus 253—268

Muntplaats: VIMINACIUM

RIC 294

Muntplaats: ANTIOCHIA?

RIC 449C krans, 452, 456C geen bijteken, 456C krans waarin punt, 457 (2 ex) krans, 602. l. stierekop tussen leeuweklauwen, palmtak in afsnede n. l., 603A, 606 (4 ex), 607F (2 ex), cf 608A en cf 608F (2 ex) IOVI CONSERAVT, 609F, 610F, 611, 612, 613, 615, 616, cf 623F VIRTAS AVG, 630A ster l., 632F, 641C, 645F (2 ex), 646A, 653. r., 655A (2 ex) in afsnede ster, 658A, 663A ster l., 668F (2 ex) ster l., 672, 673A ster in afsnede, 673F

Saloninus 256—258

Muntplaats: ANTIOCHIA

RIC 36 krans waarin punt, 36 ?

. 3 .

Salonina 260—268

Muntplaats: ANTIOCHIA

RIC 87 (2 ex) (afb. 2), 92 ster I.

Claudius II 268—270

Muntplaats: ANTIOCHIA

RIC 197. I. (2 ex), 197. r. H, 198. I., 201. r. F, 205. r. H, 207. r., 212. r. (3 ex) B, 212. I. ?, 213. I., 213. r. Δ, 214. r. (5 ex) A, 214. I. ?, 215. r. Z, 217. r. (6 ex) E, 217. I., 219. I., 221. r. ., 221. I. (2 ex), 225. r. (3 ex) S, 225. I. (2 ex)

Vabalathus 270—272

Muntplaats: ANTIOCHIA

RIC 381 (afb. 3); A (2 ex), B (2 ex), E (2 ex), Z, H, Θ, ?

J. H. Evers

¹⁾ Seyrig, H., Vabalathus Augustus, *Mélanges offerts à K. Michalowski*, Warszawa 1966.

²⁾ Brenot, C. — H. G. Pflaum, *Les émissions orientales de la fin du IIIe siècle après J. C. à la lumière de deux trésors découverts en Syrie, Revue Numismatique*, VIe Série, tome VIII, 1965.

Afkortingen:

r. = hoofd naar rechts.

I. = hoofd naar links.

RIC = *The Roman Imperial Coinage*, Vol V, part I, London 1927.

KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE

De voorjaarsvergadering 1970 van het Genootschap op 6 juni te Amsterdam begon met de huishoudelijke vergadering in Restaurant Atlantic. In zijn openingswoord deelde de voorzitter mee dat de moeilijkheden rond het Jaarboek nu zo goed als opgelost waren. Hij

wilde ook speciaal Mej. J. de Groot en de heer E. Maasland van het Kon. Penningkabinet bedanken voor het vele administratieve werk dat zij steeds voor het Genootschap doen.

Tot nieuwe leden werden benoemd: P. J. van Belle te Barendrecht, M. Bloemendaal te Enter, W. K. de Bruijn te Amsterdam/Slotervaart, W. P. Drok te Lochem, Drs. P. A. M. Eliëns te Eindhoven, R. A. Haverkorn van Rijsewijk te Schuddebeurs bij Zierikzee, H. Kamp te Hengelo (O), Th. H. R. Kiezebrink te Amsterdam, Drs. A. M. G. Rutten, te Eindhoven, Chr. Scheven te Den Haag, E. H. Schilp te Bussum, L. M. Scholing te Amsterdam, D. L. Steenwijk te Enschede, en Mr. J. C. Timmer te Haren (Gr.).

In het jaarverslag van de secretaresse kwam weer eens de schaarste aan goede kopij voor het Jaarboek aan de orde, maar aan de andere kant kon worden gewezen op een overvloed aan meer populaire kopij voor De Geuzenpenning. In Den Haag is een studieclubje opgericht dat werkt aan een artikel voor het Jaarboek. Het Koninklijk Penningkabinet zal graag andere leden, die in hun omgeving iets dergelijks willen beginnen, adviseren omtrent geschikte studieonderwerpen. Het aantal gewone leden bedroeg 279, het aantal ereleden 9.

De penningmeester zei in zijn toelichting op de aan de leden toegezonden financiële stukken dat de reserve voor het Jaarboek 1966 te laag was en dat er dus op het vermogen ingeteerd zou moeten worden. Deze tendens zal zich waarschijnlijk doorzetten en op den duur zal een contributieverhoging wel onvermijdelijk zijn. De inkomsten en uitgaven van De Geuzenpenning waren in 1969 met elkaar in evenwicht dankzij sterke bezuiniging op het laatste nummer. In zijn toelichting op de begroting voor 1970 stelde de penningmeester voor de f 200,— van de post „onvoorzien” voor De Geuzenpenning te bestemmen. De penningmeester van de Vereniging voor Penningkunst deelde mee dat de bijdrage van deze vereniging aan dit blad waarschijnlijk ook verhoogd zal worden. De begroting 1970 werd vervolgens goedgekeurd.

De Kascommissie 1969/70 had de administratie van het Genootschap en De Geuzenpenning geheel in orde bevonden en de beide penningmeesters werden derhalve gedéchargeerd voor hun financieel beheer. Tot leden van de kascommissie 1970/71 werden benoemd Jhr. H. G. Six en Drs. K. F. Traanberg.

Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus en Mej. drs. G. van der Meer waren aan de beurt om af te treden als bestuurslid. Mej. Van der Meer stelde zich herkiesbaar en werd herbenoemd, terwijl Drs. A. T. Puister als nieuw bestuurslid zijn intrede deed. Wegens zijn grote verdiensten voor het Genootschap werd Dr. Bemolt van Loghum Slaterus tot erelid benoemd. De leden stemden eveneens in met de benoeming van Dr. J. W. A. van Hengel tot lid van de redactie van het Jaarboek.

Hierna ontstond enige discussie over de uitvoering van de zilveren tienguldenstukken en de bestrijding van de fabricage en verkoop van valse munten. Besloten werd een commissie in te stellen die na bestudering van de problemen suggesties zou kunnen doen voor een eventueel wetsontwerp dat vervalsing, ook van oude munten, strafbaar zou moeten stellen.

De najaarsvergadering van het Genootschap werd vastgesteld op 24 oktober. Dan komen de leden samen in Bentheim met de leden van de Verein der Münzfreunde für Westfalen und Nachbargebiete. Als gastspreker zal uitgenodigd worden Dr. Jiri Sejbál uit Brno.

Na de lunch in Restaurant Atlantic staken de leden het plein over naar De Nederlandsche Bank N.V. dat speciaal voor het Genootschap op zaterdag zijn poorten geopend had. De heer P. Soetens hield een interessante causerie over: „1000 jaar Nederlandse muntslag, 580-1580” waarin hij een overzicht gaf van de voornaamste veranderingen in de structuur van het muntwezen in die periode. Na de thee konden de leden de genoemde munten in natura zien in de prachtige tentoonstellingsruimte van de bank. In groepen werden zij door het gebouw rondgeleid. In Restaurant Atlantic kwam men daarna weer samen voor borrel en diner.

G. v. d. M.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Een woord van hulde voor de organisatoren van de tentoonstelling „Muziek op de Penning”, welke van 15 juni tot 23 augustus gehouden werd in „De Doelen” te Rotterdam en waar ruim 1500 munten en penningen getoond werden.

Zonder anderen tekort te willen doen mogen we hier de initiatiefnemer Mr. J. A. J. Bottenheim noemen, die de idee naar voren bracht – en zeer veel werk verzette voor de uitwerking daarvan – om een dergelijke expositie te organiseren in het kader van het Holland-Festival.

Het enthousiasme van de velen, die bij de totstandkoming betrokken waren, weerspiegelde zich in de hele presentatie van de tentoonstelling, die waarlijk een schitterende reclame was voor de Penningkunst in het algemeen.

Begin oktober zal in het gebouw van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, Steenvoordelaan 370 te Rijswijk (ZH) een kleine expositie worden ingericht. In een vitrine zullen de ruim 70 penningen, in de loop der jaren uitgegeven door de Vereniging voor Penningkunst, worden tentoongesteld.

Als tweede Verenigingspenning voor 1970 is in voorbereiding een gietpenning naar ontwerp van Floyd T. De Witt te Amsterdam, getiteld: „Wordt wat ge zijt”.

Over de eerste penning van dit jaar leest U elders.

K. H. H.

Zonder afbreuk te willen doen aan de mening van de ontwerper en modelleur, die beide kanten van de penning gelijkwaardig noemt, doe ik een keuze en begin met de zijde waarop het monogram van de Vereniging voor Penningkunst en het jaartal voorkomen: een boeiend vlak, met een in de rand beginnende reeks electronen, die reminiscenties oproept aan ponsband, computer, enz. Daaronder een plastische fantasie, waarmee de maker benadrukken wil, dat de electriciteit altijd al aanwezig was, als natuurverschijnsel. Er omheen – in een prachtige forse hoofdletter – de tekst: „150 JAAR ELECTRICITEIT”, die de aandacht uit het centrum lijkt weg te trekken, zodat we gemakkelijker over de rand van de penning heen naar de andere zijde kunnen gaan. Daar treffen we de naam aan van de Franse fysicus Ampère, wéér in die streng gevormde hoofd-

letter, hier groter wordend naar het einde toe en in meerdere opzichten in contrast met het in een vrijere lettervorm uitgestoken woord Stroomsterkte. Door de weldoordachte vormgeving en plaatsing wordt een „draaistroom-effect” bereikt om een rustpunt heen. Dat rustpunt, een hand, is a.h.w. symbool voor Ampère, die een deel van de natuurkrachten onder menselijk beheer wist te brengen. Deze geslagen penning, met een diameter van 60 mm., uitgevoerd in ongepatineerd metaal, als om aan te geven, dat het hier om exacte, onromantische zaken gaat, is door Renze Hettema – zowel artistiek als technisch – tot een boeiend werkstuk gemaakt.

K. H. Heins

BINNENLANDS NIEUWS

DIABEELDSTROKEN

Naar aanleiding van de HIRO – televisieuitzending over de Vereniging voor Penningkunst op 29 juli j.l. kwam een schrijven binnen van de Stichting Centraal Projectie- en Lichtbeelden Instituut te Amsterdam, met het verzoek, de aandacht te willen vestigen op de door genoemde Stichting uitgegeven diabeeldstroken over munten en penningen. Wij voldoen gaarne aan dat verzoek.

Deze diabeeldstroken zijn van uitstekende kwaliteit, werden samengesteld door het Koninklijk Penningkabinet, Zeestraat 71-B te 's-Gravenhage en uitgegeven met steun van het

Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde.

Het Kon. Penningkabinet heeft de stroken in voorraad en deze kunnen aldaar besteld worden. De prijs bedraagt (inclusief tekstboekje) f 4,— per strook.

Beschikbaar zijn de volgende stroken:

ANTIEKE MUNTEN:

201. Ontstaan, vervaardiging en verbreiding van de Griekse munt.
202. De munten van Sicilië.
203. Hellenistische konings- en stadsmunten.
204. Vroeg-Romeins muntwezen.
205. Keizersmunten en politiek.
206. Laat-Romeinse munten en medaillons.

MUNTEN IN DE NEDERLANDEN:

207. Muntvervaardiging vroeger en nu.
208. Middeleeuwse munten.
209. Het geld uit de tijd van de Republiek.

OUDE EN NIEUWE PENNINGEN:

- 210. Buitenlandse penningen.
- 211. Nederlandse penningen.
- 212. Techniek van de penning.

NUMISMATISCHE TWEELANDENDAG OP SCHLOSS WELBERGEN

Zaterdag 25 april 1970 herbergde Schloss Welbergen in Westfalen (Dld.) een 80-tal Nederlandse en Duitse muntenverzamelaars. In deze historische omgeving hielden drie numismatische kringen uit Oost-Nederland (Enschede, Kampen en Zutphen), in samenwerking met de Verein der Münzfreunde für Westfalen und Nachbargebiete hun eerste gezamenlijke contactdag voor muntenverzamelaars.

Uit wijde omgeving (o.a. Zutphen, Emmeloord, Osnabrück en Dortmund) arriveerden tegen 11 uur de numismaten op kasteel Welbergen, waar prof. Peter Berghaus van de universiteit van Münster als gastheer optrad. Onderlinge contacten waren snel gelegd, munten kwamen ter tafel en spoedig boden de beschikbare zalen het beeld van levendig en geïnteresseerd (ruil)handelsverkeer. Het aangeboden materiaal was over het algemeen van behoorlijk niveau. Ons vermaledijde herdenkingstientje werd warempel al boven de nominale waarde verhandeld. Een echte aanwinst voor onze numismatiek (?!). Een der Duitse numismaten toonde een serie interessante stukken: 8 en 4 realen (Potosí), met klop „gulden vlies”. Zie o.a. veiling Schulman juni 1970, no. 1916.

Maar aangezien bij numismaten niet de „heb” voorop staat (of: niet voorop behoort te staan), werd 's middags met grote belangstelling de lezing gevolgd, die prof. dr. Peter Berghaus hield onder de titel „Auf den Spuren der Wikinger”.

Prof. Berghaus maakt deel uit van een internationaal team van deskundigen, dat al jarenlang werkt aan registratie en inventarisatie van in Zweden gevonden muntschatten uit de Vikingertijd. Uit de vondsten kunnen interessante conclusies worden getrokken over de beteke-

nis van de Vikingen in het internationale handelsverkeer in hun periode. Zo tonen de rijke vondsten (alleen al op het eiland Gotland 650 geregistreerde vondsten) handelsrelaties tussen de Vikingers en Arabische landen, Byzantium en uiteraard ook Nederland. Gelieve in dit verband het begrip „handelsverkeer” wel wat ruim te interpreteren! De lezing van prof. Berghaus werd verlevendigd door een uitvoerige serie dia's met o.a. afbeeldingen van bijzondere stukken.

Deze eerste Duits-Nederlandse contactdag zal zeker door een tweede worden gevolgd. Door de voorzitter van de numismatische kring Twente, ir. J. Koning, werd aangekondigd dat in juni 1971 opnieuw een dergelijke bijeenkomst zal worden gehouden, dan op Nederlands gebied, in de Achterhoek of Twente.

BUITENLANDS NIEUWS

THE ORIENTAL NUMISMATIC SOCIETY

Oosterse munten zijn in Nederland bij de verzamelaars heel lang een verwaarloosd gebied geweest en zijn het misschien nog wel. Dat komt wel voornamelijk omdat ze voor de niet gespecialiseerde verzamelaar te lastig zijn en ook omdat er betrekkelijk weinig mooie en grote munten bij zijn die de aandacht trekken. De kenners van Oosterse munten zijn dan ook veelal Orientalisten, dus mensen die een studie hebben gemaakt van een van de drie grote gebieden van Oosterse cultuur die munten hebben opgeleverd: de Arabische, de Indische en de Chinees-Japanse wereld. Vrijwel alle handboeken over enig onderdeel van de Oosterse numismatiek zijn dan ook geschreven door specialisten in Oosterse talen. Deze handboeken zijn voor de amateur verzamelaar vrijwel niet te gebruiken.

Zolangzamerhand begint er echter meer be-

langstelling voor Oosterse munten te komen, ook bij de niet in Oosterse geschiedenis geschoolde verzamelaar en er is behoefte ontstaan aan wat meer onderling contact. Men kan elkaar daardoor helpen en misschien zou men op den duur door gezamenlijke inspanning enkele handleidingen kunnen samenstellen die ook voor de niet-specialisten bruikbaar zijn.

Enkele jaren geleden is er in de Ver. Staten een poging gewaagd om tot een vereniging van verzamelaars van Oosterse munten te komen, maar die poging is mislukt. Maar nu hebben vorig jaar in Engeland een paar enthousiaste verzamelaars en kenners het opnieuw gewaagd een internationale vereniging van verzamelaars van Oosterse munten op te richten onder de naam The Oriental Numismatic Society. Deze vereniging telt thans (juli 1970) een 70-tal leden, vooral in Engeland en de Ver. Staten, maar ook in andere landen. De bedoeling is geregeld een Newsletter en een ledenlijst uit te geven zodat de leden met elkaar in contact kunnen komen. Het gebied van de Oosterse numismatiek is zo uitgebreid dat eenieder slechts een beperkt gebied kan overzien, hetzij geografisch of in de tijd.

Nederlandse verzamelaars en specialisten die belangstelling hebben voor Oosterse munten kunnen zich aanmelden bij de voorl. secretaris M. R. Broome, 30, Warren Road, Woodley, Reading, Berks, tel. (07355) 3528 of bij Dr. A. Gorter, Middellaan 32, Bilthoven, tel. (030) 785787, onder vermelding van het gebied waarvoor ze interesse hebben, waarvan ze iets weten, of waarin ze specialist zijn. De contributie bedraagt slechts £ 1 per jaar.

A. Gorter

INTERNATIONAL ASSOCIATION OF PROFESSIONAL NUMISMATISTS

De internationale vereniging van beroepsnumismaten heeft, in de vorm van een handzaam boekje, een nieuwe lijst van haar leden gepubliceerd. Deze bevat de namen, adressen, telefoonnummers en openingsuren van de belang-

rijkste muntenhandelaren in de wereld. Exemplaren zijn gratis aan te vragen bij: International Association of Professional Numismatists, D. J. Crowther, secretary-general, 76, New Bond Street, Londen, W.1., England. Gelieve een internationale antwoordcoupon bij de aanvraag in te sluiten.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

207e bijeenkomst op 13 mei 1970 — De heer P. W. Meyer uit Eindhoven kwam spreken over „de Belgische Opstand 1830”. De geschiedenis van deze opstand, door spreker uitgebreid verhaald, werd geïllustreerd met een grote hoeveelheid penningen, geslagen op alle belangrijke en minder belangrijke gebeurtenissen uit die tijd.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

203e bijeenkomst op 13 mei 1970 — Drs. A. T. Puister besprak twee punten uit de muntgeschiedenis van de 11e eeuw. Hij stelde een vroegere datering voor, ca. 970, voor de bekende denarius van graaf Wigman en hij bewees met statistische argumenten dat waarschijnlijk alle stempels voor de munten van de Friese graven, die verschillende plaatsnamen vertonen, in Dokkum vervaardigd werden.

Daarna liet de heer Tours een deel van zijn verzameling rondgaan. Tenslotte werd een reeks overlappende penningen van Haagse predikanten uit de verzameling van het Kabinet getoond; deze worden thans met andere Haagse penningen bestudeerd door een studiegroep die binnen de Kring is gevormd.

Kring Rotterdam
(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

69e bijeenkomst op 2 december 1969 — „Pasmunt onder invloed van de Eerste en Tweede Wereld-

oorlog" was op deze avond het onderwerp van ons lid, de heer M. de Jong. Met een speciaal accent op de muntslag van Finland behandelde de heer De Jong een onderwerp waar veel meer muziek in bleek te zitten dan op grond van een oppervlakkige beoordeling mocht worden verwacht. Een overzichtelijke collectie munten lichtte het gesprokene toe.

70e bijeenkomst op 9 december 1969 — Een extra bijeenkomst was gewijd aan het Museum Mr. Simon van Gijn te Dordrecht. Ons bezoek aan dit aantrekkelijke museum vond zijn hoogtepunt in een lezing van de conservator, de heer De Groot over de Dordtse munt en een bezichtiging van de bijzonder fraaie collectie munten en penningen.

Numismatische Kring Groningen
(Secr.: Wilhelminalaan 19, Haren)

125e bijeenkomst op 7 april 1970 — De heer Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus uit Amsterdam gaf een lezing over de penningen betrekking hebbende op Koning Willem II en zijn tijd. Na een boeiend overzicht van de interessante geschiedenis rondom onze tweede Koning belichtte en toonde hij vele bijzonder fraaie penningen uit zijn formidabele collectie, waaronder enkele afkomstig uit de verzameling van Prinses Marianne, zuster van Koning Willem II.

126e bijeenkomst op 20 mei 1970 — Pater G. C. A. Elbers uit Mook sprak over antieke munten rond de Zwarte Zee. Na een bijzonder interessant geografisch- en historisch overzicht van dit gebied besprak en vertoonde hij vele prachtige uit deze streken afkomstige munten, terwijl hij ook vele fraaie dia's vertoonde.

In verband met de overplaatsing van de voorzitter, de heer Te Paske, werd de penningmeester, de heer J. C. van der Wis, tot voorzitter gekozen en de heer J. Huizenga te Groningen tot penningmeester. Van de scheidende voorzitter, de heer Te Paske, zal op een latere bijeenkomst nog afscheid worden genomen.

Kring Limburg
(Secr.: Bonnefantenmuseum)

96e bijeenkomst op 22 november 1969 — De Heer J. Evers (Den Haag) hield in de zaal van hotel Wijers te Roermond een voordracht met lichtbeelden over de laat Romeinse munten, de muntsoorten

en de muntplaatsen. Deze bijeenkomst was tamelijk goed bezocht.

97e bijeenkomst op 24 januari 1970 — Op deze bijeenkomst werd een ruilbeurs gehouden die vrij druk was bezocht.

98e bijeenkomst op 28 februari 1970 — Door de Secretaris en de Penningmeester werd verslag uitgebracht over het wel een wee van de Kring over 1969. Daaruit blijkt dat enkele bestuursleden op persoonlijke redenen hun functie ter beschikking stelden. Zo is o.m. de Voorzitter, de Heer Moers afgetreden. Op voorstel van het inmiddels gewijzigde bestuur werd de Heer A. H. Moers wegens zijn verdiensten benoemd tot Ere-Voorzitter. De Heer J. Menger, die thans het voorzitterschap waarneemt, dankte de afgetreden Voorzitter voor alles wat hij voor de Kring in de 10 jaren van haar bestaan had verricht.

Numismatische Kring Brabant
(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

97e bijeenkomst op 9 april 1970 — Onderstaande leden hielden een voordracht: W. J. A. de Jong: „Over enkele hybriden”. H. J. van Woensel: „Reinigen van munten”; Pater Elbers: „Incusum van de Drachme van Aegina”; J. Nijenhuis: „500 jaar dubbele Stuiver (1966)”; R. Matthijsen: „Teston 1611 van Zug”; Mej. M. A. Vermeulen: „Enkele moderne munten”; P. W. Meyer: „Enkele penningen”.

Na de pauze toonde Mej. M. A. Vermeulen de opzet van haar kollektie aan de hand van een groot aantal prachtige dia's.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Heydenrijkstraat 8, Nijmegen)

63ste bijeenkomst op 25 maart 1970 — Voor het verslag van de internationale contactdag op Schloss Welbergen in Westfalen zie elders in dit nummer.

64ste bijeenkomst op 19 mei 1970 — Het seizoen werd ook ditmaal besloten met een ruilavond, samen met de Kring Twente en Moneta Campensis.

Kring Twente
(ser.: Bourdonstraat 12, Enschede)

10 maart 1970 — De heer P. C. Korteweg (van de kring Moneta Campensis) hield voor onze kring zijn lezing over muntvervaardiging. Aan de hand

van fraaie dia's gaf hij een overzicht van de muntvervaardiging door de eeuwen heen en toonde de voornaamste munttypes, vooral van Nederland. Een interessante lezing, waarmee de heer Korteweg veel bijval oogstte.

14 april 1970 — Onder de titel „De kunst van munten-verzamelen” hield de kring-secretaris, de heer D. L. Steenwijk, een causerie waarin verschillende aspecten van onze gezamenlijke hobby werden belicht. Eén en andere mondde uit in een discussie, waaraan verscheidene leden een bijdrage leverden.

Kring Kampen
(Secr.: Wilhelminalaan 3, Kampen)

24e bijeenkomst op maandag 6 april 1970 — Voor de tocht naar Welbergen (Duitsland) waar de kringen Twente, Oost-Nederland, Hoogeveen en Kampen zullen samenkomen met „Deutsche Münzfreunde” op zaterdag 25 april, gaven zich 14 deelnemers op. De heer Overweg uit Kampen hield een causerie met als onderwerp: „Numismatiek, bron van geschiedenis”. Er was daarna gelegenheid voor ruiling.

25e bijeenkomst op maandag 11 mei 1970 — Deze vergadering had een meer gezellig karakter, enkele echtgenoten en verloofden waren ook aanwezig.

Numismatische Kring Zeeland
(Secr.: Anton Mauvelaan 6, Vlissingen)

25e bijeenkomst op 14 april 1970 — Op deze bijeenkomst werd door de voorzitter van het Genootschap, Dr. H. J. van der Wiel, welke vergeld was van zijn echtgenote, voor onze kring een lezing gehouden over het onderwerp: „Munttekens en muntmeesters tijdens de Republiek”. Deze zeer interessante lezing werd op voorbeeldige manier geïllustreerd met afbeeldingen en foto's zodat het geheel bijzonder goed te volgen was.

26e bijeenkomst op 14 mei 1970 — Eerst werd een korte ledenvergadering gehouden waarbij enige huishoudelijke zaken werden besproken, hierna werd overgegaan naar het 2e gedeelte van de avond die met name de ruil-enthousiasten onder de leden voldoende gelegenheid verschafte minstens één nieuwe aanwinst te verwerven. Aan het eind van de bijeenkomst vertolkte A. J. Blok de dank van de leden voor het werk dat het bestuur in het afgelopen seizoen verrichtte.

PITTSBURGH NATIONAL BANK

As Executor for the
HOWARD D. GIBBS ESTATE
and

HANS M. F. SCHULMAN GALLERY, INC.
25 West 45th Street, New York, N.Y. 10036
announce

4 PUBLIC SALES: OCT., NOV., JAN., MARCH

of Oriental Coins, Counterstamped Coins, Inflation Coins, Paper Money (U.S. and Foreign), All Series of Odd, Curious and Primitive Monies, Including Alaska, Hawaii, Eskimos, American Indians, Early Japanese Monies, Many Trees (Also of Korea, Morocco), Early Chinese Knives, Bridges, Trees, Etc., Magnificent Jade Coins, Gold Objects and Coins, Ancient Antiquities (Ringmoney, Spits, Fishes, Weights), Coinweights, Sycee Silver, Viet Nam, Swedish Copper Plates (8 Daler, Etc.), Judaea and Other Excavation Items (Luristan), Babylonia Clay Tablets, Inca Gold, Shells.

THE MOST FASCINATING MONEY COLLECTION IN THE WORLD,
LARGER THAN ANY PRIMITIVE MONEY MUSEUM!

OCTOBER 6, 7, 8, 1970

6:30 PM - 10 PM NIGHTLY

Hans M. F. Schulman, Auctioneer

CATALOGUE RELEASE SEPTEMBER 6, 1970

— Apply for the FULL SET OF GIBBS SALE CATALOGUES — \$ 1 PER SALE
Tel.: (212) 687-3145 WUI Telex: 62498 Cables: NUMATICS, N.Y.
WESTCOAST CUSTOMERS MAY APPLY: A. Kreisberg, 344 No. Beverly Dr., Beverly Hills,
Ca. 90210
EUROPEAN CUSOMERS MAY APPLY: R. Haller, St. Albanvorstadt 17, Basel Switzerland

SPINK

Handelaren in munten en penningen
van alle tijden

*By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists*

*Uitgevers
van de „Numismatic Circular”
en andere toonaangevende werken
op numismatisch gebied*

SPINK & SON LTD
Gevestigd in 1666

*By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists*

KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W.1
ENGLAND

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

A. G. VAN DER DUSSEN

Hondstraat 5, Maastricht
Tel: 04400-15119

Munten, Penningen, Eretekennen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Avenue du Lemman 34
1005 Lausanne
Tél. 021.29'66'33/34

Caste Postale 1053
Lausanne. SUISE

MONNAIES

MEDAILLES

Listes de prix illustrées sans frais
Ventes aux enchères

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Malmskillnadsgatan 29, Stockholm
Telephon 11 05 56

*MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS*

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.
Subscriptions: \$ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

COINS & ANTIQUITIES LTD.,

(Successors to D. J. Crowther Ltd.)

76 NEW BOND STREET, LONDON, W.1.

TEL: 01-629 9835

CABLES: CROWCOIN LONDON

for

COINS AND MEDALS OF ALL COUNTRIES
CLASSICAL ANTIQUITIES
NUMISMATIC LITERATURE

Send for specimen fixed Price List — Published Bi-Monthly

INKOOP - VEILINGEN - VERKOOP
MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKWERKEN

Grootste keuze in Nederlandse munten.

Vaste voorraad van ca. 10.000 stuks op jaartal.

Meer dan 100.000 buitenlandse munten en penningen

Regelmatig verschijnende prijslijsten op aanvraag.

Bezoekt ons geheel gemoderniseerde kantoor.

Kantooruren:

Dagelijks 9.00 tot 18.00

behalve zondags

Bezoek bij voorkeur na telefonische afspraak.

Fa. J. C. A. LOON
ERKEND NUMISMAAT

Noordeinde 143 — 's-Gravenhage
tel. 070-604709 — filiaal 010-241890

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1969, Vierde druk	f 30,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—
A. Delmonte. De zilveren Benelux - le Benelux d'argent	f 70,—
Dr. I. G. Spassky. The Russian Monetary System	f 60,—

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 6.50

A. RINALDI. Catalogo delle medaglia papali annuali
da Pio VII a Paolo VI con prezzo L. 4.500.

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu
PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Van Anrooystr. 7.
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis.

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

S. A. M. LE LOUX

Numismaat

Damrak 37-38. 2e Etage, Amsterdam-C. 1, Postbus 3738 - Telef. 22 68 20

MUNTEN - PENNINGEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

Prijslijsten, geïllustreerd en zes maal per jaar verschijnend, gratis op verzoek.

Geopend: Maandag—Vrijdag: 10.00—12.30; 14.00—17.00
Zaterdag: 10.00—14.00

NIEUWE PENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER!

Modelés J. Hekman

EERSTE LANDING OP DE MAAN

Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat reliëf

oplage	afmeting	gewicht	prijs
	18,5 mm.	3,7 gram	f 39,50
	22,5 mm.	6,5 gram	f 59,-
x 750 stuks	30 mm.	13 gram	f 125,-
x 100 stuks	50 mm.	50 gram	f 450,-
x 50 stuks	50 mm.	90 gram	f 760,-

Zilver: 30 mm. f 16,25; 50 mm. f 34,50
Brons: 50 mm. f 9,75.

PRESIDENT NIXON

Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat reliëf

oplage	afmeting	gewicht	prijs
	22,5 mm.	6,5 gram	f 59,-
x 250 stuks	30 mm.	13 gram	f 125,-
x 50 stuks	50 mm.	50 gram	f 450,-
x 25 stuks	50 mm.	90 gram	f 760,-

Zilver: 30 mm. f 16,25; 50 mm. f 34,50
Brons: 50 mm. f 9,75.

VIJFDE EEUWFEEST GEBORTE ERASMUS

Muntgoud: 18,5 mm., 3,7 gram f 39,50
Voor andere uitvoeringen, oplagen, maten, gewichten en prijzen zie penning President Nixon. De keerzijde toont de schrijvende hand van Erasmus, gemaakt naar een gravure van Hans Holbein. De vertaling van de tekst luidt: „Standvastigheid is niet: altijd hetzelfde zeggen, maar: altijd hetzelfde doel voor ogen hebben.”

EEUWFEEST GEBORTE MAHATMA GANDHI

Muntgoud: 18,5 mm., 3,7 gram f 39,50
Voor andere uitvoeringen, oplagen, maten, gewichten en prijzen zie penning President Nixon.
Op de voorzijde staat het portret van Gandhi met geboorte-, sterf- en herdenkingsjaar. De keerzijde toont een Indiër achter zijn charkha (Indisch spinnewiel), waaromheen een tekst in het Hindi, overgenomen uit „Gandhi's View of Life”. De vertaling luidt: „Ik zal ernaar streven India voor de allerarmsten een vaderland te maken”.

x genummerd, met waarborgcertificaat, in luxe etui.
Prijzen inclusief B.T.W.
Te bestellen bij uw bank, uw juwelier, de stations- en grenswisselkantoren en de numismatische handel.
Prijswijzigingen voorbehouden.

Koninklijke Begeer
Voorschoten